

GESKIEDENIS VAN DIE LYDENBURGSE GOUDVINDING TOT 1881

deur

ROBERT PEACOCK

Voorgelê as gedeeltelike nakoming van die vereistes
vir die Graad van Magister.

In die Fakulteit van Lettere en Wysbegeerte
Universiteit van Pretoria.

PRETORIA.

JAN. 1950.

Voorberig.

Alhoewel die werk handel oor die Lydenburgse Goudvelde speel die grootste deel van die werk hom af te midde van die dorpie Pelgrimsrust wat gedurende die jare 1870 tot 1880 nog onder die Landdros van Lydenburg geval het

Die werk is aangepak op aanbeveling van Prof.Dr.A.N. Pelzer van die Universiteit van Pretoria en Mnr. van Niekerk van die Argief van Pretoria en opgestel onder die bekwame leiding van Dr.F. du T. Spies.

Vir my was dit inderdaad leersaam om die geskiedenis van die vroegste goudmynbewerking en administrasie na te gaan. Die probleme wat op hierdie delwerpe bestaan en ontstaan het is vandag meestal vergeet en daar is maar nog net 'n paar oorlewendes van hierdie roman - tiese tyd in die Transvaal.

Soms vergeet ons van die Goudmyne van Pelgrimsrust as ons dink aan Johannesburg en Odendaalsrust, maar daar word vandag nog te Pelgrimsrust heelwat goud geproduseer. Sonder 'n Mac Mac en Pelgrimsrust sou die goudmynindustrie voorwaar ook nie so 'n belangrike rol in ons moderne ekonomiese lewe kon speel nie.

My innige dank aan Dr. F. du Toit Spies onder wie se bekwame leiding ek hierdie werk voltooi het, asook aan Mnr.J.H.A.Diering, mynbestuurder te Pelgrimsrust, vir sy waardevolle informasie tydens my besoek aan Pelgrimsrust en aan my vroutjie wat my so gereeld en getrou aangemoedig het.

'n Woordjie van dank aan die personeel van die Staatsargief te Pretoria vir hulle hulpvaardige dienste gedurende my navorsing.

Tenslotte dan ook dank aan almal wat meegehelp het om my instaat te stel om hierdie werk te voltooi.

HOOFSTUK I: Die faktore wat lei tot die ontdekking van die
Lydenburgse Goudvelde.

B.I.

Die Groot Trek kom tot 'n stilstand. Trekleiers Potgieter en Pretorius. Die Sandrivierkonvensie. Pieter Jacob Marais se soektogte na goud. Carl Mauch se ontdekking. Belonings vir goudontdekkings. Button, Sutherland en Parsons in Noord-Transvaal. Die ontdekking van Parsons, Mc Lachlan en Valentine naby Lydenburg. Die begin van die delwerye te Mac Mac. Die bewerking van die goud.

HOOFSTUK II. Die verloop van sake aan die Goudvelde Augustus
1873 tot Desember 1875.

B.II

Goudkommisaris W. Mc Donald en sy helpers. Moeilikhede op die delwerye. Verdere goudontdekkings van Mc Lachlan. Die goudvelde en die Burgers-ponde. Die delwerskomitee en die nuwe mynwette. John Scoble die opvolger van Mc Donald as goudkommisaris.

HOOFSTUK III:

a. Paaië na die Goudvelde.

B.II.52

1. Die Pretoria Pelgrinsrustpad oor Lydenburg.
2. Die Durban-Pelgrinsrustpad oor Wakkerstroom Lydenburg.
3. Die Lourenco Marques-Pelgrinsrustpad. Mc Donald se vervoer van die ammunisie vir die Z.A.R.

b. Verteenwoordiging in die Volksraad.

B.II.65

Piper en Cameron die eerste verteenwoordigers. Armstrong en Herbert Rhodes en hulle rol op die goudvelde.

c. Sosiale lewe op die Goudvelde:

B.II.66

Gebrek aan ontspanningsplekke en vrouens op die goudvelde.

HOOFSTUK IV. Die rol wat die delwers gespeel het net die
Sekoekoeni-oorlog.

B.II.70

Bladsy (b).

Baxter, Mc Kenzie en Ryan as Spioene na Sekoekoeni.
Die snokkelhandel in gewere en ammunisie. Die verdediging van Pelgrinsrust. Gebrek aan gewere. Die Gold Fields Mercury saai gif teen die Z.A.R. Petisies aan Sir Henry Bulwer en Sir Henry Barkly. Scoble teen die redakteur van die „Gold Fields Mercury“.

HOOFSTUK V. Die delwers gedurende die anneksasietydperk 1877 tot 1879. Bl. 90

Die Buitelandse politiek van Brittanje. Shepstone en sy opdragte. Die delwers se ondersteuning aan Shepstone. Die Britse vlag vervang die Vierkleur op die goudvelde. Scoble word opgevolg deur Gunn. Sekoekoeni se tweede opstand. Shepstone se besoek aan die goudvelde.

HOOFSTUK VI. Die goudvelde te Pelgrinsrust 1879 tot 1881. Bl. 103

Agteruitgang van die Goudvelde. Gunn word opgevolg deur Glinister as goudkommissaris.

Die verskuiwing na Swasieland (Baberton).

David Benjamin en die Transvaal Gold Mining Estates Limited. Wetgewing teen private delwerie.

Bylaag A.

Na Bl. 109

Die Mynwet van 1875.

Bylaag B.

Mondelinge gegewens van Mevr. Maud Mary Griffiths (gebore Parcell) as die eerste delwersbaba.

Bylaag C.

Mondelinge gegewens van die dogter van die oorspronklike eienaar van Pelgrinsrust (Ponieskrans)

Lys van Geraadpleegde Bronne. Na Bylae.

HOOFSTUK 1.

DIE FAKTORE WAT LEI TOT DIE ONTDEKKING VAN DIE LYDENBURGSE GOUDVELDE

Vir die Voortrekker was sy wa sy tuiste, sy geweer sy beskerming en God sy Koning en leidsman. Al was daar geen openbare skole nie, het elke kind 'n deeglike onderrig ontvang in die Bybel en was veral die geskiedenis van Israel se uittog uit Egipte tot die aankoms in Palestina goed bekend, daar dit ooreengestem het met hulle trek uit die Kaapkolonie die onbekende in. Na die verskillende trekke in die binneland tot stilstand gekom het, het die Trekkers die omliggende land verken en aangesien hulle verwag het dat hulle in die omgewing van die Koningin van Skeba se goudmyne moes wees, het hulle ook ag gegee aan die moontlike ontdekking van minerale.

Kommandant A.H. Potgieter se verkenningsstog na die Noorde vanaf Vetrivier in Mei 1836 is welbekend. Te Soutpansberg het hulle die trek van Louis Trichardt raakgeloop maar ook die moontlikheid van minerale ontginning opgemerk. By kaffers het hulle ringe te sien gekry wat uit goud vervaardig is, maar aan hierdie aspek het hulle eers aandag geskenk nadat hulle definitief gevestig was.

In 1838 stig Kommandant A.H. Potgieter die eerste dorp in die Transvaal aan die Mooirivier en ~~is~~ Potchefstroom, die eerste duidelike teken dat die trek noord van die Vaal ook tot stilstand gekom het. Die Trekkers was moeg van al hulle ontberinge en hulle het oral op plase langs die Mooirivier huise gebou en begin om lande te maak. Die nuwe dorp sou ~~onder~~ deur h. G. J. van der Merwe deur die Volksraad van Natal ~~en~~ bestuur ~~en beskerm~~ ~~word~~ word.

In 1843 word Natal deur die Engelse geannekseer en baie van die Boere kom toe na Transvaal om hulle ook hier te kom vestig.

Andries Pretorius het egter nog na die anneksasie van Natal daar bly woon sodat Potgieter nog alleen leier van die Trekkers noord van die Vaal was. Die eerste wat ~~hy~~ Potgieter doen na die anneksasie van Natal was om alle bande met Natal te verbreek en 'n ~~die~~ aparte Republiek ~~in die~~ kom noord van die Vaal totstand te bring.

Potgieter sou nie lank in Potchefstroom bly nie, want na die bekendmaking dat die Britse Regering alle grondgebied suid van

die 25° S.B. lyn as Britse gebied beskou, ~~laat~~ ^{verlaat} hy die Potchefstromers ~~netse in die steek~~ en trek na Oos-Transvaal om 'n nuwe dorp Andries Ohrigstad te stig.

Hier sou Andries Potgieter en G. Ohrig, 'n direkteur van 'n Hollandse handelsmaatskappy dan onafhanklik van die Britse regering kon handeldrywe deur die Portugese hawe, Lourenco Marques. Al die burgers noord van die Vaal het egter nie saam met Potgieter getrek nie, en daar in Potchefstroom het 'n behoefte ontstaan aan die leiding van 'n bekwame persoon. Gert J. Kruger het as plaaslike kommandant, Potgieter se plek gevul maar hy kon nie alleen sake behartig nie daar hy onder Potgieter gestaan het en Potgieter op sy beurt te ver weg van Potchefstroom was.

Na ~~handel~~ onderhandeling met Sir Harry Smith in die Oranjerivier gebied trek Andries Pretorius in 1848 na die Transvaal om hom op sy plaas in die Magaliesberge te gaan vestig. Ongelukkig vir Pretorius verloor die burgers van die Vrystaat die slag van Boomplaas toe hy hulle wou gaan help om hulle onafhanklikheid van die Britse regering te verkry sodat hy met sy terugkoms in Transvaal deur Potgieter beskou is as die oorsaak daarvan dat die Engelse ook die Transvaal sal wil annekseer.

Na twee vergaderings, een te Hekpoort en een aan die Olifantsrivier besluit die burgers om die Transvaal te verdedig indien Sir Harry Smith dit in sy kop sou kry om hierdie gebied ook te annekseer.

In Oos-Transvaal het dit egter nie goed gegaan met die Trekkers nie. Baie persone het omgekom aan malaria en sodoende trek Potgieter na 'n gesonder streek (Zoutpansberg) en kry ons 'n nuwe dorp Lydenburg, in die Transvaal, wat ook die hoofstad van die Transvaal sou word ~~omdat dit die verskillende Beoorgemeenskappe die beste kon dien as middelpunt.~~

A. Pretorius het gaandeweg invloed gewen sodat ons nou in 1850 twee erkende leiers in die Transvaal kry, naamlik, Potgieter wat teen inmenging met die Engelse was en Pretorius wat met onder-

Potgieter bly noord van die 25° S.B. lyn-en Pretorius probeer die gebied noord van die Vaal maar suid van die 25° S.B. lyn red vir die Boere.

Gedurende 1851 onderhandel Pretorius en kommandant G. Kruger met Hogge en Owen en verkry hulle op 17 Januarie 1852 die Sandrivierkonvensie vir die Transvaal. Te Rustenburg waar die konvensie bespreek moes word (16 tot 21 Maart 1852) het daar amper burgeroorlog uitgebreek, maar gelukkig het Potgieter en Pretorius tot versoening gekom en word Potgieter en Pretorius albei gekies tot kommandant-generaal nadat die Sandrivierkonvensie aangeneem is.

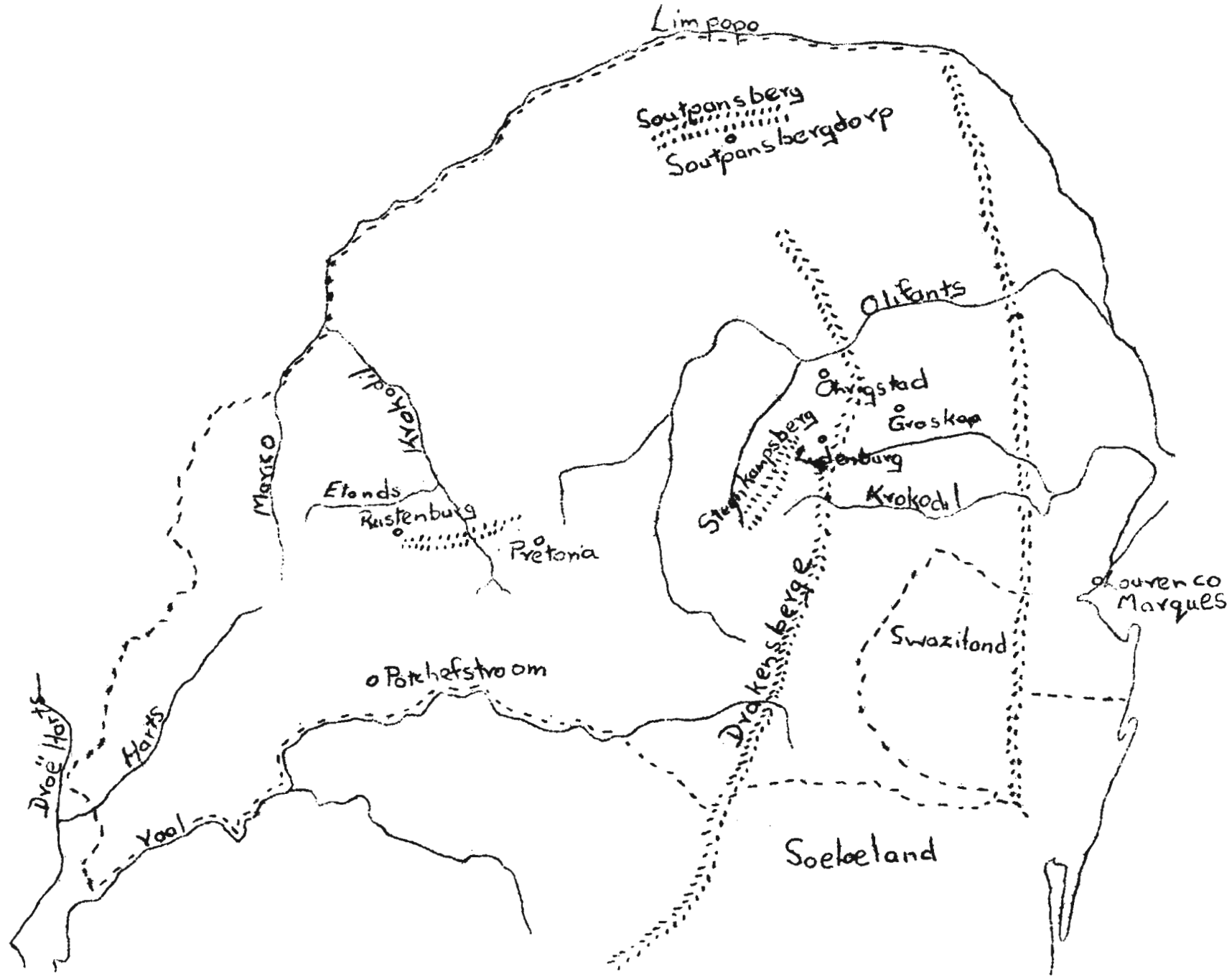
Ongelukkig sterf Andries Potgieter in Desember 1852 en in sy plek word sy seun Piet Potgieter gekies as kommandant-generaal. Ook Andries Pretorius het nie lank hier na dieselfde pad as Andries Potgieter moes gaan en na sy dood op 23 Julie 1853 word sy seun M.W. Pretorius gekies as sy opvolger. (Albei, A. Potgieter en A. Pretorius is dood aan 'n siekte wat hulle op kommando opgedoen het).

Die onafhanklikheid van die Transvaal is dus wel verkry deur die twee groot Boere leiers, maar die voltooiing van die grondwet sou deur die jonger geslag gedoen moes word.

Ons kan dus verstaan dat daar toe op hierdie tydstip die Transvaal nog besig was om tot 'n staat te ontwikkel en dat persone nie aandag aan sulke sake soos minerale-ontwikkeling gegee het nie. Tog het die Transvalers in 1851 aan die Nederlandse stamverwante vertel dat die Transvaal moontlik goud sou kon uitvoer, maar dat vir die bewerking daarvan om dit vir die handel beskikbaar te maak, dit nodig sou wees om buitelandse hulp en mense met kennis te verkry.

..Nou /.....5.

1) Argief Jaarboek vir S.A. Geskiedenis 1943 bladsy 79 uit Dr. D.J. Pieterse: Die Geskiedenis van die Mynindustrie in Transvaal 1836 - 1886.

TRANSVAAL

Nou breek daar 'n tyd van woeling in die Transvaal aan. Die nuwe grondwet moet opgetrek word en telkens het daar kaffer-onluste uitgebreek wat die Republiek se aandag geveerg het. In Julie 1854 is Piet Potgieter oorlede en word Stephanus Schoeman in sy plek gekies as kommandant-generaal vir ~~Zoutpansberg~~^{Soutpansberg} en omgewing. Waar Piet Potgieter en M.W. Pretorius moontlik nog sou saamwerk, het Schoeman teen M.W. Pretorius te velde getrek. ~~Hy stig Lydenburg as en vorm sy die Republiek, omdat hy~~^{Schoeman} en Pretorius^{het} nie saamgestem ~~het~~ met die kerklike reëlings nie, en ~~daarby~~^{het verder} verskil ~~het~~ in verband met die advies wat M.W. Pretorius oor die opstel van die grondwet ingewin het ~~nie~~.

Selfs nadat die nuwe grondwet in Desember 1856 te Potchefstroom aangeneem is, verwerp Schoeman dit en toe word daar gekla dat Zoutpansberg en Lydenburg niks van die daarstelling van die grondwet gewet het nie.

Nou het M.W. Pretorius ook nog probeer om president van die Oranje-Vrystaat te word en het dit gelyk asof burgeroorlog onvermydelik is. Die Vrystaat en Schoeman was op die punt om Pretorius aan te val.

Sake word egter besleg en in 1857 kry ons dus weer rus in die Transvaal. Die regering van die Republiek kon nou ook op ander gebiede hulle aandag skenk. Potchefstroom word nou amptelik die hoofstad van die Suid-Afrikaanse Republiek met Rustenburg en die pasaangelegde Pretoria as distrikte.

In ~~Januarie~~^{Februarie} 1858 tree ~~die Republiek van~~ Zoutpansberg toe tot die Z.A.R. en in April 1860 volg Lydenburg hulle voorbeeld. Nou was die Zuid Afrikaansche Republiek 'n hegte eenheid maar sonder 'n bevoegde persoon om leiding te gee want M.W. Pretorius het hom as president van die O.V.S. verkiesbaar gestel in die plek van President Boshof en vir 5 jaar gekies.

(Pretorius was tot op hierdie tydstip ook president van die Z.A.R. maar die burgers was so verbitter deur sy handelwyse dat hy as president van die Transvaal bedank het).

In die Transvaal word J.H. Grobbelaar gekies as Waar-

nemende president maar Schoeman was weer hierteen gekant sodat Paul Kruger tussenby moes kom te Pretoria, die nuwe hoofstad, om Schoeman te oorreed om 'n nuwe verkiesing uit te skrywe. In 1862 word Willem van Rensburg waarnemende president en in 1864 word M.W. Pretorius weer gekies tot president nadat hy in die Oranje Vrystaat bedank het.

M.W. Pretorius was 'n groot figuur en het getrag om die twee aparte Boere-republiek saam te smelt tot een. Ongelukkig was die tyd daarvoor nog nie ryp nie.

Met al hierdie staatsaangeleenthede was daar tog persone wat hulle beywer het om minerale in die Transvaal op te spoor. Vanaf so vroeg as 1853 het prospekteerders oral rondgesoek na goud en ander edel metale. Die persoon wat eerste die Volksraad se aandag op die minerale rykdom gevestig het, was Pieter Jacob Marais. In die persoon van M.W. Pretorius sou ander goudsoekers ook 'n ondersteuner van hierdie sy van die staat se ontwikkeling kry. Op 1 Desember 1853 rig Marais 'n brief aan die Volksraad en vra hulle toestemming om in die Transvaal na betalende goudvelde te soek.²⁾

Pieter Jacob Marais was 'n Kolonialer van geboorte. In sy 23ste jaar (1849) het hy sy Vaderland vaarwel gesê en na die goudvelde van Calefornia vertrek. In die Verenigde State van Amerika het hy burger geword van daardie staat en begin soek na goud langs die Yubarivier. Na heelwat ontberings in die vreemde verlaat hy op 29 Desember 1851 Amerika op pad na Victoria in Australië.

In Australië het dit ook nie te goed gegaan met Marais nie en op 3 September 1853 tref ons hom te Potchefstroom in die Transvaal aan waar hy ook dadelik begin soek na goud.³⁾

..Met /.....7.

2) V.R. 371/53.

3) Preller: Ons Goud Roman, bld. 23 - 25.

Met sy brief van 1 Desember aan die Volksraad het hy hulle belangstelling gaande gemaak en word aan Marais 'n onderhoud toegestaan op 3 en 4 Desember.⁴⁾ Hy laat die lede van die goudkorreltjies sien wat hy aan die Jukskeirivier gevind het en hy beduie hulle dat, volgens sy mening,⁵⁾ die Transvaal ryker is aan goud as Australië en Amerika tesame.

Hierna gaan die Volksraad 'n ooreenkoms met Marais aan om na goud te soek teen 'n beloning van £500 as hy 'n betalende goudrif sou ontdek. Marais moes egter sy ontdekkings geheim hou want die doodstraf sou self toegepas word by verkapping van die "goudgeheim".⁶⁾

Vanaf sy ooreenkoms met die Volksraad 6 Desember 1853 tot 15 Junie 1855 soek Marais oral in die Transvaal rond na goud maar kon geen noemenswaardige goudmyn raakloop nie. Marais was tot in die Noorde en Noord-Ooste van die Republiek (Spelonke en Marabastad,⁷⁾) maar nadat die Volksraad te Rustenburg besluit het dat Marais se soektogte onbenullig was, het hy hom onttrek aan verdere ontdekkingsogte.

Die idee van geheimhouding van die minerale rykdomme van die Republiek is gaandeweg ook verander en is d.m.v. Professor Lauts in Nederland kragte gesoek om die minerale van die Republiek te ontgin. Daar is heelwat gewerk aan lood te Blouberg naby die latere Pietersburg en aan yster en tin in die Randberg naby die latere Potgietersrust.

Tot 1860 word daar geen melding gemaak van goud nie, alhoewel ons die bepaling kry dat die regering 1% uit die opbrengs van lood, yster en tin kry.⁸⁾

..Hierdie /.....8.

4) Ibid, bld. 26

5) Pieterse: Die Geskiedenis van die Mynindustrie in Transvaal 1836 - 1886. Argief Jaarboek 1943 bld. 80.

6) Ibid, bld. 81.

7) Preller: Ons goud roman, bld. 27.

8) Uitvoer. Raadsbesluit art. 25, d.d. 11 April 1860.

Hierdie toestand duur voort totdat ons in 1866 na aan-
leiding van die ontdekking van goud deur D.F.J. Steyn,⁹⁾ die volg-
ende mynwet raakloop. „Dat elke hierboven vermelde maatschappy
verplicht zal zyn om wanneer by de uitdelving van voorgemelde me-
talen, edele metalen gevonden worden, daarvan aan de Regering on-
verwyld kennis te geven, opdat daaromtrent bepalingen kunnen worden
gemaakt”.¹⁰⁾

As ons artikel 2 van ordonnansie No. 5, 1866 nagaan word
lood, koper, yster, tin en dergelyke genoem. Die goud wat Steyn
dus op sy plaas ontdek het was nog nie belowend genoeg om wette
aangaande goudmyne daar te stel nie.

Wat die goudontdekking in Transvaal 'n geweldige stoot
vooruitgegee het was die koms van Karl Gottlieb Mauch, 'n Duitser,
na Transvaal in 1865.¹¹⁾ Nadat Mauch in 1865 te Rustenburg aange-
kom het, het hy kennis gemaak met Fred Jeppe en is in 1865 saam
met Jeppe na Potchefstroom. Vanuit Potchefstroom onderneem Mauch
twee reise na die binneland van Suid-Afrika en op sy tweede reis
1867, ontdek hy goud aan die Tatrivier 'n sytak van die Shashi-
rivier. Hierdie ontdekking word bekend gemaak in „The Transvaal
Argus” en trek die aandag van Engeland en Europa vanwaar hy nou gelde-
like ondersteuning kry.

Sy derde reis was na die toe nog onbekende SIMBABWE RUÏNES,
waarvan Mauch toevallig te hore gekom het, in 1868. Hy kon egter
nie sy planne ten uitvoer bring nie weens kafferonluste en keer
van Nylstroom na Pretoria terug om vandaar na Lydenburg te gaan.
Hy word vriendelik ontvang deur twee Duitse Sendelinge Merensky en
Nachtigal wat hom voorsien van vervoermiddele. By die sameloop van
..die /.....9.

-
- 9) Pieterse: Die Geskiedenis van die Mynindustrie in Trans-
vaal 1836 - 1886. Argief Jaarboek 1943, bld. 97.
- 10) De Locale Wetten der Z.A. Republiek 1849 - 1885, p. 295.
- 11) Vir volledige lewensbeskrywing oor Mauch sien Pieterse:
Die geskiedenis van die Mynindustrie in Transvaal 1836 -
1886. Argief Jaarboek 1943 bld. 105 - 115.

die Olifantsrivier en die Selati vind hy tekens van die aanwesigheid van goud maar hy het ongelukkig nie 'n deeglike ondersoek gemaak nie omdat hy op hierdie tydstip koers onder lede gehad het.

Na heelwat ontberings kom hy in Mei 1869 weer in Potchefstroom aan en vertrek 'n jaar later, 1870, na Delagoabaai waar hy 'n kaart maak van die gebiede wat hy besoek het in Suid-Afrika. Dieselfde jaar keer hy weer terug na Potchefstroom.

In 1871 onderneem hy sy vierde reis na die binnelande en besoek die Simbabwe Ruïnes. In 1872 verlaat hy Suid-Afrika en keer terug na Europa waar hy 1875 oorlede is.

Mauch was dus nie bewus 'n goedsoeker nie maar met sy verslae oor betalende goudvelde het hy Marais se bewerings gestaaf dat die Transvaal betalender goud gehad het as die Verenigde State en Australië. Dit het die oë van fortuinsoekers na die Zuid Afrikaanse Republiek laat draai en weliswaar sou heelwat van hulle in die Republiek aangetref word.

Ons moet hier ook wys op die feit dat die vrees, wat die inwoners van die Republiek, in die tyd van Marais, gehad het dat Engeland die Republiek sal annekseer as hulle te wete kom dat hier goud is, stadigaan verdwyn het.

President Pretorius was self belang gestel het in die minerale rykdomme van sy staat het in die ontginning van ryk goudvelde die ontwikkeling van die Republiek gesien. Die goudvelde sou mee bring dat meer geld die land sal instroom, gronde se pryse sal styg, die land sal betrekkinge kan aanknoop met die buiteland soos reeds genoem deur die Volksraad van 1851.

Na die ontdekkings van Mauch in 1868 moedig die President goudsoekers aan en belowe hulle beskerming onder sy regering.
12)

Die President het wel 'n poging aangewend om die Tati-goudvelde binne die grense van die Republiek te kry maar dit is in werklikheid nooit gedoen nie. Die enigste moontlike plekke in die Transvaal waar dus wel na goud gesoek kon word, was by die

..Jukskeirivier/..

12) Pieterse: Die geskiedenis van die Mynindustrie in Transvaal 1836-1886. Argief Jaarboek 1943, bld. 131.

Jukskeirivier waar Marais in 1853 goud gevind het en in die omgewing van Lydenburg waar Mauch in 1868 die tekens gevind het by die saamloop van die Olifants- en Selatiriviere.

Die aanmoedigings van die President het spoedig aanklank gevind en wel van die kant van 'n paar Engelse uit Natal.

Gedurende Julie 1869 het 'n sekere E. Button van Natal 'n reis deur die Transvaal onderneem en Lydenburg bereik. Saam met hom was Sutherland, 'n myner met ondervinding vanuit Californië, Nu Seeland en Australië en Parsons wat vroeër in Natal goud gedelf het.

Op pad na die plaas van 'n sekere Carl Trichard wat 25 tot 30 myl Noord van Lydenburg geleë was, het die geselskap in twee riviere, vermoedelik die Spekboom en 'n sytak, goud gevind. Dit was vermoedelik spoelgoud en nie in groot hoeveelhede teenwoordig nie, maar tog moes dit die geselskap se verbeelding gaande maak het, want nadat 'n sekere MacLachlan op die Trichardt se plaas by Button-hulle aangesluit het, het hulle, hulle waens en osse daar gelaat en is te voet na die westelike hellings van die Quathlamba gebergte (Drakensberg). Waar die Lepalula deur die berge kronkel het hulle weer na goud in die rivierbedding gesoek en 'n goeie neerslag gevind. Van hier is die geselskap noord-oos tot by die Salatirivier waar hulle weer spoelgoud gevind het, maar omdat hulle die waens wat op pad was na die Spelonke in Zoutpansberg wou inhaal, het hulle nie deeglike ondersoek ingestel nie.¹³⁾

Button is nog van hier verder noordwaarts terwyl MacLachlan vermoedelik terug is na Lydenburg waar hy vir hom die plase Geelhoutboom en Graskop gekoop het en hom daar gevestig het.

Button is in Oktober 1869 weer terug na Lydenburg

..maar /.....ll.

13) Thomas Baines: The gold regions of S.E. Africa p. 74.

maar in Junie 1870 onderneem hy sy tweede tog noordwaarts en hy begin prospekteer op sy plaas Eesterling in die Marabastad-distrik. By Lydenburg is dit betreklik stil, behalwe dat Button op 2 Januarie 1871 'n brief rig aan Landros A.F. Jansen waarin hy aanspraak maak op beloning vir goudontdekking namens hom, MacLachlan en Sutherland. Die velde sou volgens Button 5 dag-reise ten noorde van Lydenburg gewees het.¹⁴⁾

Hierdie skrywe van Button was as gevolg van 'n Volksraadbesluit, 21 Desember 1870 wat as volg gelui het: „De Raad besluit de Regering te magtigen om billyke belooningen uit te loven voor het vinden van edelgesteenten en edele mineralen, zooals goud, zilver, ens; volgens de voorgelegde regulatie voorlopig te handelen en by de volgende zitting een ontwerp van wet omtrent een en ander in te leveren.”¹⁵⁾

In dieselfde jaar 14 Junie het die Volksraad alreeds die aandeel wat die Regering sou kry uit die bewerking van diamant- en goudmyne bepaal. Waar vroeër net 1 persent op tin, lood en yster se bewerking na die regering sou gaan, word in hierdie byvoeging by die reeds bestaande mynwette bepaal; die persenten op diamanten zullen zyn 6 percent van die waarde gerekend tegin £3 per karaat van welk gewigt of waarde ook, 3 percent van andere edelgesteenten, 5 percent van goud en 2½ van Zilver van de netto waarde”.¹⁶⁾

Button se brief is deur Jansen na Pretoria aangestuur waar dit in die staatskoerant gepubliseer is en die Uitvoerende Raad besluit het om 'n aantekening te maak van hulle aansprake.¹⁷⁾

..Button/.....12.

14) R 77-/71 (S.S. Stukke).

15) De Locale Wetten der Z.A. Republiek 1849 - 1885, bld. 414.

16) Ibid, bld. 391.

17) Pieterse: Die geskiedenis van die Mynindustrie in Transvaal 1836 - 1886. Argief Jaarboek 1943 bld. 135.

Button gaan later self na Pretoria waar hy die Volksraad op hoogte bring van sy ontdekking en verder verwys na betalende goud op die plaas Eersteling in die Marabastad-distrik. Te Lydenburg was alles nog stil totdat in 1871 'n vennootskap gestig word met die naam „The Lydenburg Gold Prospecting Company (Ltd.)”¹⁸⁾ Hierdie vennootskap wou 'n deeglike ondersoek instel in die Lydenburgse distrik en probeer vasstel of daar betalende goudvelde is. Die regering het ook belang gestel in die vennootskap geldelik ondersteun.¹⁹⁾

Die regering maak nou ook voorsiening vir die beheer en bestuur van plekke waar edelgesteentes en edelmetale in die Republiek gevind mag word. Die Volksraad besluit op 26 Oktober 1871 dat die volgende artikels neergelê word:

- (a) Dat die mynregte aan die staat behoort.
- (b) Indien die ontdekker nie dadelik kennis van sy ontdekking gee nie, hy sy beloning sal verbeur.
- (c) Kennisgewing moet aan die Landros of daartoe gemagtigde amptenaar gegee word, wat op sy beurt die Regering daarvan in kennis sal stel.
- (d) Op ontvangs van die kennisgewing sal die Regering ondersoek instel en bepaal of die goud in betaalbare hoeveelheid teenwoordig is, waarna 'n kommissie om beheer uit te oefen aangestel sal word.

Hierna volg die volgende Presidentsverkiesing en die Republiek het nie veel aandag aan die goudvelde kon gee nie. President Thomas Francois Burgers word met 'n groot meerderheid in die plek van President M.W. Pretorius gekies en kort na sy inswering as President wat op 1 Julie 1872 plaasgevind het, tref ons die volgende wetgewing aan: Die bedrag vir ontdekking van 'n betalende goudveld is £500as meer as 3,000 lisensies binne 12 ..maande /.....13.

18) Staats-Coerant der Z.A. Republiek, d.d. 28 Maart 1871.

19) Uitvoerende Raadsbesluit art. 86, d.d. 14 Julie 1871.

maande uitgegee word. - Nie meer as een beloning sal gegee
word binne 60 myl vanaf die ontdekte plek nie. ²⁰⁾

Voorheen was die beloning vir die ontdekking van be-
talende goudvelde:

£500 - as 500 onse goud in 12 maande opgelewer word.

£750 - as 500 tot 1000 onse goud in 12 maande opgelewer
word.

£1000 - as 1000 en meer onse goud in 12 maande opge-
lewer word. ²¹⁾

Dat goud nou in die Republiek aanwesig was, was seker
en die Staat het op die beste manier probeer om sy belange te
beskerm. Die landdroste moes optree as bemiddelaars tussen
ontdekkers en die Staat. Die Staat weer sou belonings uitreik
vir goudontdekking maar sou wel sorg dat daar eers grondige onder-
soek na die betaalbaarheid van die goudvelde ingestel word.

Soos reeds genoem is daar 'n vennootskap gestig.

„The Lydenburg Gold Prospecting Company (Ltd.)" wat 'n ondersoek
in Lydenburgse distrik wou loods, maar nog voordat ons enigiets
van hulle werksaamhede te hore kom, rig die Landdros van Lyden-
burg op 5 Februarie 1873 die volgende brief aan die Staatspresi-
dent en Uitvoerende Raad, Pretoria:

„Deze diene ter Uwer Kennisgeving dat door de Heeren
G.R. Parsons, Thomas McLachlan en J.L. Valentine - alluwial goud
is gevonden 6 uren te paard te oosten van't dorp Lydenburg - onder
de 2 monsters door my gezien bevind zich een Nugget van ongeveer
two penny weight en verscheidene fraaye stukjes goud zoo groot
en eenigzins kleiner als een kleine erws - Genoemde Heeren hebben
aanzoek gedaan om te Registreren sekere gronden om in't vervolg
wanneer mag blyken dezelve genoegzame quantiteit goud op te lever-
en de Praemie door't Gouvs daartoe vastgesteld te mogen genieten.

..DE /.....14.

20) De Locale wetten der Z.A. Republiek 1849 - 1865, pp.
465 - 468.

21) Staats-Coerant der Z.A. Republiek d.d. 31 Januarie
1871.

De gronden door hun gewenscht wordende te registreren zyn gelegen ten Oosten van't dorp Lydenburg tusschen de twee afzetten die de Drakensberg ten oosten heeft vanaf hier gerekend nl. vanaf de 2 genoemde randen.

Een volledig rapport als mede monsters van't goud zyn my beloofd geworden in den loop van toekomstige week als wanneer dezelve terstond door my u zullen worden toegezonden²²⁾".

Die Thomas McLachlan is dieselfde persoon wat reeds in 1869 in geselskap van Button goud nagespoor het in Lydenburg. Hy het later vir hom twee plase, Geelhoutboom en Graskop in Lydenburg gekoop en vanaf 1869 tot 1873 het ons niks van hom gehoor nie. Dat hy gedurende hierdie tyd wel na goud gesoek het op sy plase kan afgelei word uit sy rapport aan Landdros A.F. Jansen. Of McLachlan al in 1869 op die genoemde twee plase goud bespeur het en toe gekoop het is nie duidelik nie maar wel moontlik. McLachlan kan ook gewag het met die bekendmaking van sy ontdekkings tot 1873 toe die beloning vir goudontdekking gunstiger was as in 1869. Uit die rol wat McLachlan later in Lydenburg sou speel blyk dit dat hy nie juis delwer was nie, maar prospekterder en dat hy nie agter die winste van die gedelfde goud so seer was nie as die beloning vir ontdekking van goudvelde.

Op 17 Maart 1873 rig A.F. Jansen 'n verdere skrywe aan die President en Uitvoerende Raad en aanvaar Jansen sy aanstelling as Goudkommissaris. Dit blyk dus dat die Volksraad deeglik belang gestel het in die ontdekking van die here Parsons, McLachlan en Valentine en Jansen gelas het om nog meer besonderhede te stuur. Jansen was toe self na die goudvelde en berig as volg: „ik heb my tot eigen oortuiging begeven naar de plaas waar het alluwial goud zoude gevonden zyn door de Heren McLachlan, Parsons en Valentine en heb bevonden dat de Resultaten verreweg oortreffen het geen door my aan U'Ed word ge-
..melden /.....15.

22) Landdrosbrieweboek van Lydenburg. Vol. 20 - 1873

melden by myne impirie van 5 Februarie 1873. Met 4 myner kaffers gedurende 5 dagen al daar te hebben gewerkt bevond ik my in't bezit van $\frac{3}{4}$ onse schoon alluwial goud, waaronder fraaie Nuggets-verschiedene menschen zyt aldaar reeds werkzaam die allen wel voldaan zyn - niet een daarvan keert met ledige handen huiswaarts. De Contry is zeer gezond voor paarden en schapen en doorsnede met fraaie rivieren en houtboschen - Daar elk oogeblik een groote toeloop van menschen zoowel uit Natal als elders verwacht wordt, acht ik het raadzaam dat het Goevt. zich daarmee bemoeiye. Ik zal in myne capaciteit as bovenvermeld steeds het Goevt. daaromtrent rapport in zenden. Nog moet ik U.H.Ed. mededelen dat zekere man Abel Erasmus voorleden wyk $3\frac{1}{2}$ onse alluwial goud verkocht aan den Heer J.N.R. James voor £8 en een stukje aan den Heer de Souza voor 10/- door hem verkrygen in 5 of 6 dagen - genoemd goud is naar Natal verzonden, weerwaarts reeds meerdere monsters zyn gegaan.

Het pad van hier derwaarts is hetzelfde door ons vroeger gemaakt om naar Delagcabaai te gaan met weinige veranderingen is het zeer goed te gebruiken".²³⁾

Op 18 Maart 1873 skrywe staatsekretaris Swart aan Jansen dat die regering verwag dat hy met elke pos berigte aangaande die nuwe goudvelde moet stuur. Hy moet rapporteer hoeveel goudgrawers daar is, van welke nasionaliteit, hoe hulle gevoelens is omtrent die regering en die omliggende kafferstamme en wat die vondse is.²⁴⁾

Ook word in Maart die volgende verandering in die Mynwet gemaak: "De Raad besluit art. 181 van Volksraadbesluit van 14 Juny 1870 te wyzig en te lezen, in plaats van de woorden "vyf persent voor goud", twee shillings en sixpence per once Engelsch gewicht, voor goud."²⁵⁾ Hierdie verandering moet gemaak wees

.. as /.....16.

23) Ibid.

24) B.B. 18 Maart 1873.

25) De Lccale Wetten der Z.A. Republiek 1849. - 1885 Art.
39 475 475

as gevolg van die verslae van Jansen waarin hy die waarde van die goud wat gevind is in terme van onse noem.

Die saak van die goudontdekking is nie alleen deur die President behandel nie, maar in die Volksraad en Uitvoerende Raad bespreek waarna die volgende proklamasie in die Staatskoerant verskyn: „Nademaal aan de Regering van de Zuid Afrikaansche Republiek, voldoende bewys is geleverd van de ontdekking van betaalbare goudvelden in de wyk Chrigstadsrivier, distrik Lydenburg.

Zoo is het, dat ik Thomas Francois Burgers, Staatspresident der Zuid Afrikaansche Republiek, met advies en consent van de Uitvoerende Raad, verklaar en proclameer: de wyk Ohrigstadsrivier, distrik Lydenburg als opengesteld voor goud-delving, onder de bestaande wetten en bepalingen dezes lands.

Gegeven onder myne hand en zegel op heden den Veertienden dag de maand Mei, des jaars Een Duizend Achthonderd Drie en Zeventig, ten Goevernements kantore, te Pretoria".²⁶⁾

Die Staat het ook dadelik maatreëls getref vir die handhawing van rus en orde en beskerming van persone en goedere.²⁷⁾

^dLandros A.F. Jansen moes in die kapasiteit van Goudkommissaris die pas ontdekte goudvelde bestuur en beheer. Hy is dan ook self na die delwerye en het op die plaas Hendriksdal, 5 $\frac{1}{2}$ uur te perd ten ooste van die dorp Lydenburg gesoek na goud. Die monsters wat hy gekry het, het hy aan die Uitvoerende Raad gestuur wat dit weer aan hom moes terugstuur of op 'n tentoonstelling plaas.²⁸⁾

Alles het egter nie te voor die wind gegaan op die goudvelde nie. Die delwers het gemeen dat die goudstukke oral versprei gelê het net vir optel en toe goud nie in sulke groot hoeveelhede gekry is nie, het daar 'n gees van ontevredenheid geheers en het baie gemeen dat die velde nie betalend is nie.

..Andere...../17.

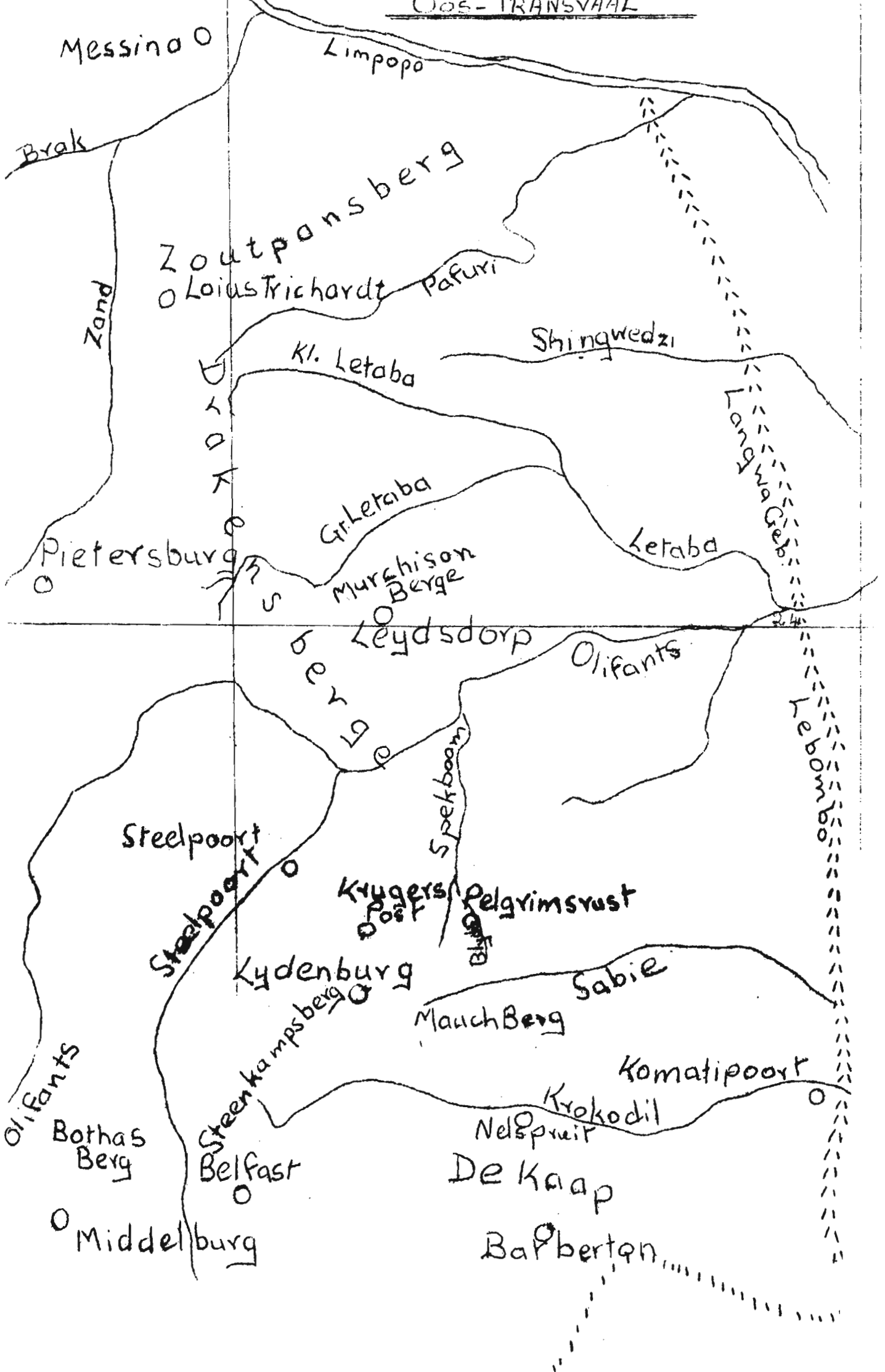
26) Staats-Coerant der Z.A. Republiek No. 476 d.d. 3 Junie 1873.

27) Voetnoot, De Locale Wetten der Z.A. Republiek 1849 - 1885 bld. 538.

28) Landros brieweboek van Lydenburg vol 20 - 26 Maart 1873.

Oos-TRANSVAAL

Andero het weer gekla oor die skaarsheid van lewens-
behoefte, skaarste aan werksvolk, die veld wat afgebrand is en
die kort dae.²⁹⁾

Die Republiek het wel die goudvelde geproklameer maar
kon nie instaan vir die persone om 'n bestaan te maak nie. Die
feit dat hulle kla oor alles wat hulle weerhou om 'n fortuin te
maak, het voorspel dat die groep op die goudvelde moeilikheid
sal oplewer.

Jansen wil dan ook dat daar iets moes gepubliseer word
om andere te waarsku wat nog van plan is om na Lydenburg te ver-
huis. Van Lydenburg was daar geen pad na die delwerye en kon
kos alleen op die moeilikste manier na die velde gebring word.
Huise was uit die kwessie en die delwers kon geen sink kry om te
bou nie. Myngereedskap moes van elders kom en as dit nie saam-
gebring was nie, was daar nie moontlikhede vir werk nie. Hy
meen dat as iets gedoen kan word om die ontberings van die mense
te verlig die toestande hopelik sal verbeter.³⁰⁾

Die toestande het wel verbeter maar tog was daar per-
sone wat sweer dat hulle alles sal afbrand. Daar is 'n „nugget”
van 32 „penny weight” gekry en 'n persoon het op een dag $2\frac{1}{2}$ onse
goud gekry. Die lewensmiddelle was nog skaars vir die 180 del-
wers wat toe reeds op die delwerye was.

Vir Jansen het die goudvelde 'n probleem geword omdat
hy klagtes en dreigemente moes aanhoor sonder juis enige mag om
orde te handhaaf. Hy beveel aan dat 'n sterk mag moet benoem
word om ingeval nog meer goud gevind word die „rebel persone
waarmee jy veel te doen kry” in toom te hou. Die posisie het
vir hom te moeilik geword.³¹⁾

Hierop het die Regering gereageer en Jansen opdragte
gegee om 'n komitee op die delwerye saam te stel wat „claims”
moes uitgegee en wette en regulasies moes opstel.

..Op /.....19.

29) Landrosbrieweboek van Lydenburg 9 Junie 1873. - Vol. 20

30) Ibid.

31) Ibid. d.d. 17 Junie 1873.

Op 20 Junie rapporteer Jansen dat sake op die velde verander het. Die gees van ontevredenheid is vervang deur opgeruimdheid en lus om te werk. Sedert sy laaste besoek het hy nie 'n enkele persoon hoor kla nie. Almal is vol moed en weer tevrede. 'n Komitee vir handhawing van rus en orde is saamgestel. Hulle gee „claims“ uit, trek wette en regulasies op en 'n nuwe dorp is aangelê. Alles wag net op die koms van die Staatspresident om dit te bekragtig. Die 250 grawers het McDonald gekies as hulle kommissaris omdat hy nie gedurig op die velde kan wees nie.

„Daar die heer zich onder de Diggers seer populair heeft weten te maken en in verschillende moeyelyk gevallen, zyne positie heeft weten te handhaven, zoo zoude het goed zyn hem in die betrekking te laten“. Daaglik word meer goud gekry en is daar geen twyfel in verband met die betaalbaarheid van die velde nie. Persone wil dit geheim hou om 'n „rush“ te voorkom, weens die skaarste aan lewensmiddelle.³²⁾ “

Die goud was, soos reeds beskryf, op die plase Geelhoutboom en Graskop ontdek, maar baie gou is die beddings van die omliggende spruite getoets en oral is goud ontdek. Die delwerye noem hulle nou die „New Caledonia Gold Fields“ met hoofkantore te Mac-Mac en nou word daar net gewag vir die koms van die Staatspresident om die voorlopige reëlins wat getref is te bekragtig.

Nou kom die vraag op hoe die delwers die goud uit die grond gekry het.

Volgens Mnr. W.G. Stein, geoloog van die Pelgrims Rust se huidige goudmyne kom die goud nie voor as rifgoud nie maar as „leierriwwe“. Rifgoud loop in horisontale lae maar „leierriwwe“ loop vertikaal en besit soms soliede stukkie goud. Waar die teenswoordige Pelgrims Rust is het sulke leierriwwe geloop maar met die eeue heen het dit verweer en met oorstromings is die grond weggewas om die Blyderivier te vorm op wie se walle Pelgrims

..Rust /.....20.

32) Ibid, d.d. 20 Julie 1873.

Rust ontstaan het. Die goud wat swaarder as die grond is het afgesak en is neergelê in die vallei ("creek").

Hier het die delwers toe begin om die grond los te werk en met behulp van water, wat uit die rivier gekeer is en in vore na hulle werksplekke gebring is, het hulle die grond weer gewas in 'n soort sluiskas wat bestaan het uit 'n kas waarin klippe gepak is. Die water stroom by een punt van die kas in. Die losgrond word nou ook in die kas gegooi en met vurke of grawe geroer. Die water spoel van die grond oor die klippe in die boom van die kas en as daar goud in die grond is sak dit tussen die klippe af na die boom van die kas, terwyl die dooie grond aan die anderkant van die kas saam met die water uitspoel. Hoe smaller en hoe langer die sluiskas kan wees des te beter en hoe groter die kans om alle goudstof tussen die klippe op te vang. Na al die grond gewas is word die klippe uit die kas verwyder en die afsaksel in 'n delwerspan opgevang. Versigtig word die grond dan weer afgewas, as daar nog grond is en die skoon goudstof in 'n bottel gegooi. As daar miskien skoon stukkie goud in die grond was, dan het die water dit skoon gewas en kan die delwer dit maklik onderskei van klippies.

Teenswoordig is daar nog een hoë kop by Pelgrimsrust waar die leierriwwe voorkom en dus nog nie verweer is deur die natuur nie en hier haal die mynmaatskappy vandag nog skoon stukkie goud uit die grond. Die bewerking vandag is egter heelwat anders as voorheen en word die siamied proses soos in die Johannesburgse myne gevolg.

Vandag behoort die hele Pelgrimsrust en omgewing aan maatskappye en word geen private delwerie toegelaat nie. Die delwers werk nie meer vir eie voordeel nie maar vir 'n vaste salaris.

In 1873 het die delwers egter self gewerk en eers nadat delwers van Kimberley opgedaag het is naturelle in diens geneem. Die delwers uit Australië en die V.S.A. wat deur Natal en Lourenco Marques na die velde gekom het, het self gewerk en maats was hulle grootste hulp wanneer die werk nie alleen kon gedoen word nie,

DIE VERLOOP VAN SAKE AAN DIE GOUDVELDE
AUGUSTUS 1873 TOT DESEMBER 1875.

Die landdros van Lydenburg het in Junie die president al genader om 'n besoek aan die velde te bring, maar President Burgers kon weens dringende staatsprobleme nie dadelik na die Goudvelde gaan nie.

Op aanbeveling van landdros Jansen het die Staat W. McDonald voorlopig aangestel as waarnemende Goudkommissaris vir die goudvelde. Op 19 Augustus rig McDonald 'n skrywe aan die Staatsekretaris en bedank hom vir die aanstelling.

Om die wet op die velde te handhaaf word M. Dietrich ingesweer as polisiekommissaris, teen 'n salaris van £200 per jaar, met twee sersante as hulp.²⁾ Hulle gewere sou later aangestuur word.¹⁾

Op 27 Augustus was die President op die velde om sake te ondersoek en maak hy die volgende aanstellings nadat hy gemeen het dat die delwers lojale burgers sal wees as hulle net liberaal behandel sal word:

- (a) W. McDonald as goudkommissaris teen 'n salaris van £350 per jaar.
- (b) Mansfield as posmeester-salaris £2.10.0. per maand.
- (c) Walter Campton, W. Cameron en Wainwright as padraadslede.
- (d) Thomas Scarle, Th. McLachlin, kaptein Dietrich en Herbert Rhodes as vrederegters.³⁾

..Verder /.....22.

-
- 1) Dietrich was 'n Duitse offisier wat vir sy wittebroedsde na Suid-Afrika gekom het maar verkies het om hier te bly. Hy het eers te Rustenburg gewoon maar is later na Mac-Mac. Hy is die vader van Elsa Smithers, die skryfster van „March Hare“.
 - 2) Landdrosbrieweboek van Lydenburg Vol. 20, d.d. 19 Augustus 1873.
 - 3) R/1407/73 President Burgers aan Swart. Hy is die vader van Elsa Smithers die „March Hare“. .. 2 - 15.

Verder noem die president die goudkommissaris 'n ferme Amerikaanse en volbloed Republikein. Hy vind almal tevrede maar beveel aan dat niemand wat genoeg besit hom na die velde moet begewe nie. Die fondse is goed want 'n sekere Evans het 'n „nugget“ gekoop van $2\frac{1}{20}$ ons. Die president het vir die regering of vir homself een van $16\frac{1}{2}$ ons gekoop.⁴⁾

Die reëling i.v.m. die uitgee van „claims“ was as volg: Die president wou tien sjielings per klein hê maar daar die persone beswaar gemaak het daarteen is dit verander na 'n lisensie van vyf sjielings per hoof per maand.

'n Winkellisensie sou wees £9 per kwartaal met toestemming om sterk drank te verkoop.⁵⁾

Die goudkommissaris en resident-vrederegter se werksaamhede was regterlik van aard, terwyl die administratiewe funksies deur eersgenoemde bygestaan deur 'n kleiminsteur en ander amptenare waargeneem is.⁶⁾

Die padraadslede wat benoem is moes tenders uitskrywe en persone kry om die pad van Lydenburg na Mac-Mac te maak en van daar weer na die Lebomboberge.⁷⁾

Die vrederegters moes kleiner geskille op die velde oplos en die mynkommissaris steun in die uitvoering van sy pligte.

Op die goudvelde was wel nou 'n begin gemaak met 'n organisasie om beheer uit te oefen maar sake sou stadig ontwikkel voordat ons 'n gladde werking sal kry.

McDonald rig gedurigdeur briewe om dinge soos meel, 'n brandkas, kantoor- en skryfbehoeftes aan te vra. Geld was betreklik skaars, sodat persone wel goud besit het, maar nie 5 sjielings om hulle lisensiegelde te betaal nie.⁸⁾

..Op /.....23.

4) Ibid.

5) IBID.

6) Kruger D.W. Uit Zuid A.R. Lyste. Landdroste en Delwerye (Lydenburg).

7) R1443/73 - Afskrif van tender. (Die maak van die pad word verder in Hoofstuk 3 behandel).

8) R 1443/73. President Burgers het in 1873 nadat hy die naamlys deurgelees het gesê dat dit net Mac-Mac's is wat daar werk en vandaar die naam.

Op 22 September berig McDonald dat 'n nuwe veld by 'n spruit wat inloop in die Blyderivier, naby Ian Muller se pad ongeveer 14 myl van Mac-Mac ontdek is, (Die naam was Mac Mac as gevolg van die baie Skotte wie se vanne met Mac begin het;) wat daar gewoon het.

Hierdie nuwe velde by die Blyderivier word genoem „Pilgrim's Rest” en daar is 73 kleims uitgegee.⁹⁾ Ook hier was spoedig moeilikheid. McDonald en Dietrich, die polisiehoof kon blykbaar nie goed klaar kom nie. McDonald kla daarvoor dat Dietrich kleims by Pelgrimsrust afpen. So haaks was die twee dat McDonald aan die regering voorstel om een sersant en twee konsta-¹⁰⁾ bels aan te stel, daar dit minder onkoste vir die staat sal wees.

Moeilikhede duik maar gereëld op en stuur die delwers 'n petisie na die regering dat onbewoonde plase, swaar belas moet word om die eienaars te dwing om die plase in die mark te plaas. Die eienaars woon elders en verhinder die delwersbe-¹¹⁾ volking om op die plase te delf en te vertoef.

Hierdie nuwe bevolkingsgroep in Transvaal, die delwers, wil alles in hulle voordeel hê; die gronde moet weer opgomeet word en die kommunikasie-middele is te stadig. Hulle begin ag-¹²⁾ giteer vir 'n spoorweg. Ook die amptenare wat die wet en orde moet handhaaf is laks. Dietrich, soos ons reeds gesien het, begin hom bemoei met die afmeting van kleims omdat hy ook na goud wil soek maar kaffers wil gebruik om die werk te doen daar sy sa-¹³⁾ laris glo te min is.

..Op /.....24.

-
- 9) R 1529/73 en R. 1530/73.
10) R 1555/73.
11) R 1584 1873.
12) Ibid.
13) R 1632/73 - Dit word ook bevestig dat hy gedelf het in die boek „March Hare”. Bl. 47 - 48.

Op hierdie stadium begin 'n sekere Cartwright, met 'n paar ander, openlik teen die regering gaan, maar McDonald wat blykbaar nou 'n volbloed ondersteuner van die Republiek is, laat hom arresteer en belet alle persone wat in diefstalsake skuldig bevind is om in die kamp te bly.¹⁴⁾

Die regering was hoogs tevrede met McDonald se optrede en verhoog sy salaris na £400 per jaar.¹⁵⁾ Ook kry hy heelwat materiaal vir kantoordiens.

Die staat wou graag die oostelike deel van die Republiek ontwikkel en word baie van die eise van die delwers en die Goudkommissaris toegestaan. So kry hulle gedurig meel vanaf Pretoria en word 'n brandkas aan McDonald gestuur. Ons sal nou vra waarom 'n brandkas. As ons egter verneem dat McDonald ook 'n tronk van steen gebou vra kan ons aanneem dat die delwersbevolking, waarvan 'n groot deel van die diamantvelde afkomstig was, nie van die eerlike ou Voortrekkertipe was nie.¹⁶⁾

Die goudvelde was betalend as ons verneem dat 'n sekere Osborne 13 lb. en 8 onse binne twee ure gekry het deur sand te was.¹⁷⁾ Ook het die regering Mnr. J. Franck uitgenooi om die aanstaande Volksraadsitting by te woon wat 'n teken van vriendskap was tussen die nuwe groep van bevolking en die Republiek, maar nieteenstaande hierdie twee genoemde faktore, begin die delwers egter in 'n ander rigting te dink. Die ammunisie te Delagoabaai het hulle op die spoor gebring van handel te drywe in ammunisie met die kaffers. Die aanneme van McDonald se tender was bepaald 'n stap in 'n verkeerde rigting, want in stede van die naturelle op die Cosgrens in toom te hou het die naturelle nou opstokersvriende gevind in sommige van die delwers. (Die tender word in Hoofstuk III meer volledig behandel).

..Die /.....25.

14) R 1713/73

15) R 1671/73

16) R 1962/73

17) R 2013/73 - Compton aan die Staat Sekr.

18) R 1865/73 - Franck aan die Staat Sekr.

Die delwerye was nog altyd aan die uitbrei. Op die plase Geelhoutboom en Graskop, die eiendom van McLachlan, het die fondse afgeneem, maar te Pelgrimsrust het nog alles voor die wind gegaan. Vir McLachlan was dit 'n wending, want hy vra weer aan om beloning vir sy eerste ontdekking en vergoeding vir die plase Graskop en Geelhoutboom wat opgesny is in kleims.¹⁹⁾

Die reëling van die staat was dat die eienaar helfte van die opbrongs uit die delwerslisensies sou kry terwyl die ander helfte na die staat gaan.

Persone op die delwerye begin ook dink aan die oprigting van 'n skool en 'n skut vir rondloperdiere. Op 29 Desember '73 doen Isaac Sonnenberg en J. Sonnenberg aansoek om op die plekke wat deur die delwers alreeds verlaat is, met masjinerie te myn. Hulle wil wys wat met wetenskaplike mynbou, soos deur hulle ondervind in Californië en Australië, gedoen kan word. Om die gelde te verkry wil hulle 'n „Limited Joint Stock Company”,²⁰⁾ vorm.

Daar was dus ontwikkeling en vooruitgang te bespeur maar van die kant van McDonald verneem ons meestal net klagte. In Desember weet hy nog nie teenoor wie almal hy verpligtinge het nie. Die staat het hom £1000 gegee om goud op te koop en toe hy gelas word om maandeliks state van inkomste en uitgawes aan die Ouditeur-Generaal te stuur, was hy baie verbaas. Volgens hom verstaan hy hulle standpunt nie daar hy tog geen pennie sal terughou wat aan die Regering behoort nie. Hy betaal alleen uit wat noodsaaklik is en wanneer hy geen kontantgeld het nie,²¹⁾ neem hy van sy geld en beskou dit as 'n lening aan die regering.

McDonald het ook die reg gekry om sake te verhoor soos 'n landdros, maar hy het nie heenrade gehad om hom by te staan nie,

..Wanneer /.....26.

19) R 1442/73

20) R 29 Desember/73

21) R 2060/73.

Wanneer sake voorkom waar heemrade nodig is, is sulke sake ver-
wys na A.F. Jansen, die landdros van Lydenburg. McDonald was
teen hierdie reëling en vra of die regering nie 'n verandering
wil maak nie, veral na 'n saak tussen Percy Hope en George Reston
op Lydenburg voor Jansen verhoor is. McDonald som die saak as
volg op: "Mr. Jansen made such a muddle of the matter" dat hy
22)
spyt was dat hy die saak nie self verhoor het nie.

Aan sy versoek is egter nie gehoor gegee nie, maar
die Landdros sou as spesiale magistrat die velde besoek om sake
te verhoor wat die G. Kommissaris nie kon afhandel nie.

Aan die begin van Januarie 1874 verskuif goudkommis-
saris McDonald sy kantore van Mac Mac na Polgrimsrust omdat die
23)
meeste mense daarheen verhuis het. X

Intussen begin die delwers belangstel in Staatsaange-
leenthede en op 5 Januarie verskyn petisies van die delwers waar-
in hulle Thomas McLachlan en F.P. Mansfield vra om as kandidate
by die volgende volksraadsverkieping te staan. Die twee here
het albei ingewillig om hulle verriesbaar te stel en McDonald
meen dat hulle van ^adie waarde vir die regering insake mynwette
24)
sal wees.

Die nuwe wapen van die delwers, nl. petisies het soos
'n veldbrand versprei. So word daar petisies opgetrek om Cooper
in die plek van Jansen aangestel te kry as Landdros en Spesiale
25)
magistraat vir die goudvelde, en om kantienlisensies te verlaag
26)
van £9 vir drie maande na £7.10.0. vir drie maande.

'n Mens is verbaas om te sien dat die President en
Uitvoerende Raad wel tyd kon vind om al die moeilikhede van
die goudvelde te ondersoek en te probeer oplos.

..As /.....27.

22) R 2061/73

23) R 37/74

24) R 39/74

25) R 163/74

26) R 126/74

As gevolg van 'n brief van McDonald van 12 Januarie 1874 waarin hy berig dat heelparty persone van swak karakter, opgedaag het van die diamantdelwerye en dat hulle nog nie begin werk het nie, het die president besluit om weer na die velde te gaan. McDonald het moeilikheid verwag en hy sou streng maatreëls toepas om hulle in toom te hou want as hulle eers oproer gemaak het sal dit moeilik gaan om hulle te onderdruk. Hy het vantevore al aangevra vir 'n tronk en hy is bevrees dat sy swak polisiemag die nuwe aankondinge nie in toom sal kan hou nie. ²⁷⁾

'n Ander saak wat die president as aandag ook geniet het, was die skrywe van Thomas McLachlan van 11 Januarie 1874 waarin hy mededeel dat hy ondersoek ingestel het op 'n plek genaamd „Die Kaap“. Dit is Goewernmentsgrond in die Lydenburgse distrik en McLachlan beskou dit as van die belangrikste eiendom van die Regering. Hy het in omtrent elke lopiese goeie goudneerslag gevind alhoewel die weer baie sleg is sodat hy nie goeie prospekteerwerk kon doen het nie. Hy sluit ook 'n sketskaart in van die gebied wat deur hom ondersoek is. ²⁸⁾

Op 21 Januarie 1874 skrywe staatssekretaris Swart aan McDonald dat die President na die velde kom op 2 Februarie en dat die rit per ossewa sal wees. Swart kour die verskuiwing na Pelgrimsrust namens die regering goed en berig dat die gebied om Lydenburg weer opgemeet sal word en bewoningsbelasting sal deur die volgende sessie van die Volksraad afghandel word. Die petisies waarin Mansfield en McLachlan gevra word om hulle by die volgende Volksraadsverkieëing verkiesbaar te stel sal deur die Volksraad oorweeg word. ²⁹⁾ (Sien Hoofstuk III).

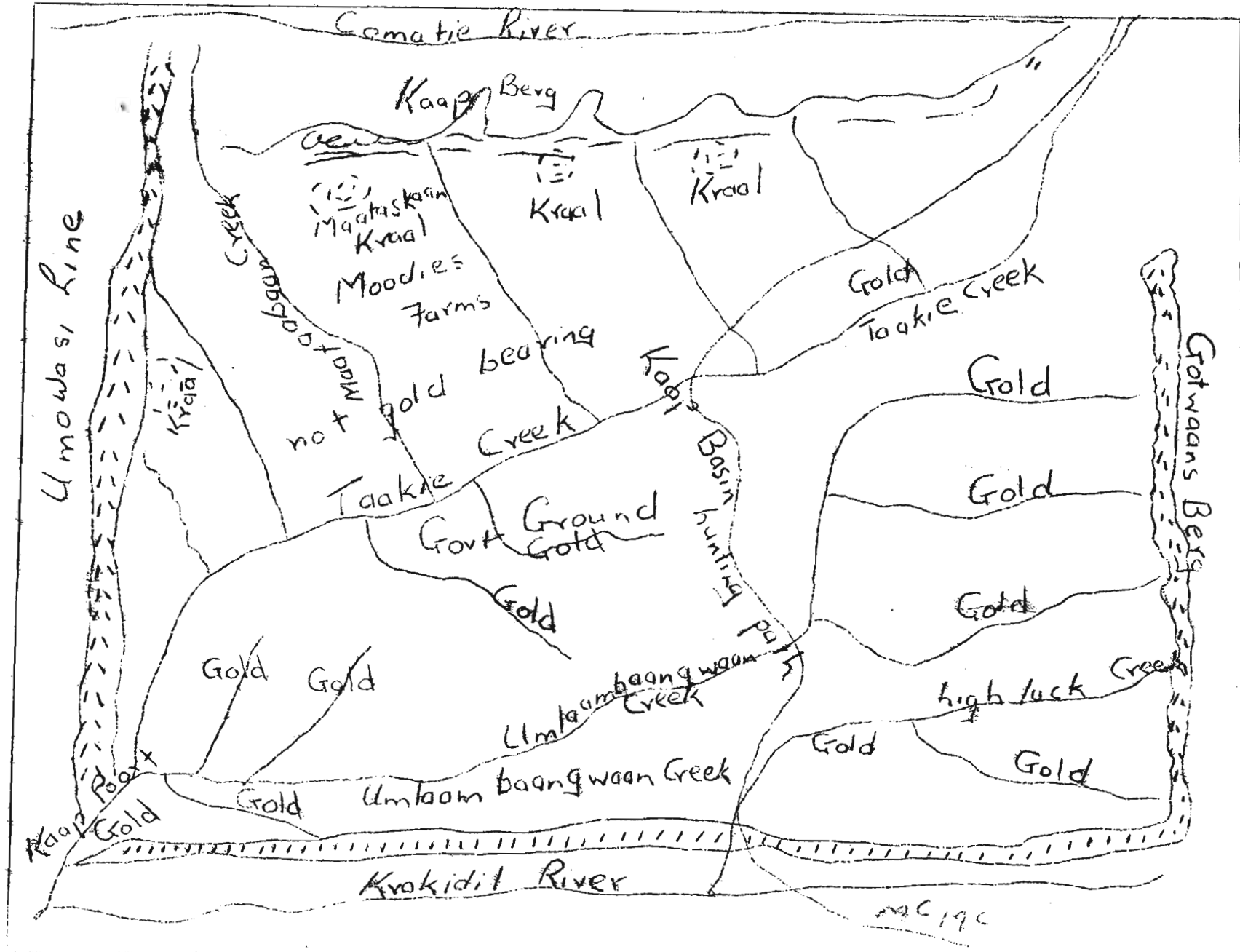
Op hierdie stadium was geld al 'n moeilikheid in Transvaal. Die regering se skulde was groot, £60,000 by die

.. Cape /.....28.

27) R 82/74

28) R 87/74 - Sien bl. 28.

29) B.B. 21 Januarie 1874.

Ms Kochlan se Sketskaart

30)
'Cape Commercial Bank', en papiergeld, ^{was} volop. Op die delwysse was £1,300 in sirkulasie aan note maar geen klinkende munt nie. McDonald maak dus 'n beroep op die regering om klinkende munt op die valde te kry. Hy meen dat gelde wat deur vertrekkende delwysers saamgeneem is, weer aangevul is deur nuwe aankomelinge ³¹⁾, daar 'n nuwe veld by Waterval "creek" ontrent 12 myl Noord-Oos van Pelgrimsrust ontdek is. Nolan was die ontdekker wat sy fondse getoon het om 'n prospekteenersklein as beloning ³²⁾ te kry.

Op hierdie tekort aan klinkende munt antwoord Swart op 27 Februarie: „die note wat in omloop is moet nie uitgewissel word nie maar, direk soos hulle ontvang is, aan die Tesourier-Generaal gestuur word.“ ³³⁾

Hierdie brief sal beter verstaan word as ons die algemene loop van omstandighede in die Republiek nagaan. President Burgers wou die betaalmiddele in die Transvaal verander omeens te pas by die onliggende state en vir hierdie doel het die goudvelde hom goed gestoun. Die plan was om die goudvelde te gebruik ³⁴⁾ vir die ekonomiese opheffing van die Republiek“.

Ons het reeds gesien dat McDonald goud wou onkoop vir die regering. Die doel was natuurlik om die goud tot muntstukke te slaan en die idee het op die goudvelde voral byval gevind. In Sekere I. Pargin stel voor dat goud in stawe aan die regering moet verkoop word, om die goud in die land te hou totdat hulle 'n eie munt het. Die ru-goud word alles uitgevoer en die goudkepers betaal naar min. Hy bereken die goudwaarde op £3.17.7. per fyn ons. Die goud is natuurlik nie suiwer nie, maar die silwer wat daarin is, kan of daarin gelaat word, soos in Australië ³⁵⁾ gedoen word, of uitgehaal word.

..Hierdie /.....30.

30) Dr. S.P. Engelbrecht, Thomas Francois Burgers, p.118.

31) R 322/74. 32) R 403/74.

33) B.B. 27 Februarie 1874.

34) Dr. S.P. Engelbrecht: Th. Fr. Burger, p.121.

35) R 568/74.

Hierdie aanbeveling van Pennis het seker bygedra om die President nog verder oor te haal om 'n die muntstelsel in die land te roep. „Met die oog hierop werd in 1874 goud na Europa gestuur, en te Birmingham werd 2837 ponde geslaan, wat deur die Volksraad tot wettige betaalmiddel verklaar werd. Aan die eankant was Burgers se boeltenis, en aan die anderkant die wapen van die Republiek“.³⁶⁾

Hierdie ponde is egter nooit gebruik nie en is as „Burgersponde“, as 'n soort medalie beskou. Die publieke opinie het stadig teen die President begin draai en al sy pogings is wie so daadwerklik gesteun nie.

Omhierdie plan van die President verder deur te voor word die Goudkommissaris gemaak dat die note op die delwerige gaandeweg ingevuil moet word om 'n te groot toeloop na sy kantoor te voorkom, want persone sou liever klinkende munt as note vou hê.

Ons tref nou 'n versameling van alle soorte persone op die delwerige aan en almal meen omhulle daar te vestig.

F.P. Mansfield en Robert Galt word agente vir verdediging voor die Spesiale Magistraatshof.³⁸⁾ Dr. J. Slaton vra om 'n aanstelling as Distriksgeneeshoer vir die afdeling Lydenburg.³⁹⁾ John Gillibrand, gewese luitenant in Indië, toe lid van die berade polisie in die Kaankolonie, vra om 'n aanstelling onder die regering van die Republiek.⁴⁰⁾ Daar is ook 'n skool begin vir seuns en dogters op die velde en hulle vra om regeringsteun.⁴¹⁾

Op 8 Julie 1874 antwoord staatssekretaris Swart op

..voorafoenoemde /.....31.

36) Dr. S.P. Engelbrecht: Th. Fr. Burger, p.121.

37) B.B. 3 Maart 1874.

38) R 163/74

39) R 853/74

40) R 914/74

41) R 913/74.

vooraangenoemde versoek as volg: Alle amptenare en geregsdienaars, prokureurs, dokters ens., moet hulle aanstellings van die regering kry en die nodige seëls op die aanstellings betaal. Persone wat onder hierdie voorwaardes in diens van die Staat geneem is, was N.W. Cato as Goewermontslandmeter en J. Slaton om as dokter op die velde te praktiseer maar nie as distriksgeneesheer nie, omdat daar nog nie so 'n pos in die Z.A.R. bestaan het nie.⁴²⁾

Hierdie groep delwers was ook gou in twee kampe. Die ondersteuners van goudkommissaris McDonald en die wat teen McDonald gekant was. Laasgenoemde groep rig nou 'n petisie aan die regering om McDonald te ontslaan uit sy pos. 'n Teëpetisie volg en die noem die feite dat McDonald se houding en optrede teenoor die delwers goed is. Sy hofuitsprake is onpartydig en sy kennis van mynaangeleenthede uitstekend.⁴³⁾ 'n Brief van Joseph Howtz maak ook melding van die petisie teen McDonald en sy mening is dat dit persone is teen wie uitsprake in die hof gegee is en hy beskou hulle as die agterklas van die goudvelde. Die 187 handtekeninge op die petisie om McDonald te hou in sy pos is die „gentlemen" van die velde.⁴⁴⁾

Die sogenaemde „gentlemen" begin nou agitator vir sitting in die Volksraad en Piper en Cameron word gevra om te staan by die volgende verkiesing.⁴⁵⁾ (Dit word breedvoerig behandel in Hoofstuk III).

Die regering was hierdie persone goedgesind en het hulle later wel verteenwoordiging in die Volksraad toegestaan, soos ons sal sien.

Wat ons wel kon sien is dat die delwers nie McDonald

..vra /.....32.

42) B.B. 8 Julie 1874.

43) R 415/74

44) R 416/74

45) R 497/74.

vra om hom verkiesbaar te stel nie omdat hy alreeds tot 'n mate seggingskap in die regering het. Hulle vra buitestaanders om groter seggingskap te kan verkry.

McDonald was egter nie 'n man sonder foute nie. Hy protesteer teen die aanstelling van Cooper as spesiale Magistraat en dreig om te bedank as hy nie sy sin kry nie.⁴⁶⁾ Dan was hy die Staat ook glad nie simpatiek gesind nie, want direk na sy terugkoms van Lourenco Marques die tweede keer in September 1874, gaan vra hy sy geld van landdros Jansen en toe hy nie alles kon kry nie, vra hy dit van die Staat,⁴⁷⁾ nioteenstaande al die ammuni-^{nie}sie saamgebring is nie, soos ons weldra sal verneem.

Die Staat was nie hiermee gediend nie en eis van McDonald verslag van die gelde wat deur hom ontvang is op die delwerye. McDonald gehoorsaam die opdrag en stuur 'n finansiële verslag aan die regering. Uit hierdie staat sien ons dat daar tot 30 September 1874, 206 delwerslisensies op die plaas Geelhoutboom uitgereik is. Die gevorderde bedrag is dus £51.10.0. en hiervan is helfte d.w.s. £25.15.0. aan McLachlan, die eienaar, uitbetaal. Op Graskop is 518 lisensies en op Muller se plaas 552 lisensies uitgereik. Die groot totaal lisensies uitgereik lower die bedrag van £738.10.0. en helfte hiervan is aan eienaars uitbetaal.⁴⁸⁾ As ons dink aan die Goudkommissaris se salaris van £350 per jaar en die van die polisiehoof van £200 per jaar met nog hulle klerke se lone, dan was die goudvelde 'n las vir die Staat. By hierdie las kom nog administratiewe benodighede soos 'n tent vir hofsittings en skryfbehoeftes asook ontdekkingslone vir velde wat ontdek is soos die Kaap" deur McLachlan.⁴⁹⁾

..Die /.....33.

46) B.B. 25 September 1874. Cooper is te Lydenburg aangestel as Magistraat en Landdros om Jansen op te volg.

47) R 1433/74.

48) R 1519/74.

49) R 1609/74.

Die Z.A.R. onder President T. Burgers het op hierdie tydstip 'n tekort aan geld gehad en ons kan beseef dat groot somme geld nie dadelik uitbetaal kon word nie. Die reëlings op die goudvelde was 'n verpligting teenoor 'n nuwe groep van die bevolking wat net vir hulle voordeel gewerk het en die Staat nog verder uitgesuig het. Daar was nie net delwers nie maar ook maatskappye en almal vra beskerming van die regering.

Die Z.A.R. het wel reëls en regulasies opgestel vir die goudvelde maar omdat so baie klagtes ontvang is, is die delwers genader om 'n komitee saam te stel om self reëls vir die goudvelde op te stel. Hierdie delwers- of mynerskomitee het ook dadelik aan die werk gespring en McDonald stuur op 7 Desember 1874 'n kopie van hierdie reëls aan die regering. Hy spreek die hoop uit dat die reëls so gou moontlik aangeneem sal word deur die Uitvoerende Komitee en dat wanneer dit aangeneem is dit sonder versuim aangestuur sal word om dadelik in werking gestel te word.⁵⁰⁾

Hy glo dat die Regering 'n paar petisies teen daardie reëls sal ontvang, maar hy stel voor dat dit verontagsaam word en dat die reëls aangeneem word.⁵⁰⁾ Die antwoord van die staat was dat, die komitee die delwers moet kennis gee dat hulle tyd kry vir hulle besware teen die regulasies, sodat dit tesame met die aanbevelings van die komitee, die regering kan bereik op 14 Januarie 1875, en dit in die kantore kan wees op 18 Januarie 1875.⁵²⁾

Hierdie voorgestelde regulasies wat in Nederlands opgestel was, sou, as hulle wet word, die eerste behoorlike wette wees wat van toepassing op die goudvelde sou wees. In hierdie regulasies word daar eers duidelik omskrywe wat die woorde goud-kommissaris, klein, nuwe gouddelwerye, handel en persoon sal beteken. Daar word ook 'n duidelike verskil tussen „goewernements grond" en „private gronden" gestel en elk word omslagtig beskrywe.

..Daar /.....34.

50) R 1868/74.

52) B.B. 16 Desember 1874.

Daar word neergelê dat die mynreg aan die staat behoort en dat die Staatspresident met advies en goedkeuring van die Uitvoerende Raad, die reg het om enige distrik of gedeelte daarvan met bepaling van die grenslyne in die staatskoerant oop te sit vir 'n goudveld. Ook het hy die reg om die grenslyne te verander indien nodig. By ontdekking van goud of goudvelde sal die ontdekker beloning ontvang as vasgestel is dat die goudveld betalend is en sal 'n goudkommissaris aangestel word. Daarna word die werkzaamhede van die goudkommissaris beskrywe soos, later toe die regulasies wet geword het, te siene is. Die goudkommissaris sal bygestaan word deur 'n „Delwers Komitee“, wat gekies sal word uit die lisensiehouers op die velde. Volgens die regulasies moet 'n persoon genomineer word sewe dae voor die verkiesing.

Die petisies wat McDonald voorspel het, het ook gou gevolg. Dieselfde dag wat McDonald sy brief geskrywe het rig 'n groep van 76 delwers met A. Nellmapius as segsman ook 'n brief aan die regering en protesteer teen die voorgestelde reëls van die Delwerskomitee om die volgende redes:

- (a) Daar is geen tyd aan die myners gegee om die reëls deur te lees nie. Die reëls is Vrydag bekend gemaak en alle besware moes Saterdag om 4 uur ingehandig gewees het. Daar was dus net een dag tot die myners se beskikking alhoewel dit die komitee drie maande geneem het om die reëls op te trek. Daar was dus geen tyd vir diegene wat nie vooraf gewaarsku is nie.
- (b) Nieteenstaande die kort tyd en slegte weersomstandighede het 'n paar myners wel protes aangeteken maar dit is verwerp. Daar is nou plek vir „vagabonds“ op die veld en dit sal die rus van die „respectful“ myners bedorf. Hulle hoop nie hulle klagskrif gaan oor die hoof gesien of verontagsaam

...nie en hulle noem griewe teen die voorgestelde reëls. Baie mense is verarm en kan nie bekostig om self 'n klein te bewerk nie.

- (c) Volgens die derde klousule van die reëls word dit belet om 'n hele aantal kleins te besit en dit te laat bewerk, sodoende sal kapitaliste en kompanies verdrywe word. Hulle beveel aan dat kapitaliste en kompanies nie belet word om gronduitbreiding te verkry nie, solank hulle een wit man per klein in diens neem. Hulle kan sodoende 'n blok kleins bewerk solank een wit man per klein in diens geneem word.

Onder die opskrif „Greek Claims“ lees die reëls dat 'n Kompanie nie meer as vier kleins kan hê nie, behalwe as hulle nog 'n ontdekkingsklein het.

Die groot behoefte om die velde te ontwikkel is kapitaal. Alleen as daar 'n groot oppervlakte bewerk kan word kan hulle verwag om iets op te lower. Meer masjinerie en arbeid is nodig om die grond te bewerk, dan sal die werkloosheid verdwyn en die persone wat nou soebat om te werk net vir hulle kos, sal gesoek word om te werk en sal gou genoeg kapitaal hê om op hulle eie aan te gaan. Mense sal dan na die velde stroom en hulle geld bestee, want as hulle, hulle gold verloor kan hulle weer goeie werk kry. Op die oomblik kan individue nie bekostig om geld te waag nie, alleen kapitaliste of 'n kompanie en daar is nie opening vir hulle nie.

Die klousule i.v.m. ontdekking van nuwe goudvelde is hopeloos. As hier genoeg kapitaal is, sal dit nie nodig wees om belonings vir ontdekking te gee nie. Hulle wil nie geld hê nie maar meer kleins as beloning vir ontdekking.

'n Brief van Cooper wat die petisie vergesel stem daarmee saam dat die tyd te kort was, wat die myners tot hulle beskikking gekry het, veral vir die persone op Mac-Mac en Waterval, daar die „Gold Fields Mercury“, eers verkry moes word. Cooper waarsku dat indien die aanbevelings van die Goudkommissaris

as lede van die Delwerskomitee, deur die Goewerment goedgekeur sal word, dit 'n oproer teweeg sal bring. Die vooruitgang van die velde hang af van die wette wat gemaak word. Die komitee se haastigheid om die griewe te bespreek was nie die re te ding nie. Hy hoop dat na sy skrywe nie 36 uur nie maar 36 dae verkry sal word ~~en~~ die reëls na te gaan.

Betalwe die bogenoemde petisie het nou vier ander die lig gesien en die Klantes Kortliks Kom hierop weer dat die myners- of delwerskomitee hulle griewe verontagsaam het en 'n petisie laat optrek het, onderteken van 50 persone, waarvan 12 geen lisensies het nie, vir die aanname van die voorgestelde reëls. Die petisies teen die reëls is onderteken deur meer as honderd persone van die beter klas delwers.

Die petisie vir aanname gee dus 'n denkbeeld van die soort persone wat aan die roer van sake staan, maar die persone wat teen die reëls is se party is sterk genoeg om die mynerskomitee in toom te hou as die regering hulle net sal ondersteun.

Volgens Wellmapius, wat later fabrieke in Pretoria obergerig het, is die Australiërs die komitee wat die reëls optrek het. Hulle het saamgestaan en probeer om die velde te beheer, maar die ander persone wil nie 'n ander regering daar hê as die van die Z.A.R. nie.

Hy, Wellmapius, weet dat die komitee sal sê dat hulle nie gelisenseerde myners is wat die petisie onderteken het nie, maar dit is net andersom. ⁵¹⁾

Terwyl die persone op die velde dus 'n kans kry om weer die regulasies deur te gaan, gaan McDonald maar doodluiters sy gang. Op 8 Desember kla Cooper teen die optrede van die Goudkommissaris, wat hom die reg toegee in het om waens wat goedere na Lydenburg moes bring te las om na die goudvelde te gaan.

Daar het nou heelwat sake teen die Goudkommissaris

..ingekom /.....37.

ingekom en beveel die Staat die Goudkommissaris (volgens 'n brief van 16 Desember) dat alle invoerbelasting op Lydenburg betaal moet word. Indien goedere op die goudvelde aankom en daar geen kwitansie is dat dit op Lydenburg betaal is nie, dan moet invoerbelasting op die goudvelde betaal word. (Dit omdat McDonald vroeër invoerbelasting op die goudvelde laat betaal het). Ook wil die regering 2 kopië van die „Gold Field Mercury”, 'n koerant op die goudvelde, gereëld ontvang en word die reëls van die delwerskomitee nie aangeneem nie, voordat genoegsame tyd aan die myners gegee is om hulle opinies en besware te gee nie. Die regulasies moes weer op openbare plekke vasgeplak word, ter insage van die delwers.

Weer het die delwers besware gemaak teen die bepaling insake die nominasie van die delwerskomitee. 'n Sekere Armstrong wil hê dat alle lede van die delwerskomitee op een dag genomineer moet word en dat wanneer hulle gekies is hulle niks met munisipale aangeleenthede wil te doen hê nie.

Die kans wat die Staat die delwers gegee het om besware in te dien word nou oordryf en die petisies en besware reën letterlik. Die meeste besware word gemaak teen die regulasies, bepalende die prys van delwerslisensies en burgerskap in die Staat. Op 12 Januarie 1875 word die eerste petisie wat deur McDonald aanbeveel word gepos. Hulle vra dat die persone op die goudvelde stemgeregtig is sonder betaling van £5 of 12 maande verblyf en dat hulle toegelaat moet word om in die volgende Volksraadverkiesing te stem. Hulle erken dat die President die reg het om Staatssake te beheer op die goudvelde in belang van die staat en die vooruitgang van die goudvelde maar daar hulle in ander lande alleen verwag word om 'n besigheids- of delwerslisensie te besit voordat hulle kon stem beveel hulle aan dat die beperking op stemreg net 'n maand verblyf en delwers-⁵³⁾lisensie moet wees.

..As /.....38.

As antwoord op hierdie petisie skrywe die Staatsekretaris dat Piper en Cameron, twee delwers, sitting gekry het in die Volksraad maar dat daar voortaan sal gestem word volgens kieswet van die Z.A.R. en McDonald en nog een moet die kiesers-⁵⁴⁾lys vir Maart regmaak.

Intussen word daar egter 'n delwerskomitee van 9 lede⁵⁵⁾ saamgestel en volgens nominasies word Armstrong, Herbert Rhodes⁵⁶⁾ en J. Seaton as kandidate vir die Volksraad gestel.

Die oorspronklike regulasies was nie in Engels opgestel nie en eers nadat James Buchanan 'n vertaling daarvan gemaak het, het die delwers, wat hoofsaaklik Engelse was, in 'n Staat van oproer verkeer „vooral in verband met de Nieuwe Wet“.⁵⁷⁾

Ander persone op die delwerwe het hulle weer berus by die voorgestelde wet en wou daarvolgens handel maar hulle is teëgegaan deur die goudkommissaris. So skrywe Simpson op 15 Maart dat die wet bepaal dat lisensies geee sal word op betaling van 10/- maandeliks, £1 kwartaalliks en £2 jaarliks maar dat die goudkommissaris weier om lisensies uit te gee alhoewel die regulasies al vir 14 dae van toepassing is. Die goudkommissaris gee nog maar lisensies uit volgens Wet No. 7 van 1874, wat bepaal dat 'n lisensie 5/- per maand kos.

Simpson wil volgens die regulasies ook sitting hê op die Delwerskomitee in naam van die eienaars van Pories Randt en Dreikop, maar dit is hom geweier. Hy kom dus tot die volgende gevolgtrekking: „The digger has no vested interest in the country and takes no care to respect the legal rights of proprietors, but insists that the Government, in making laws, shall make none in opposition to his wishes“.

..Dat /.....39.

54) B.B. 7 Februarie 1875.

55) R 249/75.

56) R 524/75.

57) R 596/75.

Dat Simpson, die sekretaris van „Pilgrims Rest Gold Fields Company“, en McDonald al vantevore gebots het, is waar, want hy maak melding dat hy geen vertrouwe in die bekwaamheid van McDonald het nie en dat kleimlisensies nie aan die regering moet betaal word nie maar wel aan die eienaars van plase. Die Kompanie het plase duur gekoop en daarom kan hulle nie onder die regulasies van die goudvelde val nie.

Waar die delwerskomitee aanvanklik die regulasies aanvaar het, maak hulle egter nou ook beswaar en rig 'n skrywe aan die Regering met die volgende vrae en aanbevelings:-

1. Wat word bedoel met groenhout op plase?
2. Hulle hoop dat die regering nie sal inmeng met plaaslike aangeleenthede sonder eers die delwers te raadpleeg nie.
- 3.a. Hulle maak aanspraak daarop dat hulle volgens ooreenkoms met die regering (Eerste besoek van die Staatspresident) reg het om plaaslike sake te behartig as dit nie bots met die belange van die Staat nie.
- b. Hulle maak besware teen sekere klousules wat in die nuwe mynwette saamgevat is, wat bots met die reg deur die President toegestaan. Hierdie nuwe wette is ongeskik vir die velde daar dit maatskappye beskerm maar nie die delwer nie.
- c. Maatskappye werk nadelig en op die belange van die myner en daarom is dit noodsaaklik dat die myners hulle huishoudelike sake self reël.
- d. Die delwers stel voor dat hulle nie meer as 5/-⁶¹⁾ per maand aan lisensies moet betaal nie.

..Armstrong /.....40.

58) R 597/75

59) R 66/75

60) R 103/75

61) R 664/75.

Armstrong 'n lid van die delwerskomitee het 'n beroep gedoen op die myners om hom te steun om hierdie botsende klousules uit die nuwe wet te kry en maak die delwerskomitee daarom die volgende aanbevelings:-

- (a) Verandering van Art. 9(b) insake die kiesing van die delwerskomitee. Dit moet lui: Alle lede moet op 'n sekere dag genomineer word waarna die bevolking dan kan stem.

Die komitee het niks met munisipale aangeleenthede te doen nie.

Alleen 7/6 moet betaal word vir stemreg.

Hulle wil nie met persone wat deur eienaars benoem is as agente iets te doen hê nie, maar met die regering self.

- (b) Verandering van Art. 15 A. - Die wet lui: As die myners hulle nie berus by die wette van die land nie hulle hulle skuldig maak aan die wette van die Z.A.R.

Aanbeveling: Hierdie wet sal net teenstand verwek en moet verval.

- (c) Art. 18 bepaal 10/- lisensiegeld per maand per kleim.

Aanbeveling: 10/- per maand per kleim is te veel, en delwers weet nie op wie se grond hulle werk nie tensy hulle vooraf gewaarsku word.

- (d) Art. 22. - Aanbeveling: Alle geskille op die velde moet deur 'n hof van appel op die velde beslis word. Appel na die Uitvoerende Raad sal alleen hofsake aanmoedig.

- (e) Art. 35 - 41. - Aanbeveling: Dit is vir die vooruitgang van die velde nodig dat die konsessies van goudhoudende grond alleen by die

delwers berus. As grond aan Maatskappye toegesê word, sal dit nadelig wees vir die myners.
62)

Om hulle bewerings nog verder te staaf skrywe McDonald on 12 April dat persone nie meer wil betaal as 5/- per kleim per maand nie. Hy het die persone voor die hof gedaag en die nuwe wette insake die goudvelde was baie onpopulêr.⁶³⁾ Dit word nog verder beklemtoon toe McDonald rapporteer dat hy 110 sake het oor die kwessie van 5/- of 10/- per maand. Die delwers het georganiseer om te verdedig wat hulle beskou as hulle regte en heelwat publieke vergaderings is gehou.⁶⁴⁾

Op 19 April antwoord H. Stiemens die waarnemende Staatsekretaris dat McDonald die nuwe wette moet toepas en dit blyk dat daar van regerings kant ook ontevredenheid omtrent die delwers was.⁶⁵⁾

Intussen is die verkiesing vir die Volksraad on die goudvelde gehou en die uitslag was:

Herbert Rhodes - 186 stemme.

James Armstrong- 183 "

Joscelyn Seaton- 40 "⁶⁶⁾

Armstrong was egter een van die belhamels on die goudvelde en ons kry die volgende rapport oor hom uit die pen van C.K. White.

Pilgrims Rest.

25 April 1875.

To
His Honour P. Joubert,
Acting President of the South
African Republic.

May it please your Honour. As the period has

..arrived /.....42.

62) R 664/75

66) R 802

63) R 801/75

64) R 864/75

65) R 864/75

arrived when the Volksraad is about to meet and as that Honble body has conceded the right of electing two members to represent them to the inhabitants of these Gold Fields and as the members so elected have been guilty of forming an Institution or League for resisting the laws of the South African Republic - I deem it my duty to bring the following facts to the notice of your Honor - and at the same time to deny any connection or sympathy with this League.

At a Public Meeting held here James Armstrong the one member openly and departly advocated resistance and offend to contribute his means towards the end - and has on several subsequent occasions stated his intention of endeavoring to procure the assistance of the kaffir Secocane as well as the assistance of the chief of the Amasuasi tribe, to aid the League in resisting the Mining Law of the state.

I have the honour to be,

Your Honor's obedient servant,
67)
C.K. White.

Dit wil nou voorkom of McDonald, die Goudkommissaris, ook besig was om saam met Armstrong die regering te ondermyn. Sy boeke is nie gereeld nagegaan nie en hy doen geen poging om die aktiwiteite van Armstrong en sy ondersteuners teë te gaan nie. Hy as verteenwoordiger van die Staat moes die Staat se belange beskerm en ondermynende propoganda belet, maar dit word nie gedoen nie. Dat die regering bewus was van die toedrag van sake blyk uit 'n berig van die President gepubliseer in die Volkstem van 4 Mei 1875.

„Daar het geen my onder de aandacht gebrach gewerd, achte ik my verpligt eene commissie naar de goudvelde te zenden om de boeken en den staat den kantoren, van de Goud

..Commissaris /.....43.

67) 906/75. Die Volksraad het die Staatsprokureur gelas om na aanleiding van White se skrywe die saak te ondersoek en op sy aanbeveling is hulle toegelaat om die sitting by te woon en is hulle ingesweer op 10 Mei 1875 - Sien Staatskoerant van 19 Mei 1875.

Commissaris aldaar op te nemen en de administratie na te gaan. Uit het rapport van de Weled. Heer Ouditeur Generaal en den Heer Comeron die de Commissie uitmaakten en uit het antwoord of de inlichting die ik zelf van den Goud Commissaris heb ontvangen zult zy ziet dat de administratie niet in orde is en ik denk ik zal eene verandering moeten maken.

Hierdie kommissie het aan die Regering op 26 Februarie '75 verslag gedoen, maar na aanleiding van die berig soos hierbo afgeneem wil McDonald weet wat die besonderhede is wat onder die president se aandag gekom het en deur wie dit gedoen is. Ook wie die president beweg het om 'n kommissie te benoem. McDonald vra 'n afskrif van die rapport van die Kommissie wat die president laat dink het dat die administrasie nie in orde is nie.

McDonald wil beweer dat die Ouditeur Generaal aan hom verklaar het dat hy te-vrede is met die boeke. Hy stel voor ondersoek deur twee bevoegde boekhouders en hou hy die reg voor om ook die ~~pe~~ss te gebruik vir sy verdediging.⁶⁸⁾

As ons nou begin wonder wie McDonald so goed op hoogte gehou het met die besprekings in die Volksraad, dan moet ons tot die gevolgtrekking kom dat dit sy twee kollegas Armstrong en Rhodes, die twee Volksraadslede vir die goudvelde, moes wees. Op 22 Mei antwoord hy alreeds op die Finansiële verslag van die Volksraad van 18 Mei. McDonald wil voorgee dat die finansiële verslag rakende die goudvelde verkeerd is. Met die bespreking van die Volksraad is verwys na die vervoer van die ammunisie van die Staat van Delgoabaai na die Goudvelde deur McDonald. McDonald verdedig sy saak deur die feite te noem dat hy 'n kontrak met die regering gehad het om hom £45 per ton te betaal met voorsiening van waens en 16 osse vir elke wa.⁶⁹⁾ Met die ..lowering /.....44.

68) R 1083/75.

69) McDonald se kontrak om die ammunisie te gaan haal word in Hoofstuk III meer volledig behandel.

- 44 -

lowering van die waens sou daar dan net van 6 tot 8 onse by elke wa gewees het en moes hy en Jansen die Landdros van Lydenburg osse gesoek het. Op Delgoabaai was daar toe nie 60 ton nie maar 70 ton en al het hy nie al die materiaal gebring nie, het hy nog meer as sy kontrak uitgevoer. Ook die bewerings van die president dat McDonald betaal is en dat hy nog 3 waens verskuldig is aan die regering word deur McDonald weerspreek. Hy beweer dat hy maar £27 - ^{10/-}~~26~~ per ton ontvang het en dat alle waens aan die Staat terugbesorg is.
70)

Die finansiële verslag van die Volksraad van 18 Mei 1875 behandel die volgende sake:

- (a) Die voorgestelde begroting vir die jaar 1 Februarie 1875 tot 31 Januarie 1876. (Vir volledige besonderhede sien „Byvoegsel tot die Staatskoerant“, 2 Junie 1875.
- (b) Die staat van inkomstes en uitgawes van 1874 tot 1875.

Dit is juis hierdie laaste deel van die finansiële verslag, naamlik, die staat van inkomstes en uitgawes van 1874 tot 1875 wat betrekking het op die Goudvelde wat McDonald die goud-kommissaris weerspreek. Op grond van die inkomstes en uitgawes van die goudvelde word die volgende begroting vir 1875 - 1876 gemaak:-

..Inkomstes /.....45.

<u>INKOMSTES</u>		<u>UITGAWES</u>	
Graverslicenties.....	700	Goudkommisaris.....	450
Registraties.....	25	Magistraat.....	200
Leges.....	100	Klerk do	175
Licenties.....	1,150	Policie.....	500
Invoer.....	75	Buitengewone	
Tol.....	50	Uitgaven.....	875
Boeten.....	50		
Zegds.....	15		
Buitengewone Inkomsten	<u>35</u>		
	2,200-0-0		<u>2,200-0-0</u>

Die buitengewone uitgawes vir die jaar 1874 - 1875 was grootliks deur McDonald gebruik om sy kontrak om die ammunisie te Delgoabaai te gaan haal, uit te voer. Daarom die verduideliking soos reeds genoem.

Persone op die goudvelde was nou besig om uit die staat te kry wat hulle kon en waar die regering nog geen ondervinding met 'n delwersbevolking vantevore gehad het nie en hulle 'n kans wou gee om burgers van die staat te word, het die delwers saam met die Goudkommisaris die kans misbruik.

McDonald hou vol dat hy nie ten volle betaal is vir die vervoer van die ammunisie nie en eis sy geld maar in dieselfde asem vra hy of hy nie maar die res van die ammunisie ook kan oorbring nie.⁷¹⁾

Die ander wil onder die dekmantel van goedgesinde persone die regering oortuig daarvan dat Lourenco Marques die aangewese hawe is vir die Republiek sodat daar geen invoerrechte betaal kan word nie. Hulle rig die volgende petisie aan die staat:-

1. Die invoerbelasting is deur Delgoabaai goedkoper.
2. Transport van Delgoabaai sal inwoners van die S.A.R. bevoordeel waar dit, as dit deur Durban gaan, alleen persone van daardie provinsie be-

voordeel.

..3. Die /.....46.

3. Die Portugese Regering wys hulle bereidwilligheid om van Delagoabaai 'n Transvaalse hawe te maak.
4. Daar die transportmoëlikhede so groot is as gevolg van die Setsevlieg en koors, vra hulle dat die regering stappe sal neem om 'n tydelike of totale „remission of all duties on goods imported" deur Delagoabaai na die Transvaal⁷²⁾ te maak.

Wat was die doel van hierdie petisie en McDonald se voorgestelde tog na Delagoabaai? Daar kan maar net een antwoord voor wees - die handel in ammunisie met die natuurlike hot 'n betalender besigheid geword as die gouddelwery self. As daar geen beheer oor die invoer sou wees nie kon enige artikel die land ingebring word en geen haan sal daarna kraai nie. Die voordele van Lourenco Marques as hawe is al in die tyd van Potgieter aangevoel en die geskiedenis van die pogings van die Z.A.R. om die hawe van Portugal te koop is wel-bekend. Dit was ook al in daardie tyd welbekend en was dit juis die wapen wat gebruik is om die Staat te laat voel dat hulle die Staat goedgesind is in hulle poging om Delagoabaai te bekou.

Al hierdie aansoeke en versoeke kon die regering van die Z.A.R. ogter nou nie meer op 'n dwaalspoor bring nie. Sake op die Gouddelwery het agterdog gewek en is die kontrak vir die vervoer van die ammunisie wat nog in die baai is aan die Visconsul vir Portugal op die Goudvelde gegee. Daar is gevoel dat daar te lank gewag is met wetgewing op die goudvelde en word die voorgestelde regulasies met min wysigings op 21 Junie 1875 geteken deur die President en Staatsekretaris. Oor die stenoeg en verpligtinge van die persone op die delwerye is niks verander

..nie /.....47.

72) R 980/75.

nie, alleen die delwerslisensies is verlaag na 5/- per maand of £3 p r jaar. Die handhawing van wet en orde met die instelling van howe word nooit uiteengesit en dit is raadsaam om die hele wet aan te haal.⁷³⁾

Na die aanname van die wet vir die goudvelde was daar nie bra uitkonkans vir persone wat nie hulle werk behoorlik doen nie en bedank Robert Grieves om hierdie rede as klerk van die Goudkommissaris met 'n maand kennisgewing.⁷⁴⁾

McDonald wou nog 'n paar sakies eers in orde kry voor hy Grieves se voorbeeld sou volg. Hy wou eers sy ou vyand White deur die weiering van lisensies dwing om die velde te verlaat en om verlaas te toon dat hy baas is, sien hy hom die reg toe om persone te trou en om self invoerrechte te ontvang in die plek van die Landdros van Lydenburg.⁷⁵⁾ McDonald word hieroor op die vingers getik en nadat hy as verdediging aangevoer het dat hy geweet het dat die Landdros van Lydenburg weg is, bedank hy as Goudkommissaris met kennisgewing aan die Staat. Die tyd van aftrede sou wees 30 September 1875.⁷⁶⁾

Hierdie lang tydperk van kennisgewing was om sake in orde te kry as hy die boeke van die goudvelde moet oordra. Met sy bedanking wou Bird die tweede klerk ook weet of hy (Bird) nog aanbly in sy pos en heelparty persone rig aansoeke aan die regering om as Goudkommissaris aangestel te word.⁷⁷⁾

Die publiek begin bedaar en hulle aandag te wy aan skoolsake. 'n Petisie word aan die regering gerig waarin gevra word vir staatsondersteuning vir 'n skool wat Mnr. Mulligan wil oprig in ooreenstemming met die eise van die Goewermentskole.⁷⁸⁾

..Heelwat /.....48.

73) Sien bylaag A.

74) R 1218/75.

75) R 1501/75

76) R 1413/75 en R 1505/75.

77) R 1611/75

78) R 1646/75 en R 1708/75.

79) R 1206/75

Heelwat regsgeleerdes en dokters is nou ook op die velde en vra hulle volgens die nuwe mynwette lisensies om op die velde te praktiseer. McDonald begin sy boeke in orde kry en lewer sy verslag van Delwerslisensies van 1 September 1873 tot 30 Junie 1875 in. Die totale inkomste was £2,022 - 5/- met dien verstande dat die eienaars van plase geregtig is op helfte van die inkomste.⁸⁰⁾

Alhoewel die delwersbevolking heelwat moeilikhede veroorsaak het, moet ons egter erken dat hulle die Oostelike deel van die Republiek help maak het. Dour hulle het ontstaan die „Lourenco Marques and South African Republic Transport Servies“,⁸¹⁾ wat andersins nie daar sou gewees het nie. Hierdie genoemde transportdiens was die voorloper vir die latere spoorlyn na Lourenco Marques.

Daar was ook persone soos Cooper wat daadwerklik goeie diens gedoen het vir die Republiek. Cooper wat Jansen as landdros op Lydenburg opgevolg het, was die persoon wat die leisels op die velde moes oorneem nadat McDonald bedank het. Alhoewel daar petisies wat aan die regering gerig was dat McDonald moes aanbly as Goudkommissaris, wou hy nie aanbly nie daar hy weer 'n „free man“⁸²⁾ wou wees.

In McDonald se plek is aangestel John Scoble maar hy wou eers ses maande hê om op hoogte te kom van die delwerswette.⁸³⁾

Die delwerswette was nog steeds 'n probleem daar dit nie algemeen bekend was onder die inwoners nie, en Cooper vra dat die nuwe wette vir die goudvelde in pamfletvorm gebind word met 'n buiteband. Hy wil 500 hê om dit te verkoop aan die delwers.⁸⁴⁾

..Cooper /.....49.

80) R 1547/75

81) Word in Hoofstuk 3 weer genoem. 82) R 1842/75.

83) R 2051/75. Scoble was 'n mediese dokter op die velde.

84) R 2149/75.

Cooper het sy bes gedoen om weer olie op die roerende waters te gooi wat gedurende die tyd van McDonald ontstaan het. Volgens gegewens het McDonald by sy oorhandiging van die boeke nog £420.15.0. geskuld.⁸⁵⁾ Toe stappe teen McDonald geneen moes word het hy met besigheid na Lourenco Marques afgereis en kon Cooper hom niks doen nie.⁸⁶⁾ Met die oorhandiging van die boeke aan Scoble in November, (Scoble het voor die 6 maande verstreke was sy pos aanvaar) het Cooper 'n balans van £91.14.0. nagclaat en word hy deur Scoble geprys dat hy sy boeke goed gehou het.⁸⁷⁾

Scoble, die nuwe Goudkommissaris, het 'n moeilike taak gehad. Hy moes wet en orde handhaaf op die velde toe daar al 'n groot smokkelhandel aan die gang was met Sekoekoeni. Persone wat onder die voorwendsel na die goudvelde gekom het as delwers was handelaars in ammunisie en moes hy behalwe administratiewe sake op die velde ook nog 'n wakkende oog oor die belange van die Staat op ander gebiede hou.

Scoble kom te hore van pogings tot smokkelhandel en hy berig op 27 Desember 1875 dat 'n sekere Franklin en Whittington 'n kanon as nasjienerie na Sekoekoeni wil deursnokkel.⁸⁸⁾ Ook 'n kêrel met die van van Holland wat op die delwerie was is na Natal oor Lourenco Marques en het met die terugkom 'n 4 pponder veldkanon deurgesnokkel na Sekoekoeni. Die beste wat hy vir die kanon gekry het, het hy op die diamantvelde gaan verkoop. Ook verstaan hy dat Holland op die punt staan om na die Kaap-Kolonie te gaan om 'n negeponder vir Sekoekoeni te verkry.⁸⁹⁾

Hierdie onthullings moes vir die President skokkend

..gewees /.....50.

85) R 2146/75.

86) R 2312/75.

87) R 2610/75.

88) R 3021/75.

89) R 3022/75.

gewees het en waar daar 'n vermoede was dat sulke sake aange-
gaan het, was dit nou 'n bevestiging. Die natuurlike is voor-
sien van wapens en opstokery was aan die orde van die dag.

Telkens verdwyn 'n oproermaker van die velde, soos
Rhodes, McDonald en Armstrong, en alhoewel ons geen bewyse daar-
toe het nie, kon ons aanneem dat die persone onder die natuurlike
gaan handeldrywe het. Om 'n afsetgebied te kry vir die wapens
en ammunisie noes die natuurlike geleer word waarvoor die wapens
nodig sou wees en die maklikste was om hulle aan te spoor om
dit teen die blankes te gebruik. Op die velde was dit nou stil
naar nie by Sekoekoeni nie.

Op 3 Januarie 1876 bevestig Scoble dit in 'n brief
waarin hy verklaar dat vandag^t Armstrong weg is van die velde,
daar nie iemand met genoeg invloed is om 'n agitatie teen die
regering op tou te sit nie.⁹⁰⁾ Die agitatie word egter by die
natuurlike verder op tou gesit en kan ons moeilikheid verwag.
Die aanval van Sekoekoeni op die Amaswasistam was net om die
aandag van die Republiek af te trek van sy werklike doel.⁹¹⁾

90) R 46/76.

91) Oor die ammunisichandel en die Sekoekoenoiorlog
lees ons weer in Hoofstuk IV.

Plase, paare en riviere van Pelgrimsrust

NB Oorgeneem uit die Topo Kasclastrale Serie - Transvaal Veld
Paare Riviere Plaasgrense

HOOFSTUK III

(a) Paaië na die Goudvelde:

1. Die Pretoria - Pelgrimsrustpad oor Lydenburg:-

Met die Groot Trek uit die Kaapkolonie was die Trekkers gewoond daaraan om paaië self te maak en hulle was gewoond daaraan om met hulle waens oor berge en deur riviere te gaan.

Hierdie paaië van die Voortrekkers kan egter nie vergelyk word met die Nasionale paaië van vandag of selfs nie eens met die plaaspaaië van vandag nie. Die paaië van die Voortrekkers het net een doel gedien naamlik om hulle die binnelande in te neem en nie om hulle weer terug te neem na die kolonie toe nie. Hierdie paaië was ook nie vooraf opge-meet nie, maar was gekies deur die touleier van die voorste wa, nadat die trekleier die rigting bepaal het waarin die trek moes gaan. Vir die touleier van die voorste wa was dit woeste veld en hy moes koers hou oor graspolle, om bone, deur slote; en as die sloot of rivier se walle te steil was dan eens is 'n deurgangplek gesoek; of wanneer hulle deur 'n berg voor-gekeer is dan eens is 'n nek of kloof gekies waarlangs die waens moes trek. Vir die agterste wa was die pad net spore in die gras, en so sou 'n pad nie jare daarna nog gesien kon word nie.

Met die aankoms in Transvaal het die Groot Trek wel tot 'n stilstand gekom maar tog was rondtrekkery nog aan die orde van die dag. Ons het in Hoofstuk 1 gelees hoedat Potgieter van Potchefstroom af weggetrek het en hom te Ohrigstad gaan vestig het met 'n klomp van sy volgelinge. Op hierdie trek moes hulle maar weer deur die veld, oor graspolle, deur riviere en oor berge gaan en daar was nie ag gegee aan die moontlikheid om 'n gereelde verbindingsweg met die Potchefstromers in stand te hou nie. Te Ohrigstad het die malaria hulle

weer gedwing om te versit na Zoutpansbergdorp, en ons kan aanneem dat daar geen gemaakte paaie was nie maar dat die trek al langs die westelike helling van die Drakensberge na die Zoutpansberge gegaan het.

Na die dood van A.H. Potgieter en Andries Pretorius toe M.W. Pretorius die leisels oorgeneem het was daar nog geen noemenswaardige paaie nie want alhoewel daar tussen Rustenburg en Potchefstroom en tussen Potchefstroom en Pretoria wel trekpaaie was, het die pad nog plek plek gelyk na 'n ongemaakte pad. Die een trekker het maar die waspore van die vorige een gevolg en so sy bestemming bereik.

Tussen Pretoria en Zoutpansbergdorp moes daar ook 'n trekpad gewees het en ons kan met sekerheid aanneem dat dit in dieselfde rigting as die Pretoria - Pietersburgpad van vandag gegaan het. * Tussen Pretoria en Lydenburg sou die roete dan oor Middolburg gegaan het, Oos van die Steenkampsberge noordwaarts tot waar Lydenburg geleë is aan die westelike hellings van die Drakensberge.

Die eerste helfte van die pad na Lydenburg is deur taanlike gelyk wêreld. Daar is wel riviere om oor te gaan maar geen noemenswaardige berg versper jou weg nie. Middolburg wat verneem is na 'n dorp in Nederland, was die middelpunt tussen Pretoria en Lydenburg. Van Middolburg gaan daar vandag twee paaie na Lydenburg. Die een oor Belfast, Machadadorp na Lydenburg en die ander oor Belfast, Dullstroom na Lydenburg. Albei loop egter oos van die Steenkampsberge. Die hoofweg is die Belfast-Machadadorppad.

Uit Machadadorp begin die pad nou bergagtig word en as jy vandag met 'n motor in die gemaakte paaie ry, dan kan jy vir jouself 'n denkbeeld vorm hoe die burgers van 1850 tot 1870

..moes /.....54.

*

Sien die Transvaal kaart van 1899 deur F. Jeppe.

noes gesukkel het om net waens en osse oor die berge te kom.

Halfpad tussen Machadadorp en Nelspruit swaai Lydenburg se pad dan skerp weg om na dit oor die berge gaan weer deur gelyk vlaktes te loop na Lydenburg. Hierdie berge noord van Machadadorp moet 'n uitloper wees van die Drakensberge, waaroor 'n mens gaan op pad na Nelspruit.

Dit neem vandag van 6 tot 8 ure om per motor van Pretoria na Lydenburg te gaan teen 'n gemiddelde spoed van tussen 40 en 50 myl per uur en as ons nou aanneem dat 'n ossewa van 2 tot 3 myl per uur gaan dan het 'n tog tussen genoemde twee plekke seker van 8 tot 10 dae geneem. Dat die osse se pote in die bergwêreld deurgeloopt het kan ook maklik aangeneem word en as die osse eers kruppel geword het, noes die reis nog langer as 10 dae geduur het.

Die goudvelde wat in 1873 te Mac Mac ontdek is, lê ogtor Oos van Lydenburg en volgens die gewese landdros A.F. Jansen van Lydenburg in hierdie jare lê hulle 6 uur te perd oos van die dorp.¹⁾ 'n Perd gaan gemiddeld 6 myl per uur en as die reis 6 ure geneem het dan is die afstand nagenoeg 36 myl. Die pad wat hy gevolg het was volgens Jansen „hetzelfde door ons vroeger gemaakt om naar Dela Goabaai te gaan, met weinig veranderingen is het zeer goed te gebruiken“.²⁾

Hier word melding gemaak van 'n pad wat na Delagoabaai sou gaan en dit noes 'n oorgang oor die Drakensberge beteken het wat seker al in die tyd van A.H. Potgieter gebruik was.

Teenswoordig gaan daar twee paale na Polgrimsrust. Die een gaan oor Mount Aderson na Graskop en dan na Polgrimsrust en die ander een gaan oor die Spckboomrivier in die rigting van Ohrigstad en dan later oor die berge ooswaarts te gaan

...na /.....55.

-
- 1) Landdrosbrieweboek van Lydenburg Vol. 20 1873 - Brief aan Staatspresident 8 Februarie 1873.
 - 2) Landdrosbrieweboek van Lydenburg - Vol. 20 1873. Brief aan President 17 Maart 1873.

na Pelgrinsrust.

Albei hierdie paaie lei deur wonderlike natuurtoncle, seker van die mooiste in Transvaal. Die land is hier al tipies bosveld. Baie groot bome verhef hulle kruine bo die van die omgewing om wag te hou oor die diere wat spekvet in die groen gras rond wei. Water is volop en ons kan verstaan dat A.H. Potgieter hom hier teen die berge te Ohrigstad kon vestig het nadat hy van Potchefstroom af weggetrek het. Die hele omgewing gee jou die indruk van rustigheid waar die velde bak in die hitte van die son. Langs die riviere is oral groen lande te sien waar die boere hulle graan besproei met water uit die spruite en riviere.

Die mooiste riviere^{en} toncle tref jy egter aan waar jy oor die berge gaan na die Oostelike hellingen. Hier is die berge ongedolwe en blokkombome te plant en jy sien net groen bome so ver jou oog kan sien. Blokkombome word van die voet van die berge geplant tot bo-op die kruine en dit lyk of jy maar net nodig het om 'n gat met 'n graaf te maak, die boon in te sit en dit sal vanself groei.

Met albei paaie van Lydenburg na Pelgrinsrust moet jy dan teen die berg afsak na die ooste en albei die paaie is steil en gevaarlik selfs nadat die Provinsiale Administrasie duisende ponde daaraan bestee het. Dat landdros A.F. Jansen in 1873 kon gesê het dat die pad met weinig verandering rybaar sal wees oor die berge, is alleen te verstaan as ons aanneem dat hy 'n nasaad van die stoere ou Trekkers was wat nie gestuit het vir gevare nie en vir wie geen taak te moeilik was nie.

Die pad wat met die ontdekking van die goudvelde gevolg was, was egter die Mount Andersonpad van vandag. Die pad lei oor Graskop na die vroeëre Mac Mac wat aan die Suidelike helling van die berg lê wat Graskop en Pelgrinsrust vaneekaar skei.

ST. DAN PRETORIA
BY ST. PRETORIA
IN ST. PRETORIA

OP PAD NA PEIGRIMSROUTE

As ons onthou dat die kantore van die Goudkommissaris eers te Mac Mac was en eers later verskuive was na Pelgrimsrust toe dan is dit duidelik dat die Spekboomrivierpad na Pelgrimsrust eers later ~~gemaak~~ is.

Die pad oor die berge was geen ~~gebaande~~ pad nie en was die eerste klagte van die delwers dat hulle van die buitewêreld afgesny was weens die ~~gebrek~~ aan paaië. Die berge is steil en die delwers wat oor die berge wou gaan moes gebruik maak van twee spanne osse om die wa te trek. Die roete het soos 'n "S" teen die berg opgegaan en met 'n "S" weer die anderkant afgegaan.

Vir die delwers wat van oorssee gekom het was dit iets ondanbaar en baie van hulle het te voet op die delwerse kantore omdat hulle nie kans gesien het om oor die berge te kom nie. Die wat wel met waens oor die berge gekom het, het die reis van Lydenburg na die goudvelde as die moeilikste beskou.

(Met my besoek aan die delwerre Julie 1949, wou ek ook sekere plekke met my motor besoek, maar na my eerste rit van die hoofstraat van Pelgrimsrust na die Magistraatskantoor, het ek besluit dat dit veiliger is te voet).

Volgens 'n brief van Mevr. A.E. McDonald in die boek van A.F. Williams: "Some dreams come true" bl. 476, was die reis met 'n ossewa onmoontlik. Om haar die woorde te gebruik: "Every bone in your body aches as if you had been hammered flat".

Met die eerste besoek van President Burgers aan die delwerre op 27 Augustus 1873, henoem hy ook dadelik 3 ³⁾ padbaadslade om die pad van Lydenburg na die goudvelde in orde te bring. Hierdie persone moes ook tenders gevra het om 'n pad na Lourenco Marques te maak en moes terselfdertyd daarvoor toesig gekou het.

Die besoek van die President was met 'n ossewa, maar daar is kort na sy besoek 'n gereelde posdiens na Mac Mac ingestel

...wat /.....57

wat pos en passasiers van Kimberley oor Pretoria na Lydenburg en van Durban oor Wakkerstroom na Lydenburg na die goudvelde geneem het.

2. Die Durban - Pelgrimsrustpad oor Wakkerstroom en Lydenburg.

Met die ontdekking van goud in die Transvaal te Lydenburg in 1873 het talle persone in Natal en in die Kaapkolonie na die goudvelde te Lydenburg verhuis. Die persone uit die Kolonie en veral die van Kimberley het hoofsaaklik oor Pretoria na Lydenburg en vandaar na Mac Mac gegaan.

Die persone uit Natal se roete was oor Pietermaritzburg na Newcastle. Vandaar oor Wakkerstroom (vroeër bekend as Marthinus Wesselstroom) na Lydenburg en dan na die goudvelde.

Daar het egter heelwat persone van die buiteland na die goudvelde in Transvaal gekom en hulle kon van twee roetes gebruik gemaak het. Hulle kon of te Durban of te Lourenco Marques aanwal gegaan het en dan na die goudvelde gereis het.

Die pad van Lourenco Marques na Mac Mac het deur die vliegstreek gegaan en die mense was ook bang vir die malaria, met die gevolg dat die meeste met die pad vanaf Durban na die goudvelde koers gekry het.

Om 'n idee te kry van die reis is dit miskien nodig om 'n aanhaling uit Thomas Baines se boek te maak. "The journey from Durban to Pietermaritzburg by omnibus is performed in one day, costing £1; thence to Newcastle in three days, fare £5; thence via Marthinus Wesselstroom to Lydenburg in three days, fare £10. Time seven days. Total fare £16.⁴⁾

'n Sekere Mevr. A.E. McDonald wat van die V.S.A. (Californië) saam met haar man na Suid-Afrika gekom het gee egter 'n heeltemal ander beskrywing omdat hulle die reis na Lydenburg, hoofsaaklik met 'n ossewa afgelê het.

..Hierdie /.....58.

4) Thomas Baines: "The gold regions of S.E. Africa".
Page 156.

Hierdie vrou en haar man het eers by Tafelbaai aan wal gegaan maar omdat daar te veel dinge soos vlicö was en die omgewing van die Kaap haar nie aangestaan het nie, het hulle na 'n kort verblyf na Natal vertrek op pad na die goudvelde. Van Durban na Pietermaritzburg het hulle met die poskar gereis. Van Pietermaritzburg na Newcastle het hulle die poskar gelos en met wa en osse gereis. Op Newcastle het hulle 'n boer omgehaal om hulle na Lydenburg te neem oor Wakkerstroom en hierdie reis het volgens haar 2 maande geduur. Sy het glo meeste van die pad geloop en moes, waar daar nie genoeg hout te kry was nie, mis optel om vuur te maak. Sy neem die distansie wat hulle afgelê het 500 myl en verklaar dat **as** hulle met die poskar gereis het, hulle gouer op Lydenburg sou gewees het. Volgens haar sou die reis van Durban na Pietermaritzburg met die poskar 1 dag geneem het. Van Pietermaritzburg na Newcastle $2\frac{1}{2}$ dag en die reisgeld sou £5 gewees het. Van Newcastle na Wakkerstroom was die reisgeld £1.15/- en het die reis 'n dag en 'n nag geduur. Van Wakkerstroom na Lydenburg was die reisgeld £8 en het die reis 4 dae geneem. Van Lydenburg na Pelgrimsrust $1\frac{1}{2}$ dag en die reisgeld was £1.10.0.⁵⁾

Ons kan egter nie baie ag gee op hierdie vrou se gegewens nie want as dit 2 maande geneem het om 500 myl af te lê dan kon hulle nie meer as van 8 tot 10 myl per dag afgelê het met die ossewa nie. Osse is egter in staat om van 30 tot 40 myl op 'n dag af te lê en dan moes die reis maar van 16 tot 20 dae geneem het. Haar tydberokening van die reis met die poskar verskil ook met die van Baines alhoewel die reisgeld na die goudvelde amper met die van Baines ooreenkom.

Hoe dit ookal sy, is dit interessant om te lees hoe

..sy /.....59.

5) A.F. Williams: "Some dreams come true." P. 476 tot 477.

sy (Mevr. McDonald) uitgevaar het teen die Transvaal en hoe sy sake in 'n verkeerde lig in Europa waar haar familie gewoon het, gestel het.

As 'n poskar 7 dae na Lydenburg geneem het, kon die pad nie te sloeg gewees het nie en daar sy die reis beskrywe na Pelgrimsrust was die pad na Mac Mac al taanlik in orde gebring want Pelgrimsrust is eers 'n hele paar maande na Mac-Mac begin. (+3 maande).

Van Wakkerstroom het die pad na Lydenburg vermoedelik gegaan oor die teenswoordige Ermelo, Carolina na Machadadorp waar dit by die Pretoria, Belfast, Machadadorproete aangesluit het.

Dit is ook langs hierdie roete waar daar heelwat gewoens en ammunisie na Sekookoeni gesmokkel is in 1876, maar daarvan lees ons weer in hoofstuk IV.

3. Die Lourenco Marques - Pelgrimsrustpad.

Landdros A.F. Jansen van Lydenburg het met die ontdekking van die Goudvelde daarvan melding gemaak dat daar 'n pad van Lydenburg oor die Drakensberge gaan. Hierdie pad het die Z.A. Republiek met die naaste hawe, Lourenco Marques, verbind en alhoewel daar geen gereelde verkeer tussen die Republiek en Lourenco Marques bestaan het nie was dit die roete wat van Ohrigstad deur A.H. Potgieter gevolg is om by die see te kom. Dit is ook vermoedelik dieselfde pad wat sou gevolg word as die handelsooreenkoms tussen A.H. Potgieter en die Nederlandse Maatskappy onder Ohrig geslaag het, met die stigting van Ohrigstad, in die veertiger jare. Hierdie pad het van Lydenburg oor Graskop gegaan. Waar die teenswoordige Kowynspas is het dit die Drakensberge afgedaal en al teen die oostelike hellings suidwaarts gegaan, oor die Sabierivier na Pretorius Kop (een van die ingange tot die Kruger Wildtuin). Van Pretorius Kop het die pad dan met die teenswoordige „Jock of the Bushveldpad oor die Krokodilrivier na Komatiepoort

gegaan. Hier was die deurgang deur die Lebomboberge en die pad was nou in Portugese gebied nie ver van Lourenco Marques af nie. Die totale myl afstand van Lydenburg na Lourenco Marques was maar 200 myl, maar monige tragedie het hom hier afgespeel weens die malaria en tsetsevlieg wat in hierdie warm nat wêreld die lewens van mens en dier bedreig het. Die reis het † 9 dae geneem van die baai tot in Pelgrimsrust maar baie persone wat angstig was om die goudvelde te bereik het dit nooit bereik nie.

In Lourenco Marques het die reisigers na Pelgrimsrust gewoonlik naturelle draers gekry om hulle benodighede te vervoer want transport was skaars omdat osse nie deur die vliegstreek kon kom nie. Die os het nie dadelik gevrek as die vlieg hom gesteek het nie maar het tot 6 weke gelewe. Waens kon dus wel na die goudvelde gaan maar die moontlikheid was daar dat so 'n persoon al sy trekdier kon verloor. Dan was die strek ook nog vervuil van leeus en ander rook^fdier wat die tog nog meer waaghalsiger gemaak het.

Indien 'n ossewa of donkiewa nog kon gehuur word was die vraggeld besonder hoog - £3 per 100 pond gewig en £60 per ton, sodat baie liever nie die onkoste wou aangaan nie.

Wat die reis na Pelgrimsrust egter so onveilig gemaak het was die dreigende gevaar van malaria. Die ware oorsaak van malaria was toe nog nie bekend nie en persone het gemeen dat dit 'n siekte was wat jy kry deur gasse in te asem wat by riviere en moerasse in die lug was. Daar was geen voor-sorgmaatreëls getref teen die byt van muskiete nie en persone het geglo dat brandewyn en die „Dr. Livingstone“ mengsel wat bestaan het uit „8 grs. Jalays, 8 grs. calomel, 6 grs. rhubarb en 6 grs. quinine die beste is om as teëmiddels te gebruik.“⁶⁾

Na al die ontberinge was die delwers wat op die goud-
..velde /.....61.

6) Rev. G. Herring: The Pilgrim Diggers of the Seventies, p. 17.

velde aangekom het moeg en hulle teleurstelling was des te groter toe hulle ontdek het dat hulle taamlik ver van markte om lewensmiddelle te bekom was. Hulle het dadelik 'n agitatie op tou gesit by die regering om die paaië na en van die velde te verbeter en reg te maak.

President Burgers het, soos ons alreeds genoem het, die delwers tegemoet gekom en 'n padraad bestaande uit Walter Compton, W. Cameron en Wainright saangestel onder die toesig van die Goudkommissaris. Hierdie persone moes tenders vra om die pad na Lourenco Marques in orde te bring asook die pad tussen die goudvelde en Lydenburg.

Op 27 Oktober 1873 rapporteer die Goudkommissaris dat McLachlan en Compton goed met die padmakery na Delagoabaai verder en hulle meen dat hulle die pad gou in orde sou hê.⁷⁾

In dieselfde brief skrywe McDonald verder dat hy vernem dat daar 60 ton ammunisie vir die Goewerment in Delagoabaai aangekom het en dat dit moontlik was om hulle met donkies⁸⁾ waens na Mac Mac te vervoer as die stukke nie baie swaar is nie. Hy (McDonald) stel voor dat osse gebruik kan word as die ammunisie deur die vliegstroek is. Hy het ook ondersoek laat instel om van Compton te vernem of dit moontlik is om met waens deur te kom op plokke waar die pad nog nie gemaak was nie. 'n Sekere Mnr. Mills meen dat karme en waens wel die baai kan bereik, maar sy opinie was dat die Portugese die hawe laat agteruitgaan. McDonald stel voor dat die Z.A.R. die hawe in die hande moet kry ten alle koste en gewaar.

Sy opinie was dat dit die belangrikste plek op die hele kontinent van Afrika is en dat die regering wat die baai behoer die handel van „die tuin van Suid-Afrika" (hy bedoel

..hier /.....62.

7) R 1747/73.

8) Donkies kon deur die vliegstroke kom want die Tsotse-vlieg se kieme het hulle nie aangetas nie.

hier seker die Z.A.R.) sal behoer. Met Delagoabaai as hawe on-
mark vir die produkte van die Republiek kon hulle die respek
van die hele wêreld afdwing.

Hy maak verskoning dat hy noontlik te ontoesiasties
is, maar hy voel en sien die noodsaaklikheid dat daardie hawe
nie in die hande van 'n ander Goewernment moet val nie, ingeval
die President dit nie van die Portugese kan verkry nie.

"I can assure your honour that not only I, but many
others take a lively interest in the advancement of this young
Republic and feel certain of a glorious future for it, provided
we are not cooped up without the means of direct communication
with the outside world.⁹⁾

Die delwers op die goudvelde wat 'n spoorweg wou hê
en McDonald wat die waarde van Delagoabaai so aanprys, was
egter nie die eerste mense wat in daardie rigting gedink het
nie. President Pretorius het reeds hê hawe vir die Z.A.R. ge-
soek¹⁰⁾ en na hom President Burgers wat die idee van die spoor-
weg tussen genoemde hawe en die Z.A.R. geschuldig het.¹¹⁾ Die
aanbevolings van die kant van die goudvelde het hierdie aspekte
net opnuut beklentoon.

Op die kennisgewing van McDonald dat daar annunisie
in Delagoabaai is, vra die regering toe tenders om die goedere
na die Republiek te bring. McDonald, wat ook tender teen £45
per ton wat in paaiement betaal sou word (1e paaiement £27.10.0.
per ton), ~~s~~^e tender word aangeneem en die voorbereidings vir
die tog na Lourenco Marques neem ~~zn~~¹²⁾ aanvang.

Hierdie aanname van die tender van McDonald sou die
Z.A.R. nog baie hoofbrekens besorg. McDonald het nie self ge-
..sorg /.....63.

9) R 1747/73

10) Lees Dr. D. Kruger: Die weg na die See.

11) Lees Prof. Dr. S.P. Engelbrecht: Thomas Francois Burgers,
p. 155

12) R 28 November /73.

sorg vir trekdierer nie, maar ontvang van Landdros A.F. Jansen 14 donkies en 'n vul. Hy was nie hiernoe tevrede nie maar wou 60 donkies gehad het.¹³⁾

As antwoord op McDonald se brief, aan die Staatskretaris waarin hy die 60 donkies vra, skrywe Swart op 3 Maart dat die donkies weer na Jansen terug gestuur moet word, daar die President ander reëlings getref het om die ammunisie te laat kom.

Hierdie nuwe reëling van die President is egter nooit deurgevoer nie en moes McDonald op die ou end tog die ammunisie in Delagoabaai gaan haal. Sy eerste vrag het hy gaan haal nadat reëlings getref was dat Mansfield tydelik moes waarneem as Goudkommissaris.

Op 7 Augustus 1874 skrywe McDonald aan die Regering 'n brief vanaf Pretorius "kopje" en gee hy verslag van sy eerste tog na Lourenco Marques. Die tog was suksesvol en hy het heelwat goedere gebring, maar die pad na die baai was nie volgens kontrak nie, daar was nog plekke wat moes aandag geniet.

Die kontrakteurs vir die pad het egter gedurig verslag gelewer van hulle werksaamhede aan die pad. So het McLachlan vroeg in 1874 berig dat die Delagoabaaipad oor sal moet staan tot die winter weens malaria en hy spreek die moontlikheid uit van 'n spoorweglyn wat maklik gelê sou kan word oor die gelyk landoppervlakte.¹⁴⁾ Met die winter van 1874 het Compton en McLachlan weer aan die pad gewerk maar hulle was nog nie klaar toe McDonald die ammunisie gaan haal het nie.

Die pad was al in so 'n goeie toestand dat daar nou pogings aangewend word om "accommodation houses", op te rig by Pretoriuskop, die Krokodil- en Unkonatiriviere deur D. Gray en C. Mills. Hierdie persone wou "poëts" vir die twee genoemde

..riviere /.....64.

13) R 129/74

14) R 87/74.

riviere bou en verkeer te bespoedig en hulle vra hulp van die regering wat aanbeveel word deur McDonald omdat hulle baie doen om die streek te ontgin.¹⁵⁾

Kort na Gray en Mills se aanvraag om ondersteuning vir „accommodation houses” rig R.H. Turner ook 'n brief waarin hy weer grond vra aan die anderkant van die Unkomatirivier om ook „accommodation houses” tussen die goudmyne en die Portugese gebied op te rig. Hy het al voorheen kafferarbeid vir die myne gekry en was van plan om 'n gereelde verbinding tussen die goudvelde en Delagoabaai tot stand te bring en die goudvelde van kafferarbeid te voorsien. Hierdie planne van Gray, Mills en Turner was die begin van die oprigting van die latere „Lourenco Marques and South African Republic Transport Service”. Genoemde maatskappy het toe die Lourenco Marques-pad voltooi was deur Compton en McLachlan alle verkeer tussen Delagoabaai en die Z.A.R. waargeneem.

Langs hierdie pad is ook heelwat gewere en ammunisie na die onderdane van Sekoekoeni gesmokkel en dit is heel waarskynlik dat McDonald hierin 'n aandeel gehad het, te meer omdat toe hy bedank het as goudkommissaris en hy verantwoording van die Staatsgelde, wat hy op die velde beheer het, moes gee, hy dan juis na Delagoabaai vertrek het op besigheid. Ook Herbert Rhodes en Armstrong die twee eerste Volksraadslede van die goudvelde het die velde later verlaat en het betalender besigheid elders gaan dryff. Maar ons lees weer van die ammunisie smokkelhandel in die volgende hoofstuk.

Die spoorwegbeleid van President Thomas Burgers het ongelukkig skipbreuk gely en die spoorweg was eers in 1895 amptelik geopen deur President Kruger.¹⁶⁾ Tot hierdie tyd

..moes /.....65.

15) R 38/74

16) Dr. S.P. Engelbrecht: Thomas Francois Burger, p. 405.

moes die transportpad dus diens gedoen het en ons moet die delwers op die goudvelde die oer gee dat hulle baie tot die oprigting en instandhouding van die pad na Delagoabaai bygedra het.

(b) Verteenwoordiging in die Volksraad.

Die delwers het uit baie oorde op die goudvelde van Mac Mac en Pelgrimsrust saamgekom en hulle het gevoel dat hulle verteenwoordiging in die regering van die Z.A.R. wou hê. Alles kon egter nie dadelik gebeur nie. Hulle was dus eers tevrede met 'n Goudkommissaris. Daarna is 'n delwerskomitee gekies en aan die begin van 1875 begin hulle met petisies. Hulle maak beswaar teen die bepalinge i.v.m. burgerskap in die Staat. Op 12 Januarie '75 word 'n petisie aan die regering gestuur waarin hulle vra dat die persone op die goudvelde stemgeregtig moet wees sonder die betaling van £5 of 12 maande verblyf en dat hulle toegelaat moes word om in die volgende Volksraadsverkieping te stem. Hulle stel voor dat alleen 'n maand verblyf en 'n delwerslisensie voldoende behoort te wees om te kwalifiseer as 'n stemgeregtigde burger.¹⁷⁾

As gevolg van die petisie het die Z.A.R. besluit dat twee delwers, Piper en Cameron, wel sitting in die Volksraad sou kry maar dat voortaan gestem moes word volgens die kieswet van die Z.A.R.¹⁸⁾

McDonald het die kieserslyste in orde gekry en die delwers het die reg gehad om in Maart 1875 vir die volgende hore te stem: Armstrong, Horbert Rhodes en J. Seaton.¹⁹⁾

Armstrong en Herbert Rhodes het die meerderheid met die verkiesing gekry en hulle het die Volksraads-sitting in

..Moi /.....66.

17) R 239/75

18) B.B. 7 Februarie 1875.

19) R 524/75.

Mei 1875 te Pretoria bygewoon. Wat baie opvallend was, was dat die twee here taanlik afwesig was met die sitting want in die Volksraadsnotules word daar dikwels gewys op die afwesigheid van die twee genoemde here. Hulle het ook dikwels laat gekom of vroeg vertrek.²⁰⁾

In 1876 het die Sekoekoeni oorlog uitgebreek en Armstrong en Herbert Rhodes het die goudvelde verlaat. Die twee here het dus nie 'n besondere voorliefde vir die Z.A.R. gehad nie en dit lyk of die delwers net daarop uit was om soveel seggingskap in die regering te verkry as wat moontlik was.

Ons sal onthou dat aan McDonald verlof gegee is om ammunisie te gaan haal in Delagoabaai. Indien die delwers hom as kandidaat vir die Volksraad genomineer het, sou hy dus seker ook verlof gekry het om hom verkiesbaar te stel, maar omdat hy hulle alreeds by die regering vertoewwoordig het, is ander persone as kandidate gestel.

Hierdie stemregmoelikhede het egter met die delwers bly voortbestaan totdat ons ook later op die Witwatersrand se goudvelde die agitasie vir stemreg weer terug gekry het.

(c) Sosiale lewe op die Goudvelde.

Die delwers was avonturiers en het alleen na 'n fortuin op die goudvelde kom soek. Baie van hulle het ook heelwat geld gemaak en het die velde dan weer verlaat maar andere het gebly en wou hulle geld weer spandoor.

Winkels was daar nie op die velde nie. Vermaaklikheidsplekke het nie bestaan nie. Daar was ook net hoofsaaklik mans op die velde, so al wat hulle in hulle ledige ure kon doen was om te drink as hulle die drank kon kry. As bewys hiervan dien die volgende aanhaling soos deur A.F. Williams gedoen in sy boek: „Some dreams come true”, aangehaal uit die boek van William P. Taylor: „African Treasures, Sixty ..years /.....67.

20) Volksraadsnotules 1875.

years among Diamonds and Gold."

"The glamour and romance of Pilgrim's Rest in its halcyon days and its strange wild life, has never been adequately described. The pen of a Bret Harte would have been needed to do justice to its rare colouring. It was a common thing to see a string of practically naked Native women carrying cores of gin, whisky, or brandy on their heads, marching hundreds of miles from the Portuguese seaport and competing successfully with ox-wagon transport. They sang as they marched; and they marched by sun and stars through valleys and over mountains, where the snake, the lion, and the leopard reigned; across rivers infested with crocodiles, delivering the goods to a white "Unlungu"; and they were well content with the reward of a sovereign for their perilous journey.

When the boys emptied the bottles, they scanned the horizon eagerly for more kaffir maids with more drink"²¹⁾.

Later het daar ook winkels gekom en kantiene waar persone dan hulle ledige ure kon deurbring. Die man, meer as die vrou, kon egter nie sonder die teenoorgestelde gelsag klaar kom nie. As gevolg van hierdie skaarste aan vrouens het van die grootste ewels op die velde plaasgevind. Die mans het Portugese vroue na die velde laat kom en die Goudkommissaris, Scoble moes kla dat hierdie vroue op die mees onbeskaamde wyse te kere gaan. McDonald die vorige Goudkommissaris het dieselfde moeilikheid gehad en hy het van hulle van die goudvelde weggejaag.²²⁾

Daar was egter ook van die mans wat van die naturelle meide aangehou het om vir hulle te werk en hulle het in dieselfde tyd ook as vrouens gedien. By die meide het hulle

..kinders /.....68.

21) Alpheus F. Williams: Some dreams come true, p. 497.

22) R 673/76.

kinders gehad en van hierdie basters is volgens inwoners van die huidige Pelgrinsrust nog in daardie omgewing te sien.

Eerwaarde Gerard Herring wat lank op die goudvelde was gee ons 'n mooi beskrywing van hoe sake gestaan het. "A little picture of the day:

One night have gone, one fine morning long ago into the hut of old M. He had had a bout of fever and one of the white ladies was visiting him. She urged him to give up the life he was leading and to go Home.

Old M. lay on his mattress of sacks; beside him, on a twin bunk, lay his spouse. "Home?" said old M. "No by -, I'm not going Home. All these years I've been here.....all these years - and all for love of her." He pointed to the bunk beside him. There lay quite an old kaffir woman, black as coal.

The next day his visitor came again. Fast asleep was the old woman. The invalid was asked how he had slept. "Sleep.....Oh, I slept all right.....slept all right..... till midnight when that——(pointing to the bunk) came in drunk!"²³⁾

Gelukkig was daar ook getroude persone op die goudvelde en hulle het die kwaaddoeners, soos uit voorafgaande aanhaling gesien, vermaan. Die eerste blanke kind wat op die goudvelde gebore was, is tans (1949) nog in die lewe en sy vertel hoe haar vader met die Sekoekoenoerlog haar en haar moeder saans laer toegeneem het. Sy vertel ook dat sy²⁴⁾ as kind heelwat blanke vrouens op die goudvelde geken het.

In die nabyheid van die velde het daar ook Afrikaanse gesinne gewoon en hulle het hulle groente op die mark

..gaan /.....69.

23) Rev. G. Herring: The Pilgrim Diggers of the seventies, p. 37.

24) Vir meer besonderhede sien pylae B.

gaan verkoop. Die delwers het baie keer op die plase gaan kuier en was baie gaaf teenoor die plaasmense. Die kinders het dikwels presente gekry en soms is stukkies goud as geskenk aangebied.²⁵⁾

Ons moet dit daren ingedagte hou dat die persone op die delwerye nie in ons tyd lewe nie en dat die wêreld toe woes en leeg was.

Die taal op die goudvelde was Engels en dit was hoofsaaklik Engelse wat op die velde gedelf het. Nadat die delwers op Pelgrinsrust weg is en die plek oorgegaan het in die hande van maatskappye, het Engels die algenone ongangstaal gebly.

Vandag (1949) is Pelgrinsrust nog 'n Engelse dorp, maar daar is ookal heelwat Afrikaanssprekendes in die plekkie. So woon die vroeëre eienaar, Jan Muller, se dogter vandag by haar seun, wat 'n skofbaas op die myn is, op Pelgrinsrust. Alle persone verstaan Afrikaans en is baie vriendelik en gowillig om inligting te verskaf uit die veelbewoë sewentiger jare, vir sover hulle daarvan weet uit oorlewing.

25) Gegewens van Mevr. de Beer - Sien bylae C.

HOOFSTUK IV.

DIE ROL WAT DIE DELWERS GESPEEL HET MET DIE SE-
KOEKOENIOORLOG.

Hoelwat gerugte oor die ontevredenheid van die onderdane van Sekoekoeni het op die goudvelde versprei en om meer besonderhede te verkry het die goudkommissaris (Scoble) besluit om ondersoek te laat instel. Scoble het met hoofkonstabel Baxter en twee ander persone, McKenzie en Ryan, reëlings getref om na Sekoekoeni te gaan om vas te stel hoeveel wapens hy in sy besit het.

Baxter, McKenzie en Ryan het toe na Sekoekoeniland vertrek en met hulle terugkeer het hulle aan Scoble verslag gegee van hulle verrigtinge. Scoble het op sy beurt weer aan die regering geskryf dat hy die drie genoemde persone uitgestuur het en dat hulle aan hom 'n verslag gegee het van hulle ondervindings.

Baxter, McKenzie en Ryan was met hulle tog na Sekoekoeni gevang en voor Sekoekoeni se broers en indocnas gebring om te sê wat hulle in sy land gesoek het. Hulle het egter na 'n dag genoegsame rede vir hulle teenwoordigheid aldaar gegee en is toe losgelaat. Hulle het naamlik aangevoer dat hulle, na Sekoekoeni gekom het om met hom handel te drywe.

Hierdie drie verkenners het gevind dat Sekoekoeni 'n groot hoeveelheid kruit en vier kafferhutte vol gewere het. Die gewere was egter van 'n swak kaliber, behalwe 'n paar Hayton-gewere. Verder het die drie verkenners gesê dat daar nog geen kannonne by Sekoekoeni aangeland het nie maar dat Sekoekoeni beweer dat hy wel kannonne sal kry. Sekoekoeni het aan die drie gesê dat hy graag Ekpress-gewere wou gehad het en dat hy bereid was om £25 per geweer en 5/- per lb kruit te betaal.

Nadat McKenzie en Ryan aan Scoble verslag gegee het, het hulle voorgestel om met Sekoekoeni te gaan handel drywe in beskadigde gewere en kruit. Hulle sou die kruit

meng met swart sand en suur in die lope van die gewere gooi om die groewe weg te vreet.

Scoble wou egter nie sy goedkeuring aan die voorgestelde geweerhandel gee nie omdat die staat dit belet het om met inboorlinge handel te drywe.¹⁾

Uit hierdie brief van Scoble blyk dit duidelik dat McKenzie en Ryan van plan was om met gewere handel te gaan drywe. McKenzie en Ryan wou egter seker gemaak het dat hulle nie betrap word nie want hulle het voorgestel dat hulle in diens van die Z.A.R. sou gaan. Waar Sekoekoeni hulle gevra het om aan hom gewere en ammunisie te verkoop kon hulle nie 'n beter geleentheid gekry het nie en hulle het seker van die geleentheid gebruik gemaak want daar was geen beheer oor die invoer van wapens op die grens nie. Die „Lourenco Marques and South African Republic Transport Service“, wou graag opdrag van die Republiek gehad het om beheer uit te oefen oor die invoer van wapens en ammunisie omdat daar toe nog geen invoerbeheer was nie. Hierdie genoemde vervoermaatskappy het voorgestel dat 'n persoon aangestel moes word om boek te hou van die artikels wat ingevoer word oor die grens.²⁾

Aan die begin van 1876 moes die goudkommissaris alle sake aangaande ammunisie en gewere, op die goudvelde, behartig het.³⁾ Scoble, wat toe goudkommissaris was, was egter nie by nagte om beheer uit te oefen nie omdat van die delwers wel gewere oor die grens gebring het, maar dit nie op die goudvelde te kenne gegee het nie.

Van hierdie swak beheer oor wapens het McKenzie en Ryan geweet en wou hulle die saak nog verder uitgebuit het.

..So /.....72.

-
- 1) R 113/76 - Verslag van Scoble aan Staat i.v.m. McKenzie en Ryan.
 - 2) R 153/76
 - 3) R 229/76.

Soos J.S. Otto dan ook terug in sy „Die Sekoekoekoorlog“ skrywe het hulle wel die regering oppervlakkig voorsien van waardevolle informasie en derhalwe ook as spioene self aanspraak gemaak op finansiële, vergoeding, maar in werklikheid was hulle smokkelaars van ammunisie en derhalwe verraaiers van die Republiek.⁴⁾

McKenzie en Ryan het dus nie vir die tweede maal verlof gekry om na Sekoekoekoniland te gaan nie, maar het hulle tog op hulle eie houtjie gegaan soos uit latere briewe sal blyk. Sake kon agter die rug van die goudkommissaris plaasgevind het soos blyk uit 'n voorval toe daar 970 lb kruit en 50,000 doppies op die goudvelde aangekom het, waarop daar geen belasting betaal was nie. Die genoemde goedere was deur 'n sekere Hill (Natal) na Clapham (Pelgrinsrust) gestuur, maar na verdere ondersoek het dit geblyk dat daar geen Clapham op die goudvelde was nie.⁵⁾

Daar die werklike eienaars bewus was dat Scoble kennis gedra het van die kruit en doppies is daar nooit daarvoor aangevra nie. Scoble het die kruit en doppies toe maar aange-stuur na Marabastad en is dit afgelower aan Paul Maré die landdros.⁶⁾

Ons kan verstaan dat daar heelwat onreëlmatighede op die goudvelde kon aangegaan het omdat die bevolking op die delwerye al taanlik groot was. Op Pelgrinsrust was daar 534 blankes en 605 kaffers, op Mac-Mac 107 blankes en 152 kaffers op Waterfall Creek 16 blankes en 8 kaffers en op Blyde Rivier 66 blankes en 20 naturelle. Die groot totaal was dan 723 blankes en 1,171 kaffers.⁷⁾

..As /.....73.

4) J.S. Otto: Die Sekoekoekoorlog, p. 112.

5) R 372/76.

6) Ibid.

7) R 678/76.

As so 'n groot bevolking nog verspreid was oor 'n groot gebied en die pligte van die goudkommissaris was om gelde in te samel, kon nie veel verwag word van hom om nog mense te verhinder om smokkelhandel te drywe nie. Scoble het sy foonie getrou ingesamel wat bewys word uit 'n finansiële verslag wat aan die regering gestuur word. Hieruit blyk dat daar £393.8.5. vir Handelslisensies en delwerslisensies, £7.1.0. vir Waterregte, £16.12.0. vir registrasie van Naturellearbeid, £166.19.3. vir Koffie en £12 vir Huwelikslisensies ontvang is.⁸⁾

Tesame met sy administratiewe pligte moes die goudkommissaris ook nog opgetree het vir die delwers as mondstuk by die Z.A.R. en moes hy aanvra vir 'n magasyn, Portugese vroue wat op die mees onbeskaande wyse te kere gaan van die velde verwyder en reël vir watervore.⁹⁾ As Scoble dus nie op sy helpers kon staat maak nie, kon sake maklik skeef geloop het en dit is ook net wat gebeur het.¹⁰⁾ ¹¹⁾

Op 5 April 1876 kry Scoble berig dat 'n sekere Slatery en Newton op weg is na Sekoekoeni of na die Amaswasies met 'n skotskar met 2 koper kannonne en valsgeld. Hy doen sy bes om die persone te probeer in hegtenis neem en met sy navrae en ondersoek vind hy toe uit dat die delwers baie meer van die moeilikhede in Sekoekoeniland geweet het as hyself. Daar was klagtes dat die kaffers hulle op iets voorberei het want hulle het baie messe en geld gesteel.¹²⁾

Ook het Scoble verneem dat daar 'n naamlose brief uit Sekoekoeniland op die goudvelde aangekom het. Hierdie brief was gedatceer die 2de April en het as volg gelui:-

„War there must be and there will be a general rising
..among /.....74.

8) Ibid

9) R 615/76

10) R 673/76

11) R 747/76

12) R 810/76

among the kafirs.

„There are 4 Captains here from the Zulu country and 12 Headmen from Mapoch's.

„The people of Pilgrims Rest need not be frightened as Secocoeni says he will not interfere with them.

„Kafirs are making forts.

„The war will commence at Speckboom near Waterfall.”

Vir Scoble was dit iets nuuts en het hy en die delwers 'n publieke vergadering byeengeroep. Op die vergadering is besluit dat ingeval van gevaar hulle die delwerye sal verdedig. Wat die delwers egter gevoel het was dat daar 'n te-¹³⁾ kort aan wapens en ammunisie was.

Op 10 April het daar weer 'n naamlose brief op die goudvelde aangekom wat die eerste brief aangevul het. Hierdie 2de brief lui:-

„Great preparations for war on the kafir side.

„All kafirs will be under arms by Saturday next.

Viljoen is near Steelpoort with 4 kafirs and powder.

The powder is all given out of the Magazine to the Kafirs for the fight.”

Die groot vraag is nou wie hierdie briewe aan die delwers geskrywe het en wie die Viljoen is van wie daar melding gemaak is in die tweede brief.

J.S. Otto beweer in sy „Die Sekoekoenioorlog” dat die briewe afkomstig was van Viljoen self, maar volgens die verklarings van 'n sekere David Matallah wat 'n derde brief uit

..Sekoekoeniland/.....75.

13) R 814/76.

Sekoekoeniland na die delwerye gebring het was dit heel anders.

David Matallah was nadat hy die brief aan Scoble oorhandig het deur Scoble self ondervra en hy het verklaar dat hy saam met McKenzie en Ryan na Sekoekoeni was. McKenzie het nie vir Sekoekoeni self ontmoet nie maar wel vir Goluk, Sekoekoeni se broer. Aan hom het McKenzie verklaar dat hy twee kannonne (een van £500 en een van £300), 500 gewere (£5 per geweer en salde kruit (£2 per sak) gehad het. Goluk is na hierdie boodskap van McKenzie na Sekoekoeni wat op sy beurt laat weet het dat hy die kannonne so gou moontlik wou gehad het.

McKenzie het egter terug laat weet dat die kannonne eers oor 3 maande sou aankom, daar dit van Natal afkomstig was. McKenzie wou egter die geld van die kruit dadelik gehad het vir die kruit, want dit was al op Pelgrimsrust.

Verder het David Matallah vertel dat McKenzie hulle ook 'n sekere witman Viljoen in Sekoekoeniland aangetrof het. Hierdie Viljoen het vir 'n sekere Baker gewerk wat ook ammunisie na Sekoekoeni gesmokkel het.

Die brief wat David Matallah gebring het was onderteken deur McKenzie en aan Scoble gerig. Hierdie brief was egter 'n bangmaakstorie soos ons weldra sal sien maar hierin was daar melding gemaak dat die 2 naamlose briewe wat op die goudvelde aangekom het geskrywe was deur Ryan op bevel van
14) Sekoekoeni.

In hierdie brief berig McKenzie dat hy en Ryan na hulle eerste besoek aan Sekoekoeni weer daarheen gegaan het en vernem het van Sekoekoeni se eise, naamlik, die grond tot by die Komatie- en Krokodilrivier. McKenzie sê dat hulle na die twee briewe van Ryan ook rapporte aan Scoble gestuur het maar dat dit na hulle terug gekom het omdat die kafferdraers van die briewe bang was om die briewe na Pelgrimsrust te neem.

..Hulle /.....76.

Hulle vind dat Sekoekoeni meeste van die wapens uit Delagoabaai deur middel van natuurlike gekry het. Daar was egter geen kanonne by Sekoekoeni nie, maar baie gewere en kruit.

Hulle (McKenzie en Ryan) skrywe dat die kaffers daarop staan dat hulle, hulle grond wou hê en dat hulle skanse in die berge gebou het. Die kaffers was voorsien van provisie vir twee jaar, maar sê dat as hulle kos sou oprak hulle die boere sou plunder.¹⁵⁾

Uit hierdie brief kon ons aflei dat die opstokery en gewerhandel onder Sekoekoeni en sy volk nou 'n klimaks bereik het. McKenzie en Ryan het nou seker gevoel dat hulle kaarte klaar gespeel was, maar tog was hulle jammer vir hulle mededelwers. Hulle het seker gevoel dat hulle Scoble en die delwers moes waarsku teen moontlike gebeurlikhede.

Op 17 April gee Scoble aan die regering verslag van wat op die velde gaande was:-

Hy glo dat die kaffers in opstand is teen die regering. Hy het van veldkornet de Villiers 'n brief gekry dat die delwers die goudvelde moet verdedig. Na die kennisgewing van de Villiers het hy (Scoble) 'n publieke vergadering byeengeroep en is "Capt. Frazer", as kommandant gekies. Iverton, Kernbyside, Scoble en Frazer is gekies as die oorlogsraad indien die regering dit goedkeur.

Plekke om die dorp is gekies om versterkings aan te lê en die delwers het hulle pligte aanvaar. Frazer het met die winkeliers gereël om die delwers van wapens te voorsien, maar daar is nie genoeg wapens beskikbaar om elkeen van 'n geweer te voorsien nie.

Die onluste het alreeds begin want 'n berig van "Krugers Pos" lui dat 130 beeste van de Villiers gesteel is

..en /.....77.

en dat oral vure was waar die kaffers vleis gebraai het. Selfs sover as op John Muller se plaas (Ponioskrans) was daar kaffers en dit is maar 12 myl van Polgrinsrust. Die delwers is gewaarsku om hulle gereed te hou en as hulle aangeval word sal hulle, hulleself goed kan verdedig teen die kaffers.

Hy (Scoble) hoop dat die regering se gou moontlik die nodige wapens sal aanstuur en dat hulle die stappe, wat hy geneem het sal goedkeur.¹⁶⁾

Alles lyk dus of die delwers die Staat gaan steun in die oorlog teen Skoekoeni, hulle wil net wapens hê. Daar word egter glad nie melding gemaak dat hulle die kaffers sal aanval nie, alleen dat hulle, hulleself sal verdedig.

'n Brief van Scoble, gedateer 21 April gee egter 'n ander kleur aan die saak. Hy meld dat hulle nog nie aangeval is nie, maar dat Veldkornet de Villiers hulle gevra het om hom te kom help. Die delwers het geweier om te gaan voordat hulle van die Government gehoor het omdat hulle nie die oorsaak van die opstand is nie. Wat die delwerwe betref sal hulle sover moontlik hulle kamp~~te~~ verdedig as deel van die Z.A.R.

Die oorlogsraad op Polgrinsrust het delwers gekommandeer om wag te staan terwyl andere laers trek vir die verdediging van die mense. Kommunikasies is gehou tussen Frazer vir die delwerwe en Breytenbach en de Villiers van Krugerspost en alhoewel hulle nie daadwerklik hulp kon verleen deur 'n tekort aan wapens en perde nie, sal hulle die Boere help in hulle optrede teen die kaffers.¹⁷⁾

Dit wil dus voorkom asof hulle net vir hulle eie veiligheid wil sorg, maar nie bereid is om vir die belange van ander op te tree nie. Dat hulle die gesag van die Z.A.R. sal handhaaf is maar net omdat hulle die skyn wil gee asof hulle

..die /.....78

16) R 851/76

17) R 890/76.

die regering goed gesind is.

In dieselfde brief meld Scoble van 'n sekere Phelan, redakteur van die „Gold Fields Mercury“, en ander persone op die goudvelde wat teen die regering gekant is, maar dat hulle aan die minderheid is. In dieselfde asem vra hy ook nog 100 gewere omdat daar meer as 200 persone op die rol is vir militêre diens. Hy berig ook dat drie kommando's kaffers omtrent 'n dag se trek weg is van die velde en dat Sekoekoeni se aanvaarder by Cooper, die landdros van Lydenburg, was om die om-¹⁸⁾ liggende gronde van hom te eis.

Intussen brei die onluste uit maar die delwers bly maar tuis. Op 18 April het Breytenbach, laerkommandant vir Krugerspost, Frazer uitgenooi na 'n Krygsraadvergadering. Op 20 April antwoord Frazer van Pelgrimsrust af dat hy die Krygsraadvergadering nie kan bywoon nie omdat hy nie genoeg gewere vir sy eie mense gehad het nie. Hulle (die delwers) moes maar op Pelgrimsrust bly om daar na hulle eie belange te kyk. Hy (Frazer) meen dat Breytenbach-hulle op Krugerspost 'n groter en beter toegeruste laer het as die delwers op Pelgrimsrust, maar as hulle nie die laer op Krugerspost kon hou nie, hulle maar na Pelgrimsrust kon terugval. Indien dit sou gebeur sou hy (Frazer) met al sy mense help om hulle na Pelgrimsrust oor te bring.

Frazer meen dat daar seker persone sal wees wat die delwers van slegte gevoelens teenoor die Republiek sal verdink, maar op die delwerse is 'n lojale gevoel teenoor die Z.A.R.¹⁹⁾

Hierdie oulike set van Frazer het die gevoelens van die meeste delwers vertolk. (Scoble uitgesluit, want hy

..het /.....79.

18) Ibid.

19) Ibid.

het dit eerlik met die Z.A.R. gemeen, en is ook later met die Shepstone anneksasie afgedank as goudkommissaris). Die delwers het voorgegee dat hulle lojaal was teenoor die Staat, maar hulle het geweier om enigiets daadwerkliks te doen om die kaffer teë te gaan. Die geweerskaarste kon nou dien as skuifmeul, want die regering het hulle nie voorsien van gewere nie²⁰⁾, omdat Scoble soos ons reeds gesien het die regering gewaarsku het dat Phelan en andere teen die regering was. Hulle wag dus vir gewere wat die Staat nie sou stuur nie.

Wat was egter die motief van die delwers om so te handel? Die motief hieragter was so diep of duister dat baie Boere soos Breytenbach, die laerkommandant van Krugerspost, dit nie kon snap nie. Die opstokery en ammunisiehandel het daarop gewys dat die naturelle die gebied van die goudvelde vir hulle moes toe-elen, sodat die delwers nie deur die Z.A.R. lastig sou geval word nie. Die immigrante wou nie onder die wette van die Z.A.R. staan nie en as hulle eers eenmaal die grond in die hande van Sekoekoeni kon kry, sou hulle dit maklik self in die hande gekry het; of deur koop of deur dit eenvoudig te neem in die naam van die Britse koning.

Sou die Z.A.R. nie skrik vir die eise van Sekoekoeni nie dan moes daar oorlog kom, maar om seker te maak dat Sekoekoeni sterk genoeg sal wees moes hy wapens hê en die hulp van ander kafferhoofde. Alles moes egter so gereël word dat daar 'n skyn van lojaliteit teenoor die Z.A.R. geopenbaar word soos met die geval van Baxter, McKenzie, Ryan en Frazer.

Frazer, het Breytenbach heeltemal uitoorlê en Breytenbach kon dit nie deursien nie. Hy (Breytenbach) antwoord Frazer se brief van 20 April op 21 April en bedank Frazer vir sy uitnodiging om na Pelgrimsrust oor te trek. Verder hoop

..Breytenbach /.....80.

20) B.B. 17 Mei 1876.

Breytenbach en de Villiers dat die goeie verhouding, soos blyk uit Frazer se brief, sal bly voortbestaan.²¹⁾

Wat Breytenbach nie kon sien nie was dat Frazer nie wou help nie. Frazer sou nooit die gewere kry waarvoor hy gewag het nie, want die regering sou nie oproermakers voorsien van gewere nie en sodoende sou Frazer nooit help nie.

Toe die delwers sien dat hulle van Staatsweë geen gewere en ammunisie sou ontvang nie het hulle self begin om gewere en ammunisie in die hande te kry. Compton en Ablett, twee winkelleienaars het die delwers voorsien van 100 gewere en die rekening het hulle vir die goudkommissaris gestuur om dit aan die regering te pos.²²⁾

Die regering kon nou nie langer die delwers afsydig behandel nie en die Staatsekretaris antwoord op 17 Mei op die briewe van Scoble. Swart gelas Scoble om die delwers te verwittig dat die Volksraad besluit het dat die delwers hulle uit die Sekoekoeni-moeilikheid moes hou. Die regering het die saak self in hande geneem, maar die delwers kon self handel as hulle aangeval sou word.²³⁾

Vir die delwers was hierdie brief van Swart alles behalwe aangenaam. Hulle kon nou gesien het dat die Staat bewus was van hulle halfhartige hulp wat hulle belowe het.

Die meeste van die delwers het toe maar weer begin delf en het net saans na die laer toegegaan ingeval hulle gedurende die nag aangeval sou word.²⁴⁾

Hierdie aanval het egter nooit gekom nie. Die naturelle het die onliggende plase geplunder, maar die delwers het hulle met rus gelaat.²⁵⁾

..Op /.....81

21) R 894/76

22) R 1394/76

23) B.B. 17 Mei 1876.

24) R 1239/76.

25) R 895/76.

Op Krugerspost is heelwat aanvalle geloots sodat die burgers daar ammunisie en voedsel moes aanvra van Pelgrinsrust. Die ammunisie en voedsel is egter nie deur die delwers verskaf nie, maar wel deur die Lourenco Marques and " 26) South African Republic Transport Service".

Die vraag waarom die delwers dan nie gehelp het nie alhoewel hulle die naaste bure was, lê voor die hand. Indien hulle die burgers op Krugerspost sou help, sou hulle in onguns by Sekoekoeni gekom het en hulle sou liewers in onguns by die burgers wou wees as by Sekoekoeni.

Die staat was nou kopsku vir alle vreemde hulp en die "Lourenco Marques and South African Republic Transport Service" word belet om voortaan lood en ammunisie te vervoer. Dit omdat daar nie kon vasgestel word of al die ammunisie na die burgers gaan nie en of dit dalk in kafferhande sou belang nie.

Omdat daar in vredestryd geen Kommandant-Generaal was nie en omdat President Burgers nie die dienste van Paul Kruger en Piet Joubert kon verkry nie, het hy self as opperbevelhebber na die kommando gegaan. Gewese President Pretorius het as Kommandant-Generaal en Nicolaas Smit as Luitenant-Generaal gegaan. 27)

President Burgers was pas terug uit die buiteland en dit sou beter gewees het as hy nie as opperbevelhebber op kommando gegaan het nie. Die Kommandant-Generaal en Luitenant-Generaal, Pretorius en Nicolaas Smit, sou alleen opgewasse gewees het vir die stryd, maar noudat die President self gegaan het moes hulle na sy besluite luister en

..het /.....82.

26) R ii66/76

27) Dr. S.P. Engelbrecht: Thomas Francois Burgers, p. 201.

het daar weliswaar onenigheid op kommando ontstaan. So erg het dit gegaan dat die kommandos nie by magte was om Johannes, die broer van Sekoekoeni, te onderwerp nie. Sake het nog vererger toe die burgers begin praat het van huistoe gaan omdat hulle nie vertrouwe in hulle aanvoeders gehad het nie.

Op 16 Augustus 1876 het President Burgers self die oorlogsterrein verlaat omdat daar nou gerugte in omloop was dat die Engelse in die ongewing van Lydenburg die plan gehad het om die Britse Regering te nader om sake in Trans-²⁸⁾vaal te kom reël.

Hierdie gerugte was nie net gerugte nie, want die delwers op Pelgrimsrust het nadat die regering hulle gelas het om stil te sit, nie stil gesit nie. Die redakteur van die „Gold Fields Mercury“, 'n sekere Phelan, het gif gesaai teen die Z.A.R. en sy voorbeeld is gevolg deur ander koerante soos die „The Transvaal Argus“, „The Transvaal Advocate“ en „The Diamond News“.

Scoble, die goudkommissaris, het gevoel dat dit darem nie die gevoelens van al die inwoners van Pelgrimsrust vertolk nie en het die sake in 'n beter lig probeer stel. C.K. White een van die delwers van Pelgrimsrust, dieselfde persoon wat teen H. Rhodes en Armstrong te velde getrek het, het vrywillig aangesluit by die kommando wat teen Sekoekoeni opgetrek het.²⁹⁾ Sy voorbeeld sou waarskynlik deur andere ook gevolg geword het, naar die President het aan Scoble geskrywe dat al die inwoners van Pelgrimsrust van Kommandodiens onthef word.

..Oms /.....83.

28) Ibid, p. 206.

29) R 1322/76.

30) R 1788/76.

Ons sou verwag het dat dit die delwers tevrede moes gestel het, maar dit was juis andersom. Die delwers het nou beweër dat die President getwyfel het in hulle getrouheid aan die staat en dat hy voorgegee het dat hulle onwillig was om die rebellie te help onderdruk. Hulle beskou die optrede van die staat nie as erkentlik genoeg teenoor hulle nie, want hulle het tog belowe om te help.

Weer moes Scoble inspring om sake te probeer verduidelik. Hy meen dat die verslae in die koerante die President kon mislei het, maar dat dit nie die ware gevoelens van die delwers is nie. Hy wil herinner dat die delwers heel aan die begin die staat wou gehelp het en dat as die regering op daardie tydstip aan hulle gewere en ammunisie sou gegee het, hulle nie na die redakteur van die "Gold Fields Mercury", sou geluister het nie.

Die "Gold Fields Mercury" het verkondig dat die delwers niks met die Z.A.R. te make gehad het nie. Aan die delwers is verder voorgehou dat hulle dienste oorboord gegooi is en dat hulle alleen van belang is, as hulle belasting moet betaal.

Scoble wil voorgee dat 'n paar woorde van die President en die voorsiening van wapens die delwers weer sal terugbring na die regering. Hy wil nie voorgee dat hulle graag onder Krygswet wou kon nie, maar die delwers het gevoel dat hulle nie erken word as landsburgers nie. Hulle sal gewillig gewees het om as vrywilliges op kommando te gaan maar nou voel hulle dat hulle liever wil pad gee uit die Z.A.R. na ander plekke waar hulle veiligheid en eiendom beter beskerm

..sal /.....84.

31)
sal word.

Die delwers het gevoel dat hulle aan hulle eie lot oorgelaat was en dat hulle nie op die beskerming van die staat kon steun nie. Hulle wou graag gehad het dat die regering hulle moes gehelp het om 'n laer te trek of om hulle almal na 'n veilige plek te neem as die alarm gegee sou word. Hulle het die nodige beskerming geëis omdat hulle gewillig was om hulle gold en tyd in diens van die Republiek op te offer.

Diegene wat eers saam met die Z.A.R. gevoel het, het gedraai. Hulle sou sodra die staat hulle gekommandeer het, die land verlaat, want hulle sou nie vir 'n staat diens doen as daardie staat sy wette op die inwoners afdwing nie. Hulle moes belastings betaal, maar die staat het geweier om hulle enige beskerming te gee in tyd van gevaar. Aan die delwers, so beweer die „Gold Fields Mercury“, is dit geweier om hulle 'n paar gewere te gee om hulle self mee te verdedig.

Al hierdie geskreue van die delwers en die opstokery het mooi gepas in die kraam van die Engelse Koloniale Kantoor in Londen. Met die ontdekking van diamante (1871) en later met die ontdekking van goud (1873) het die Transvaal 'n aantreklike prooi gelyk vir Brittanje. Hulle wou die Transvaal annekseer en Brittanje se ~~is~~ trawente in Suid-Afrika het van hierdie swak interne toestand in Transvaal gebruik gemaak om hulle gemene planne tot rypheid te bring. Daar word 'n kreet aangehef dat die toestande in Transvaal 'n gevaar is vir die veiligheid van Suid-Afrika en dat Engeland moet ingryp. In die koloniale kantoor het Carnarvon, die minister van kolonies van die imperialistiese Disraeli-

..ministerie /.....85.

32)
ministerie gesit.

Nadat die natuurlike voorsien is van wapens en die opstokery aan die gang was, moes nog verder gegaan word. Aan die wêreld moes getoon word dat die natuurlike liefers met die Engelse wou saamwerk as met die Boere, sodat Engeland kan gevra word om die natuurlikeprobleem in die Transvaal te kom oplos.

So word daar in die „Gold Fields Mercury“ van 6 Augustus 1876 'n boodskap van Sekoekoeni, aan die Engelse op die delwerye, gepubliseer. (Hierdie verslag is opgestel deur die redakteur, Phelan, nadat hy ontbied was om Johannes, die broer van Sekoekoeni, se woude te verbind. Johannes het glo verklaar dat die boere te bang was om naby te kom en hy was verwond deur assegaasteke. Hy was bly dat hy nie in die hande van die „cowardly Boers“ gewal het nie).

In hierdie boodskap kry ons eers 'n algemene beskrywing van die hoofstad van Sekoekoeni en later verseker Sekoekoeni die Engelse van sy vriendskap.

Daar word geskrywe dat die hoofstad 70 myl van Pelgrinsrust geleë in die Drakensberge is en dat die kraal omring is van dikmure en Kameeldoringheininge.

Die melde en kinders sou met kos en vee in die berge versteek wees want Sekoekoeni was van plan om die Boere te wen. Hy sou liever Engeland vra om 'n Britse onderdaan te word as om 'n duim grond aan die Boere af te staan.

Verder het Sekoekoeni die delwers verseker dat hy hulle niks sou doen nie. Hy het die delwers uitgenooi om met sy onderdane handel te gaan drywe.³³⁾

..Op /.....86.

32) Dr. F.J. du Toit Spies: Van ons land Suid-Afrika, p.73.

33) R 2054/76.

Op die goudvelde word daar nou publieke vergaderings gehou om sake na die vriendskapsbetoning van Sekoekoeni te bespreek. Volgens die „Gold Fields Mercury“ van 28 Augustus 1876 word besluit dat die delwers geen belastings sal betaal vir enige oorlogsmaatreëls nie. Die delwers gee hulle ondersteuning aan enige voorstel dat die Britse Regering die saak tussen die Z.A.R. en Sekoekoeni moet skik. Ook stel die delwers voor dat die Transvaal 'n federasie³⁴⁾ moet aangaan met ander Britse Kolonies van Suid-Afrika.

Vir die Transvaal was hierdie groep delwers 'n stok in die wiel. Hulle weier nie net alleen om die staat te steun in sy oorlog teen Sekoekoeni nie, maar het die oorlog teengewerk nadat Von Schlickmann as gevolmagtigde deur President Burgers aangestel was.^x

Op 'n vergadering het die delwers besluit dat indien enige van hulle as vrywilligers by Von Schlickmann sou aansluit, hulle sulke persone sou belet om weer na die goudvelde terug te keer.³⁵⁾

Die ongelukkige sameloop van omstandighede in die Transvaal het aan die delwers te Pelgrimsrust die gulde geleentheid gegee om aan te dring op beskerming van buite. Die burgers het geen vertrouwe meer gehad in hulle President nie en daar het 'n algenene belangeloosheid in Staatsaangeleenthede geheers. Sekoekoeni was nog nie verslaan nie en dit het die swakheid van die Transvaal getoon. Geld was daar ook nie om 'n kommando te huur om teen Sekoekoeni op te tree nie.

Petisies en briewe is vanuit Pelgrimsrust aan Sir

..Henry /.....87.

34) R 2243/76.

^x Von Schlickmann, 'n Duitse offisier, moes optree teen Sekoekoeni omdat die burgers nie op kommando wou bly nie.

35) R 2177/76.

Henry E. Bulwer, die Luitenant-Goewerneur van Natal en aan Sir Henry Barkly die Goewerneur van die Kaapkolonie gerig, om die Transvaal te kon in besit neem om sodoende die Engelse te kon beskerm.³⁶⁾

Die eerste wat op die versoekskrifte van die delwers gereageer het, was Sir Henry Bulwer uit Natal wat die delwers verseker het dat aan hulle versoeke voldoen sal word as die Transvaal nie sy sake kon oplos nie.³⁷⁾

Kort na hom kry 'n sekere J. Howse van die Verdedigingskomitee (Defence Committee) op die goudvelde ook antwoord van Sir Henry Barkly waarin hy berig dat aangesien die veldtog teen Sekoekoeni 'n mislukking was die Kaapse Regering 'n brief gerig het aan die Z.A.R. waarin hulle hulp aanbied om die moeilikhede waarin die regering van die Z.A.R. gekom het te help oplos.

Sir. H. Barkly hoop dat die betrokke party gehoor sal gee om 'n einde te maak aan "the horrors of a Native war."³⁸⁾

Die Goudkommissaris (Scoble erken in sy briewe baie mooi van wat daar op die goudvelde aangegaan het en sy brief waarin hy die staat verwittig van die brief van Sir H. Barkly wys duidelik die rol wat hierdie delwersbevolking met die Sekoekoeniorlog gespeel het. Op 11 September 1876 berig hy as volg:- "I have the honour to enclose copy of letter addressed to Mr. J. Howse by his Excellency Sir H. Barkly in reply to the Memorial sent by certain parties on these Gold Fields soliciting British intervention and protection".³⁹⁾

Die /.....88.

36) Dr. S.P. Engelbrecht: Thomas Francois Burgers, p. 209.

37) R 2302/76.

38) R 2353/76.

39) Ibid.

Die groep delwers was nou 'n staat binne-in 'n staat en so rebels as wat jy maar kan verwag. Nadat die President 'n spesiale belasting laat hef het om die onkoste van die Sekoekoenioorlog te dek, is Scoble aangesê om die belastings vir die Z.A.R. in te vorder. Die delwers het Scoble uitgelag daar hy geen mag gehad het om die belastings in te vorder nie. Die delwers het beweer dat hulle Britse onderdane is en dat Sekoekoeni nie 'n rebel was nie⁴⁰⁾ maar dat die oorlog teen hom onwettig was.

Die Z.A.R. het nou volgehou dat die delwers wat nie belasting wou betaal nie, die Transvaal moes verlaat. Scoble moes ook geen verdere delwerslisensies aan persone uitreik, wat nie die oorlogsbelasting wou betaal nie.

Ook hierteen het die delwers hulle verset en hulle beroep op die Goudwet van die Z.A.R. wat bepaal dat 'n wet eers drie maande voor sy inwerking treding gepubliseer moes word.⁴¹⁾

Daar Scoble die bevele van die Z.A.R. aan die delwers moes oorbring was hy baie onpopulêr in sy eie gemeenskap. Om sy mag te versterk kry hy toe as Landdros sitting by geleenthede van hofsake en juis as gevolg hiervan val daar toe 'n verdere interessante gebeurtenis voor.

Phelan die redakteur van die „Gold Fields Mercury” het in sy koerant van die 18de November 1876 sekere uitlating oor Scoble gemaak en Scoble het hom toe voor die hof gedaag.

Scoble wat die wet in sy hande gehad het, het Phelan beboet met £37.10.0. en twee weke gevangenisstraf

..omdat /.....89.

40) R 2720/76.

41) R 2813/76.

omdat hy die saak gepubliseer het voordat die hof sy uitspraak gegee het. Phelan bied toe 'n borg aan maar Scoble weier dit en laat hom opsluit in die tronk.

Die delwers wat Phelan as hulle leier aanvaar het, het 'n vergadering belê waar 120 delwers teenwoordig was. Na heelwat gepraat beweeg die delwers toe na die tronk om Phelan te gaan bevry.

Scoble en sy polisie wat gesien het wat gebeur het probeer om die delwers in hulle voornemens te stuit maar hulle was nie by magte om die delwers te keer nie. Die tronk word oop gebreek en Phelan bevry.

Nou was die gevoelens van die delwers opgesweepte⁴²⁾ word 'n „Vigilance" komitee gekies wat die reg sou hê van 'n „Provisional Government".

Op hierdie tydstip was die gesag van die Z.A.R. nog geldig en het Scoble hom op die Landdros van Lydenburg beroep. Kaptein Aylword, die bevelvoerende offisier te Krugerspost, word toe na Pelgrimsrust gestuur om die orde te gaan herstel.

Vir die gewapende mag van Aylword was die klomp oproemakers maar skrikkerig en het hulle vrywillig oorgegee .

Op 3 Maart 1877 vind 'n voorlopige verhoor plaas en Phelan en sy volgelingen word op borgtog vrygelaat tot op 28 Maart 1877.⁴³⁾

Van hierdie saak hoor ons egter niks verder nie omdat alle oë toe op Pretoria gerig was, waar Shepstone met President Burgers besig was om te onderhandel oor die probleme van die Transvaal.

42) R 810/77

43) R 876/77

HOOFSTUK V.

DIE DELWERS GEDURENDE DIE ANNEKASIE-
TYDPERK 1877 - 79.

Hoe graag die Z.A.R. ook hulle eie sake wou reël, was daar magte buite hulle beheer wat op die verloop van gebeurtenisse ingewerk het.

"A feeling spread that Britian, if she would retain her international prestige, must play a bigger and more active part in world politics and that "patriots" could expect more from Disraeli and the conservative party than from Gladstone and the other Liberals. A general election had to be held in 1874, and when the votes were counted they showed that Gladstone must go out of office and Disraeli come in"¹⁾.

Disraeli het nadat hy eerste minister van Brittanje geword het daarin geslaag om by die Britse volk die begeerte vir koloniale uitbreiding aan te wakker en het hulle gaandeweg in sy Buitelandse politiek geskool. Hy slaag om die vroeëre afkeur in Buitelandse besit te laat verander in 'n drang om nuwe kolonies te verower.

In Suid-Afrika was die nuut ondekte goudvelde in die Transvaal 'n begeerlike stukkie prooi vir die Britse volk. Disraeli gebruik Carnavon, die Koloniale Sekretaris, Sir H. Barkly, die Goewerneur van die Kaapkolonie, Sir H. Bulwer, die Luitenant-Goewerneur van Natal en Sir Theophilus Shepstone, naturelle Administrateur in Natal om sy planne in Suid-Afrika deur te voer. Die Kaapkolonie en Natal was Britse besittings en nou was die plan om die Transvaal te

..annekseer /.....91.

1) Hayes: "A political and cultural history of modern Europe" - II p. 334.

annekseer en so die Oranje-Vrystaat te dwing om ook onder die Britse vlag te kom.

Die federasieplanne van Carnavon het misluk en nuwe motiewe moes gesoek word om hulle planne deur te voer.

Dit het gekom met die Sekoekoenioorlog nadat Britse handelaars Sekoekoeni vir 'n lang tyd al voorsien het van wapens en ammunisie. (Sien Hoofstuk IV). Die delwers op die goudvelde het vir die skyn voorgegee dat hulle die Transvaal in sy oorlogspoging wou steun, maar „The hostile Press launched a crusade against the Republic and poured calumny and contempt on the heads of the Transvaal Boers”²⁾.

Die delwers het 'n verdedigingskomitee in die lewe geroep en die het op hulle beurt, soos ons in die vorige hoofstuk gesien het, hulp van Bulwer en Barkly gevra asook dat Brittanje hulle moes beskerm.

Die delwerskoerant „The Gold Fields Mercury” het sake nog verder versteur met sy berigte oor die Sekoekoenioorlog en „became a veritable scourge to the Transvaal Government which it abused in unmeasured terms. The old cry of slavery was once more revived and re-echoed by shopkeepers and Chambers of Commerce throughout the country”³⁾.

Hierdie vertoë en geskreeu van die delwers op die goudvelde was deel van die fyn uitgewerkte plan van Disraeli en Carnavon om 'n houvas op die Transvaal te kry.^{*}

Op 5 Oktober 1876 gee Carnavon aan Shepstone opdrag om die Transvaal te annekseer. Shepstone moes aanvoer

..dat /.....92.

2) C.J. Uys: „In the era of Shepstone”, p. 199 en die koerant is „die „Gold Fields Mercury”.

3) Ibid, p. 206.

* Lees C.J. Uys: „In the era of Shepstone”.

dat die Transvaal nie by magte was om Sekoekoeni te onderwerp nie en dat dit 'n gevaar vir die hele Suid-Afrika sou wees. Shepstone moes net sorg dat dit lyk asof die Transvaal dit verwelkom. Daar was dus 'n voorwaarde dat „you shall be satisfied that the inhabitants thereof or a sufficient number of them, or the Legislature thereof desire to become our subjects, nor if any conditions unduly limiting⁴⁾ our power and authority therein are sought to be imposed”.

Shepstone moes dus sekere sakies voorberei en hierin sou die delwers op die goudvelde hom verder steun. Die lojale gevoel teenoor Brittanje word aan die wêreld bekend gemaak in die plaaslike „Gold Fields Mercury” asook in ander koerante. Die vakansiedae in Desember 1876 en Nuwejaarsdag 1877 was feestelik op die goudvelde herdenk. „The Natal Mercury” skrywe: „Bunting was seen on our principal flag-staffs; the Union Jack, I am pleased to say in all but one instance (viz. the Court House) being at the top of the mast!”⁵⁾

Vir Shepstone was dit dus aanmoedigend om te weet dat hy in die Transvaal kon staatmaak op die Engelse deel van die bevolking, maar veral op die delwers. In dieselfde verslag van hulle spesiale verteenwoordiger op die goudvelde skrywe die „Natal Mercury” nog steeds oor die Sekoekoenionluste en die oorlogsbelasting. Om aan te haal: „A party of Boers, numbering sixty, under Abel Erasmus, the cruel, have gone down to their old spot, close by Maripi, to see what more loot they can get from friendly kafirs.....”

„The people are determined to resist the most iniquitous tax. It is simply another of the many oppressive

..taxes /.....93.

4) Staatskoerant 1877 - Gazette Extraordinary - Transvaal 12 April 1877.

5) The Natal Mercury - 4 Jan.'77, p. 3.

taxes sought to be levied by the Transvaal Government at the present time, for the express purpose of extorting money from its subjects, to fill the empty coffers of its treasury under the pretence of being used for "purposes of carrying on the so-called war" against Secocoeni.

"At present it looks as if an Englishman's life is not safe in the Transvaal from these arrant cowards.....

"They show remarkable "bravery" among women and children, and are good hands at running away when a real enemy shows himself."

Alhoewel die Boere dus sulke wreedaards en bangbroeke was soos die koerant wou voorgee, was die Engelse tog vir hulle bang. Hierdie bang storie was egter net skyn want Shepstone moes enige hulpmiddel aanwend om sy koms na die Transvaal te regverdig.

Hierdie selfde klagtes word ook per brief aan Shepstone gestuur net nadat hy in Pretoria aangekom het in Jan. 1877. Op die 29ste Januarie 1877 skrywe Shepstone dan die volgende brief aan die delwers: „Gentlemen, I beg to acknowledge the receipt of your numerously signed address. The various weighty matters alluded to in it will receive careful attention".⁶⁾

Shepstone moes net sy koms aan die Volksraad verduidelik waarom hy danna die Transvaal gekom het en gee hy voor dat hy oer federasie kom gesels. Daar sou dan 'n groep persone in die Transvaal gewees het wat federasie, met die Britse kolonies in Suid-Afrika, sou verwelkom het.

So oortuigend was Shepstone dat 'n komitee benoem

..word /.....94.

6) The Natal Mercury - 10 March 1877.

word om versoekskrifte uit te stuur aan die inwoners van die Transvaal waarin hulle noes sê of hulle vir of teen federasie was.

Die bevolking van die Transvaal was op hierdie tyd-
stip + 8000 blanke inwoners, waarvan 6650 op die platteland
gewoon het. Dan was daar 1000 stedelinge wat op dorpe ge-
woon het en 350 wat op die delwerye gewerk het. Hierdie
350 was die „fluctuating population" en het probeer om die
hele Transvaal te oorheers.

Toe die petisies deur die komitee ontvang is vir
verdere behandeling het dit geblyk dat daar vyf-en-veertig
petisies ingehandig is. Die totale aantal handtekening
was 2688 en hiervan het 2326 teen en 362 vir federasie ge-
sten.

„It would appear therefore that only the "fluc-
tuating population" signed for confederation.⁷⁾

Op die delwerye het daar nou 'n gees van optimisme
geheers. Die delwers het geglo dat hulle met hulle versoek-
skrif om te federeer alreeds die regering van die Z.A.R. om-
ver gegooi het. Op 22 Maart 1877 laat hulle, weer van
hulle hoer in die „Natal Mercury": „With the hoisting of
the Union Jack the local reign of tyranny and oppression which
we had to put up with for some time will be past.

„England for ever!" is now our cry; and the Union
Jack our banner, and long may the latter wave over this rich,
but, as yet, unfortunate country".⁸⁾

Shepstone het nog nie sy federasieskema laat vaar
nie, maar die delwers het niks daarvan geweet nie. Hulle

..wil /.....95. .

7) C.J. Uys: „In the era of Shepstone, p. 319. Ook -
Staatskoerant 10 Maart.'77.

8) The Natal Mercury - 5 April 1877.

wil weet of Brittanje die regering sou oorneem en of „there was no chance of annexation at all, so that we could then take the law into our hands“.⁹⁾

Op 12 April 1877 het Shepstone sy skaapklere uitgetrek en het die Boere die wolf in al sy naaktheid gesien. Op hierdie datum annekseer hy die Transvaal omdat hy „satisfied by numerous addresses, memorials and letters which I have received“ glo dat die Britse vlag verwelkon sal word. Hy wou voorgee dat die Transvaal nie by magte sou gewees het om: 1. Sekoekoeni te onderwerp nie. 2. Die dreigende Soeloegevaar af te weer nie. 3. Hulle finansiële sake te reël nie.¹⁰⁾

Wat die eerste punt betref het ons die verloop van die Sekoekoenioorlog aangetoon en weet ons dat daar baie wolhaarstories van die delwerye gekom het.

Die Soeloegevaar was geen gevaar nie, maar Shepstone het dit voorgehou omdat hy die Transvaal daarmee wou skrikmaak. Die delwers het, soos ons reeds aangetoon het, die Naturelle beskou as vriende en hulle het nooit in hulle klagskrifte oor hierdie onheil gekla nie. Wat ons wel weet is dat Shepstone die Soeloes vocraf voorberei het om die skyn van vyandigheid te openbaar.¹¹⁾

Oor die skuld van die Z.A.R. het die delwers ook al gekla toe hulle geweier het om oorlogsbelasting te betaal. Die belastings sou vir 'n bankrot staat gegaan het om die sogenaande oorlog teen vriendelike kaffers voort te sit. (Reeds aangehaal.)

Die skuld van die Transvaal was groot, omdat

..President /.....96.

9) Ibid - 28 April 1877.

10) Staatskoerant 1877 - Gazette Extraordinary Transvaal - 12 April 1877".

11) Lees C.J. Uys: „In the era of Shepstone“.

President Burgers sulke groot bedrae in die Buiteland en in die „Cape Colonial Bank" geleen het. Die totale bedrag was op 8 Februarie 1877, £192,399.1.3.¹²⁾ Per blanke inwoner in die Transvaal was dit £24 wat 'n hoë syfer is, maar as die burgers vertrouwe in hulle Staatshoof gehad het, sou hulle nie vir die skuld weggeskran het nie.

By die delwers was daar egter geen geldskaarste nie. Op die 12de April het hulle nog nie van die Anneksasieproklamasie van Shepstone geweet nie en daardie nag word die „Union Jack" voor die Goudkommisaris se kantore gehys en die lyne so gesny dat die paal verwyder sal moes word om die vlag af te haal. Verder word daar by die kantore ingebreek en boeke en die horlosie word gesteel.¹³⁾ Toe die berig van die anneksasie die delwers na die 12de April 1877 bereik het, was hulle egter onkeerbaar van opgewondenheid. Die Union Jack^{word} vir die tweede maal gehys en die plesiernakery het dadelik begin. 'n Dinee is georganiseer en die nees gesagte persoon op die delwerse was Phelan die redakteur van die „Gold Fields Mercury". Phelan, wat die sake van die delwers so pragtig (volgens die Natal Mercury) verdedig het teen die regering van die Z.A.R., was egter nie teenwoordig op die dinee nie, as gevolg waarvan baie van die delwers dadelik stil geword het. (Die stilte kon of van verdriet of van drank gekom het.) Die korrespondent sê egter net dat sommige delwers vir 'n paar dae vakansie geneem het.¹⁴⁾

Die man wat gedurende hierdie tyd 'n onbenydenswaardige rol op die goudvelde moes speel, was die Goudkommisaris, Dr. Scoble.

..Met /.....97.

12) Volksraadnotule, 1 Maart 1877.

13) R 1298/77.

14) „The Natal Mercury" - 15 May 1877.

Met die annexasie deur Shepstone wou hy weet aan wie hy die verslae oor die goudvelde in die toekoms moes stuur.¹⁵⁾

Die delwers het geen vertroue in hom gehad nie en Shepstone wat so baie op die delwers staatgemaak het, ook nie.

Op die 20ste April word daar egter aan Scoble geskrywe dat hy die korrespondensie moes rig aan die "Acting Government Secretary",¹⁶⁾ en kry hy die keuse of hy langer onder die nuwe regering wou bly werk en of hy liever wou bedank. Shepstone vra aan alle "Officers, Landdrosts, Field Cornets and others occupying positions to notify me in writing by first post or opportunity after publication of this proclamation, their willingness or otherwise to continue, under the altered form of Government, to occupy the positions they now hold".¹⁷⁾

Na aanleiding hiervan het Scoble besluit om eers twee maande verlof te vra, maar dat hy nog onder die nuwe veranderde regering sou dien.

Hierdie gevraagde verlof word aan Scoble toegestaan en 'n sekere Gunn, 'n delwer, word aangestel as waarnemende goudkommisaris.¹⁸⁾ In werklikheid was Gunn toe die goudkommisaris want Scoble word later aangestel as Landdros van Middelburg.¹⁹⁾

Hiermee was die rol van die delwers nog nie uitgespeel nie. Onder die Shepstone-regering begin hulle toe pleit dat die griewe wat hulle teen die Z.A.R. gehad het weggeneem moes word.

Daar die Delwerskonitee soms gedwarsboom was deur die Goudkommisaris en miskien een of twee van sy lede, wou
..hulle /.....98.

15) R 1299/77

16) B.B. 20 April 1877.

17) Staatskoerant 1877 - Gaz. Extr. 12 April '77.

18) R 1517/77.

19) R 1614/77.

hulle die kworum om besluite te neem verlaag na 5 in stede
van die sewe uit nege wat dit voorheen was. ²⁰⁾ Waar Phelan
voorheen deur die Goudkommissaris, wat fungeer het as spe-
siale magistraat van die goudvelde, veroordeel was, wou die
delwers daardie mag van die Goudkommissaris weg neem. Hulle
vra by monde van Gunn dat die Spesiale hof vir die goudvelde
onder die Landdros van Lydenburg moet staan en nie onder die
Goudkommissaris nie. ²¹⁾

Ook die winkeliers van Pelgrinsrust het van die
nuwe regering se goedgesindheid gebruik gemaak om hulle in-
voerbelaasting verlaag te kry. Hulle stel voor 20/- vir 1000 lb.
waar dit onder die Z.A.R. verhoog was na 35/- per 1000 lb. ²²⁾

Aan al hierdie eise het Shepstone sy toestemming
gegee en het die delwers hulle sin gekry. Hiermee was hulle
egter nog nie tevrede nie en het hulle met die bestaande myn-
wette begin lol. Aan die begin het die delwerskomitee net
sekere veranderinge in die mynwette voorgestel, maar later
het hulle besluit dat daar heeltemal nuwe regulasies vir die
goudvelde opgetrek moes word. ²³⁾

Shepstone het dit egter beter geag om die goudvelde
self te besoek en om te sien hoe sake daar gegaan het. Hy
het met sy besoek aan die goudvelde gesien dat die delwerige
haas uitgewerk was en word Gunn die Goudkommissaris dié reg
gegee om ander goudvelde te besoek. Die reiskoste van sy
besoeke sou deur die staat gedra word. ²⁴⁾

Shepstone het seker al dikwels van die gevreesde
malaria en slaapsiekte gehoor en gee hy sy toestemming dat
daar 'n hospitaal op die goudvelde gebou kan word. ²⁵⁾

..Hierdie /.....99.

20) R 1745/77.

21) R 1748/77.

22) R 1749/77.

23) R 2903/77 en R 4040/77.

24) R 4187/77.

25) R 4193/77.

Hierdie hospitaal was 'n stap vooruit want met die koms van wetenskaplike opgeleide persone wat kennis van siektes en hulle oorsake gehad het, is die malaria van Oos-Transvaal stadigaan uitgeroei.

Wat Shepstone egter nie in ag geneem het nie, was dat die inkomste van die goudvelde heelwat kleiner was as hulle uitgawes. Die delwers het maar voortdurend gekla omdat die lewensmiddelle so duur was.

Op 3 Oktober 1877 was:

„Boeromeel	-	£2.11.0.	per	sak.
Mielies	-	£2. 1.0.	per	sak.
Aardappelen-	£2.12.0.	per	mud.	
boter		2.0.	per	lb.
eigeren		2.6.	per	dozyn. ²⁶⁾
tabak 1/3	tot	1.7.	per	lb."

Gunn vra dat die regering hulle moes toelaat om „breadstuff" sonder invoerbelasting te laat invoer.²⁷⁾

Die belastings wat op die delwers gerus het, kon hulle nie meer betaal nie. Die geringste belasting het swaar op hulle gerus, want die droogtes na die Sekoekoenioorlog het kafferarbeid op die delwerye laat verdwyn. Die delwers was arm en goud was nie meer so volop nie. Met die droogte was water ook baie skaars sodat vorige werksplekke wat taamlik hoog op teen die hellings van die berge gelê het nie meer bewerk kon word nie. Baie van die delwers het toe na verskuiwe na plekke waar daar voorheen ook goud ontdek was soos byvoorbeeld: „Die Kaap" tussen die Komatie- en Krokodil-²⁸⁾ riviere.

..Aan /.....100.

26) De Transvaal - Nieuws en Advertentieblad -
3 Okt. 1877.

27) R 8814/77.

28) Dr. Gustav Preller: Ons Goud Roman, p. 83.

Aan die begin van 1878 het sake by Pelgrinsrust weer verbeter. Daar het mooi reëns geval en werk was weer volop. Daar was geen onreëlmatighede op die velde nie. Alles het rustig verloop en die delwers het nie meer baie belang in die staatsaangeleenthede van die Transvaal gestel nie.²⁹⁾

Sekoekoeni was egter nog nie tevrede met die Shepstone-regering nie en het weer begin om die ongewing van Pelgrinsrust onveilig te maak vir die blankes. Sekoekoeni het strooptogte georganiseer en Krugerspost en Ohrigstad het eerste deurgeloopt. Die delwers wat in 1876 sulke goeie vriende van Sekoekoeni was, (soos in die "Natal Mercury" gepubliseer) was op hierdie stadium nie meer sy vriende nie en het hulle ook deurgeloopt.³⁰⁾ Vrywilligers is genader om 'n kommando op die been te bring teen Sekoekoeni, maar die Boerelement was onwillig en moes Shepstone van sy Engelse troepe gebruik om die opstand van Sekoekoeni te onderdruk. Colonel Hugh Rawlands is as hoof aangestel om op te trek teen die onderdane van Sekoekoeni.³¹⁾

Die stok waarmee Shepstone met sy annexasie die Transvaal wou slaan het nou uit sy hande geraak en hyself moes daaronder deurloop. Die delwers te Pelgrinsrust was nou nie meer die volbloed ondersteuners van Shepstone nie. Met 'n besoek van die Goewerneur van Transvaal (Shepstone) in 1879 het die delwers hom nie te vriendelik ontvang nie en het Shepstone hom ook nie te vriendelik teenoor die delwers uitgelaat nie.

"Here is a description of this affair. At about ten a.m. a mounted orderly rode into camp to find a suitable
..spot /.....101.

29) De Transvaal, Nieuws & Advertentieblad -
20 Feb. 1878.

30) Ibid - 27 Maart 1878.

31) De Transvaal, Nieuws & Advertentieblad -
4 Sept. 1878.

spot for an outspan. The diggers, who had been very undecided as to whether to hoist the Transvaal Flag, entrench the camp and warn the Governor to advance at his peril or to exercise their more usual and wild hospitality, decided upon the latter. The orderly had in a very few minutes some twelve or fourteen inches of French brandy pumped into him. Half an hour later the cavalcade arrived. At the head of the procession was the Lieutenant-Governor on horseback accompanied by Captains Clarke and Browne. There followed an escort of Mounted Infantry (the Carrington Horse) in scarlet tunics, followed by wagons and baggage and the Governor's own carriage drawn by fourteen mules. The procession halted and an address was read by an old digger. But the reception was not a success. The deputation of diggers asking for help in prospecting and developing the country was not well received. Shepstone poured scorn on the idea of the Delagoa railway, saying that no man having common sense would think of scaling the steeps between the low country and the plateau in such a manner and that, moreover, the rail itself was not desirable.

In the evening grass fires broke out. Drunken rows, noise and trouble began. When the Governor, who had intended to stay the night, decided to move, the oxen had got lost, the horses had stampeded owing to the fire, and most of the soldiers were drunk. Shepstone however, managed to collect sufficient escort and, having done so, departed."³²⁾

Dit was kort voor die tyd toe Sir Shepstone deur, sy eie Britse Regering, as onbekwaam beskou was om verder as "Governor" oor die Transvaal te regeer. Shepstone het die ..skulde /.....102.

32) Rev. Gerald Herring: The Pilgrim diggers of the seventies, p. 35.

skulde van die Transvaal nog verder laat oploop en alhoewel hy goed met mense kon werk, kon hy nie die regering van 'n staat behartig het nie.

Op 17 September 1879 word Shepstone vervang deur „Colonel, Sir Owen Lanyon, a haughty retired military man, who had no experience as an administrator. He did not understand the language of the people, and had not the necessary tact to conciliate them.”³³⁾

Die delwers wat die anneksasie van Transvaal gepropageer en bepleit het, het nou teen hulle eie held gedraai en moes die eers so roemryke Shepstone as 'n onbekwame staatsman sy oudae deurbring.

HOOFSTUK VI (SLOT)

DIE GOUDVELDE TE PELGRIMSRUST, 1879 - 1881.

33) Eric Stockenström: „The new matriculation History (Part II), p. 236.”

HOOFSTUK VI.

DIE GOUDVELDE TE PELGRIMSRUST
1879 TOT 1881.

Die man wat nadat Scoble, die goudkommissaris van 1877, te Middelburg, Transvaal, as landdros aangestel was, die leiding op die delwerye moes neem was Gunn.

Gunn is in April 1877 as waarnemende Goudkommissaris aangestel op die goudvelde.¹⁾ Daar word egter nie iemand anders as Goudkommissaris in Gunn se plek aangestel nie en hy behou die pos van Goudkommissaris tot sy dood, toe Glinister oorgeneem het.²⁾

Gedurende Gunn se ampstyd as Goudkommissaris het daar nie juis groot probleme opgeduik nie, maar die delwerye het stadigaan agteruitgegaan.

In die vorige hoofstuk het ons gesien dat Shepstone nie baie gewild was onder die delwers nie, omdat hulle net vir hulleself wou sorg, sonder om ag te slaan op die belange van die Staat. Toe Shepstone hulle gewys het op die onmoontlikheid om 'n spoorlyn van Delagoabaai na Pelgrimsrust te bou het hulle so opstandig geword dat Shepstone in die nag van die delwerye moes vertrek.³⁾ Hulle moes 'n spoorlyn hê en hulle wou dit kry, al was dit onmoontlik.

Nie net vir Shepstone het hulle, hulle ware kleur gewys nie, maar ook vir Sekoekoeni. Hierdie kafferhoof wat in 1876 die vriend van die delwers wou bly, kom in 1879 in opstand teen die Britse vlag en die delwers moes ook hierdie keer saam met die Boere deurloop onder sy strooptogte.⁴⁾

..Die /.....104.

1) R 1517/77.

2) R 3022/79.

3) Sien voetnoot 32 van Hoofstuk V.

4) R 1170/79.

Die delwers het geweet dat Sekoekoeni nie meer hulle vriend, soos in 1876, was nie en baie vrouens en kinders het vir veiligheid maar na Lydenburg verskuiwe.⁵⁾

Die delwers het 'n „Defence Corps" in die lewe geroep en die polisie gevra om 'n mag teen Sekoekoeni op die been te bring. Geen blankes wou hulle egter laat registreer nie en Barter, die hoof van polisie, moes maar tevrede wees met 450 naturelle om teen Sekoekoeni te velde te trek.⁶⁾

Die delwers op die goudvelde het hulle egter voorberei op 'n moontlike aanval en ons lees in die Volkstem as volg: „Two Defence Corps were formed, one for the town and one for the Middle Creek. The Captain of the town corps and the Gold Commissioner decided to put on night guards..... and cost the Government £24 a week."⁷⁾

Hierdie opstand van Sekoekoeni het egter nie baie lank geduur nie en die Engelse het daarin geslaag om 'n einde aan die onluste te bring teen die end van 1879. Op 2 Desember berig die „Volkstem" dat Sekoekoeni hom oorgegee het aan die Britse Regering en dat daar weer rus en vrede in Sekoekoeniland is.⁸⁾

In die Transvaal was daar nog nie rus en vrede nie, want die Boere het nog, by monde van die „Driemanskap", gepoog om die Britse Regering in Brittanje oor te haal om die onafhanklikheid van die Transvaal weer te erken.⁹⁾ Die delwers, te Pelgrinsrust, het hulle nie veel uitgelaat oor die moontlikheid dat die Transvaal weer die Z.A.R. sou word nie. Al man wat hom baie duidelik hieroor uitspreek is C.K. White die Volksraadslid van die delwers (C.K. White is deur Shepstone in 1877 in die plek van Herbert Rhodes aangestel).¹⁰⁾

Hierdie selfde C.K. White het voor die Sekoekoeni-

oorlog /.....105.

5) R 1505/79

6) R 4013/79

7) Volkstem, 12 September 1879

8) Volkstem, 2 Desember 1879

9) Dr. S.P. Engelbrecht, Thomas 10) R 4995/80
Francis Burgers n 262-263

oorlog (1876) die Z.A.R. gewaarsku teen Rhodes en Armstrong maar min persone het so 'n gedaante verwisseling ondergaan. Waar hy in 1876 voorgegee het dat hy 'n ondersteuner van die Z.A.R. was, het hy in Nov. 1879, te Pretoria, 'n vergadering toegespreek waar hy weer 'n ondersteuner van die Britse bestuur was. Hy laat hom as volg uit: "I have been long enough here to feel that the British Government is better for us all than the rule that existed before. And should you wish to return to that condition of affairs, look at the position we should then occupy. The position would be that anarchy would reign, that lawlessness would rule the land.... But if it is a matter of necessity, I think there are men to be found who will see it through."¹¹⁾

Die delwers het nie alles wat White gesê het, beaam nie want die 9de Desember 1879 kry ons die volgende kommentaar oor White se toespraak: "Wy weten een weinig van dezen heer White. Menschen die op de Goudvelden hebben gewoond kennen hem een weinig.

Wanneer hy spreek en een hond blaft, haalt White oogenblikkelyk zyn hets op, laat zyn staart hangen, steekt zyn handen in zyn broekzaken en loopt heen met de houding van een verongelykt iemand."¹²⁾

Tog sou ons verwag dat sommige van die delwers teen die Boere sou geveg het met die oorlog van 1880 - 1881. Ons kry egter geen naam van enige delwer aan die kant van die Engelse nie. By die slag van Bronkhorstspruit, was dit alleen soldate wat van Lydenburg na Pretoria geroep was, wat geveg

;.het /.....106.

11) Volkstem, 21 November 1879.

12) Volkstem, 9 Desember 1879.

13)
het en geen delwers nie.

As ons die loop van gebeurtenisse op die goudvelde nagaan sal ons sien dat hierdie groep persone op die goudvelde net fortuinsoekers was en alleen na hulle eie voordeel gekyk het. Soos reeds genoem in vorige hoofstukke was hulle teen die Z.A.R. teen Shepstone, teen Sekoekoeni en teen hulle goudkommissarisse. Wanneer die een plek uitgewerk was het hulle verskuif na 'n volgende een en hulle was maar gedurig opsoek na goud.

Tot net die dood van Goudkommissaris Gunn op 8 Augustus 1879 was Pelgrimsrust nog 'n regte delwersdorpie. Gunn het die delwers verstaan omdat hyself 'n delwer was maar tog het die velde weens droogte agteruit gegaan en baie delwers het weggetrek. Van Gunn lees ons: „He has had the misfortune to see those Fields go back and deteriorate, through causes over which he had no control and the effects of which he could not prevent; but it is a remarkable fact, which speaks much of his ability and sagacity, that during all the time he was in office among such a mixed community and in spite of the general retroasion of the diggings, not a word of disturbance or dissatisfaction so far as we remember was¹⁴⁾ uttered against him by the diggers.”

Na Gunn, het Glinister goudkommissaris geword en gedurende sy dienstdaer sou Pelgrimsrust heelwat van sy inwoners verloor.

Op 28 Februarie 1880 het die delwers 'n kwartsrif¹⁵⁾ bevattende goud op Rubus Rush naby Pelgrimsrust ontdek.

Hierdie kwartsrif kon alleen deur swaar masjienerie bewerk word en was dus nutteloos vir die delwers. Om dit te kon

..bewerk /.....107.

13) Lady Bellairs: The Transvaal War 1880 - 1881.

14) Volkstem, 22 Augustus 1879.

15) R 1011/80.

bewerk moes 'n maatskappy gevorm word, wat die nodige masjinerie kon bekostig. Die „Pilgrim's Rest Gold Fields Company", wat gevorm was en wat alreeds bestaan het op die delwerye kon dit nie doen nie. Hulle (genoemde maatskappy) het alreeds besluit om hulle eiendomme te verkoop. Die plase Ponieskrans, Driekop, Lodevine en Waterhoutboom word dan ook later aan David Benjamin, wat die Transvaal Gold Mines Estates begin het, verkoop.

Daar die meeste alluwiale goud nou uitgehaal was en die delwers nie die riuwe kon bewerk nie, het hulle maar ander spoelgoudvelde gesoek en daarheen verhuis.

Die eerste verskuiwing was vermoedelik na „Die Kaapvelde" wat voorheen deur McLachlan aan die Krokodilrivier ontdek is. (Soos aangehaal in Hoofstuk II). Hierdie streek was heeltemal in die malariastreek en Glinister het met sy besoeke aan die delwers, siek geword. Glinister moes vervang word en 'n sekere Palmer kry die pos van goudkommissaris in Mei 1880.

In Julie 1880 kry Palmer te Pelgrimsrust 'n berig dat McLachlan in Swasieland goud ontdek het en dat die velde daar baie betalend is. Die delwers wat ook die berig gekry het, het 'n vergadering byeengeroep en nadat hulle die saak goed bespreek het, het baie van hulle besluit om na Swasieland te trek.

Die Staatsekretaris Hudson het baie belang gestel in hierdie nuwe ontdekking te Swasieland en alhoewel hy die delwers aanraai om nie in Swasieland te gaan delf nie, het hy Palmer gelas om die nuwe goudvelde te gaan ondersoek.

..Palmer /.....108.

16) Volkstem, 7 Februarie 1880.

17) Sien bylaag B.

18) R 2607/80.

19) R 3084/80.

20) Ibid.

21) R 3257/80.

Palmer se verslag was dat die goudvelde te Swasieland nie te ryk is nie. Die fondse het gewissel maar tog het daar nou 'n verskuiwing van Pelgrinsrust na Swasieland (Baberton) plaasgevind en die delwers het van Pelgrinsrust²²⁾ nog meer daarheen getrek.

Palmer se tuiste is nou nie meer permanent te Pelgrinsrust nie, maar hy moes nou van die een plek na die ander reis om sy pligte as goudkommissaris na te kom. Vir hierdie²³⁾ doel kry hy (Palmer) dan ook reistoelae van die regering.

Palmer was nog goudkommissaris toe die Eerste Vryheidsoorlog²⁴⁾ uitbreek het maar na die vrede van 5 April 1881²⁵⁾ het sake op Pelgrinsrust 'n heeltemal ander wending geneem.

Sir David Benjamin wat in Februarie 1880 die plase rondom Pelgrinsrust opgekoop het, het 'n mynmaatskappy gestig met Gardner Williams as die eerste mynbestuurder en Sir Abey Bailey as 'n vennoot in die maatskappy.²⁶⁾ Publieke delwerye was nie meer toegelaat nie en dit was die begin van die teenswoordige myne van Pelgrinsrust.

Die verbod op publieke delwerye is op 27 Januarie 1883 bekragtig in 'n Uitvoerende Raadsbesluit wat as volg gepubliseer is:-

„Zoo maakt de Regering by dezen bekend en proclameert dat het duidelik door een ieder moet worden verstaan dat de plaatsen by de Proclamatie van 14 Mei 1873 bedoeld, sedert 11 November 1881 niet meer zyn en beschouwd kunnen worden te zyn publieke goudvelden en dat mitsdien een ieder

..wordt /.....109.

22) R 3343/80.

23) Ibid.

24) R 3887/80.

25) Eybers: Select constitutional documents illustrating South African History 1795 - 1910, p. 455.

26) Sien Bylaag B.

wordt gewaarschuwd zich met zonder verlof of vergunning van den eigeenaar of concessionarissen op die grond te begeven, on daarop te prospecteeren of te delven, zullende zy by ²⁷⁾ overtreding ten strengste volgens wet gestraft worden.

In 1881 kom die publieke delwerye te Pelgrimsrust dus tot 'n einde en sou die goudvelde aldaar nie langer deur die Staat behartig word nie.

Met my besoek aan Pelgrimsrust gedurende Julie 1949 was sake nog dieselfde. Die myne te Pelgrimsrust word nog deur die „Transvaal Gold Mining Estates Limited“ bestuur en geen private persone word toegelaat om daar te delf nie.

Die mynbestuurder is tans 'n sekere Mnr. J.H.A. Diering en volgens hom word daar vandag nog heelwat soliede stukkies goud uit die grond gehaal. Die myne werk wel op kwartsriwwe wat goudstof bevat, maar baie van hulle goud word ook nog as spoel- of alluwiale goud gekry.

27) De Locale Wetten der Z.A. Republiek 1849 - 1885, p. 1147.

BYLAAG A.

WET NO. 6 1875.

Wyzigende de Wetten betrekkelijk de Goudvelden (Nam. Wet No. 2,
1872, en Wet No. 7, 1874)

Vastgesteld by Volksraadbesluiten van den 3den en 4den Junij
1875, artt. 190 en 192.

Art. 1. Alle wetten en bepalingen hiernede in stryd worden
by dezen herroepen, behoudens echter dat alle
bestaande belangen of privilegïen, welke onder
vroegere bepalingen werden verkregen en toegekend,
niet hierdoor zullen worden veranderd.

2.(a) Het woord "goudcommissaris" zal beteekenen de
ambtenaar vertrouwd met het toezigt, beheer en
algemeen bestuur van de Goudvelden of eenig ge-
deelte daarvan.

(b) Het woord "persoon" zal beteekenen de houder van
een delvers-, handels- of andere licentie of eenig
ander individu.

(c) Het woord "claim" zal beteekenen dat gedeelte van
land, waarop eenig persoon, persone of compag-
niën gerechtigd zullen zyn te delven, of hetzelfde
te occupeeren onder de bepalingen van deze wet.

(d) De woorden "nieuwe gouddeliveryen" zullen beteeken
grond vroeger onbewerkt.

(e) Het woord "handel" zal beteekenen en insluiten
eenige verkooping of overmaking van goederen,
koopmanswaren en artikelen, door dezelve publiek
uit te venten of anderzins.

..(f). Het /.....2.

- (f) Het woord "gouvernementsgrond", zal beteekenen alle landeryen of gronden behoorende aan den Staat, hetzy dezelve verhuurd zyn of niet, tenzy anders bepaald.
- (g) De woorden "private gronden" zullen beteekenen alle gronden door de Regering aan private personen, door middel van grondbrief of transport, afgestaan en overgedragen.
3. Het mynregt op alle edelgesteenten of edele metalen behoort aan den Staat, met uitzondering nogthans van alle vroegere wettige overnaking van det regt aan een privaat persoon, personen of vennootschappen, hetzy door middel van concessien of anderzins gedaan.
4. ZHEd. de Staatspresident heeft de magt, met advies en consent van den HEd. Uitv. Raad, eenig distrikt of gedeelte van een distrikt met bepaligen van de grenslynen in de Staatscoerant te proclameeren en open te zetten voor een goudveld, onder de bepaligen en bedoeling van deze wet, en in gelyke wyse deszelfs grenslynen te veranderen naar vereischder omstandighede.
5. Ieder ontdekker van edelgesteenten of edele metalen zal, onder straffe van verbeurte der hierna te bepalen belooning, en van zyn prospecting claim of claims" waartoe hy geregtigd zou zyn, zonder verzuim kennis geven van zoodanige ontdekking met overlegging van het bewys zyner ontdekking aan den naasten Landdrost, of ander daartoe bevoegd ambtenaar, die op zyne beurt dadelyk kennis zal geven aan de Regering; op ontvangst van zoodanige kennisgeving

..zal /.....3.

zal de Regering onmiddelyk maatregelen nemen die strekken zullen om haar van de werkelykheid van de ontdekking en van de aanwezigheid van goud in betaalbare hoeveelheid te verzekeren, in welk geval zy ten spoedigste het terrein tot een Goudveld zal proclameren, een Goudkommissaris zal aanstellen en de grenzen zal doen bepalen, binnen welke de gezegde Commissaris jurisdictie zal uitoefenen, of het toezigt houden, en delverslicentien uitreiken, zy zal tevens het regt hebben om, zoodra de omstandighede zulks vereischen, een permanent of bezoekend Landdrost aan te stellen, wens jurisdictie zal zyn, zooals hierna zal worden bepaald.

6. De Goudcommissaris zal oppertoezigt hebben over de goudvelden waar hy jurisdictie heeft. Hy zal tevens bekleed zyn met magt om alle zaken betrekkelijk de delveryen te regelen en te besturen op de best mogelyke wyze. Hy zal ook vooral letten op de grieven van de delvers, en alles doen wat strekken kan tot bevordering van den bloei der delveryen, en van den gezondheidstoestand van hare bevolking. In gevallen waar geen Landdrost of bezoekend Landdrost zal zyn aangesteld, zal zyne jurisdictie zich slechts uitstrekken tot politiezaken en geschillen, of zaken betrekkelijk het delven. By zyne aanstelling zal hy den eed, van een Landdrost gevorderd, moeten afleggen, en gelyk dezen borgenstellen.
7. Het is den Goudcommissaris verboden om claims te hebben op eenig goudveld, waar hy commissaris is, tevens zal hy met geregtigd zyn, hetzy direct of indirect, eenigerlei handel te dryven of agentschap waar te nemen van welken aard ook, noch eenig aandeel te houden in eenig vennootschap van delvers
..of /.....4.

of handelsbezigheid.

8. De Goudcommissaris zal verplicht zyn behoorlyk boek te houden van alle inkomsten en uitgaven, hy zal tevens behoorlyke registers houden van alle licentiën, of regten door hem aan personen of vennootschappen toegekend, en wel op de volgende wyze:-

1. Een Register voor alle handelslicentiën.
2. Een Register voor alle delverslicentiën uitgereikt voor delven op Gouvernementsgronden.
3. Een Register voor alle delverslicentiën uitgereikt voor delven op privategronden, met vermelding van den eigenaar en naam der plaats waarop gegraven wordt.
4. Een Register van alte toegekende regten voor waterleidingen, machinerien, enz., door hem aan private personen of compagniën verleend.

Hy zal voorts verplicht syn, maandelyks behoorlyk zyne maandstaken op te zenden aan den Auditeur-Generaal en de surplus gelden, in zyn bezit, by den Thesaurier-Generaal te storten. Iedere drie maande zal hy behoorlyk opgave van alle ontvangene en uitgegeven gelden, alsook van getal licentiën, uitgereikt op private gronden, met vermelding van den naam van elke plaats, en de Gouvernementsgronden, elk afzonderlyk in de staatscourant doen publiceeren.

9. De Goudcommissaris zal een comite, bestaande uit negen leden, laten kiezen uit de houders van hetzy handels- of delverslicentiën, voor den tyd van niet meer dan twaalf maanden, waarna de leden, tenzy zy herkozen worden, zullen moeten aftreden.

b. Genoemd comite zal den naam dragen van Delvers Comite, en zal bekleed zyn, behalwe met de magt zoo als hierna in art. 10 en art. 24 b. bepaald, met alle municipale regten en magten, en wordt gekozen door alle licentiehouders, hetzy handelaars, delvers, of anderzins, dooreene publiekestemming, na kennisgeving

van minstens veertien dagen vooraf in een nuweblad op de goudvelden, of waar er geen nuweblad is door aanplakken van eene publieke kennisgewing aan de deur van zyn kantoor. Geen kandidaat zal verkiesbaar zyn tensy die persoon zich verkiesbaar heeft gesteld in het kantoor van den Goudcommissaris seven dagen voor den dag der verkiesing.

c. Niemand zal het regt van stemmen hebben of gekozen kunnen worden tot een lid van gezegd Comite tenzy hy voldaan heeft aan de bepaling van art.15, en indien hy geen delver is, zal hy desniettemin als houder van een handelslicentië, regt van stemmen hebben of van gekozen te worden, indien hy diezelde verbindtenis, in art.15 a voorschreven, heeft ondertekend.

d. In goudvelden op private gronden zallen de eigenaren het regt hebben, zich door een gevolmagtigde in gezegd comite te laten vertegenwoordigen, deze zal deelen in alle voorregten van gezegd comite en daarvan een lid zyn

e. De Goudcommissaris zal in dat ligchaam het Gouvernement vertegenwoordigen en Voorzitter van het zelve zyn

10. De commissaris zal te zamen met het delvencomite van tyd tot tyd zulke bepalingen maken en regulaties op trekken als geschikt zullen zyn voor de plaatselyke vereischten der Goudvelden, welke regulaties, na bekomene goedkeurring van de Regering onmiddelyk gepubliceerd zullen worden en kracht van ^wet hebben. Geene verandering zal echter gemaakt wprden zonder dat er minstens seven-negenden van de leden tegenwoordig zyn. Geene verandering zal echter gemaakt worden dan na verloop van vier maanden na elke verandering, tenzy de noodzakelykheid zulke vereischt

In geval er geen Delverscomite, zooals voormeld in art. 9 a. kan worden geconstitueërd, of indien zoodanig comite zal ophouden te bestaan, zal de commissaris volle magt hebben van, en de pligten vervullen die volgende deze regulaties by zoodanig comite berusten. ..In/.....6.

In geval er een vacature ontstaan in het comite, zal de commissaris die onverwyld door eene publieke verkiezing doen opvullen.

11. De leden van het comite zyn geene Gouvernementsambtonaren en ontvangen geen salaris van de Regering.
12. Het salaris van den Goudcommissaris zal bepaald worden door den Uitvoerenden Raad, tot dat het door den Volksraad definitief zal vasgesteld worden.
13. Aan de Goudcommissaris zal een klerk worden toegevoegd, die tevens klerk zal zyn van het Delverscomite. In gevallen waar der Goudcommissaris de functiën van den Landdrost uitoefent zal zyn klerk tevens de pligten van een Vrederogter of Publieken Vervolger uitoefen, tenzy wegens de menigvuldigheid der werkzaamheden die pligten aan een ander persoon zyn opgedragen.
14. De Staatspresident sal de magt hebben on maatregelen te nemen voor de oprigting van een politiemagt en om zulke stappen te nemen als hy noodzakelyk magt achten voor het algemeen welzÿn en de orde van de Goudvelden. Genoemde politiemagt zal staan onder onmiddelyk bevel en orders van den Goudcommissaris, deze zal echter met het regt hebben genoemde politiemagt uit te breiden, zonder kennesgewing aan den Staatspresident en verkregene toestemming van hom.
15. Het volgende zal in acgt genomen worden ^{dooyden} Goudcommissaris:-
 - a. Dat elk persoon, geen burger van den Staat zynde en die aanzoek doet em een delverslicentie, voor verkrygen van zoodanige licentie eene schriftelyke verbintenis van onderwerping aan de wetten des lands zal aangaan, door ondertekening van zyn naam in een boek, waarin de navolgende verklaring van getrouwheid en onderwerping aan den Staat zal zyn beschreven: "Als houder van een delverslicentie, onderneem en verbind ik my plegtig zonder eenige reservatie hoegenaamd ook, door myne naantekening in dit boek tot volkomende gehoorsaamheid, getrouwheid en onderwerping aan de wetten van de Zuid Afrikaansche Republiek, en beloof ik

pligtig, zoolang ik in dezen Staat mag verblyven, in alle opzigten gelyk een burger van den Staat my te zullen gedragen, waar voor ik tevens door myne handteekening myn persoon eigendom en goederen verbind.

b. Dat geen persoon zonder licentie eenig handel zal dryven, of delven zal zonder de by de wet bepaalde licentie daartoe te hebben verkregen.

c. Dat zyn klerk of klerken behoorlyk boek en notulen houden van alle saken in zyn hof behandeld of beslyt en dat zyne onderhoorige en ondergeschikte ambtendren hunnen pligten behoorlyk vervullen en behoorlyk verantwoording doen van alle opdragten aan hen gedaan of gelden door hem ontvangen.

d. Dat alle Gouvernementskontooren, gebouwen gevangenissen, tenten, goederen, enz., enz., in behoorlyk orde worden gehouden.

e. Dat alle invoergelden volgens tarief op goederen van het buitenland ingevoerd, en waarvoor nog niet reeds betaald is, behoorlyk worden ingevorderd.

16. Ieder delver of licentie-houder zal, waneer daartoe opgeroepen, hulp verleen ter ^{bewaring} van de publike orde.

17. Ieder persoon, geen handelslicentie hebbende en nogthans handel dryvende, sal schuldig zyn aan de straf-bepaligen van 's land wet, en eenig persoon die zonder delverslicentie op Gouvernementsgronden of op geprocla-meerden goudvelden of op private gronden, zonder toestemming van den eigenaar, delft of graaft naar goud, zal onderhevig zyn aan eene boete van niet minder dan £5, en niet meer dan £25, voor elke overtreding of by gebreke van betaling aan gevangenisstraf, met of zonder harden arbeid, voor niet minder dan eene maand of niet meer dan twaalf maanden.

18. Elk blank persoon die zich onderwerpt aan de wetten de lands volgens artikel 15a, zal het regt hebben om van

de Regering een delvers-licentie te koop en voor £3 sterling per jaar, 15s. per kwartaal, 5s. per maand, welke licentie hen het regt zal gegeven om te prospecteeren of te delven op Gouvernementsgronden, als ook op private gronden, in zoo verre als daardoor met met schadelijke inbreuk gemaakt wordt op water en hout van eigenaars, voor welk gebruik de toestemming van den eigenaar verkregen moet worden totdat die gronden as Goudvelden geproclameerd worden, in welk geval de eigenaar op redelyke wyze gekompenseerd of vergoed moet worden door het Gouvernement uit de inkomsten der delveryen. Dat ieder eigenaar van eene plaats waarop gedelfd wordt moet in het bezit ~~zyn~~ van een licentie boek van den zelfden vorm als een chequeboek, waarvan iedere licentie behoortlyk voorsien zal moeten zyn ^{van} een Gouvernements zegel ter waarde van 2s.6d., welke licentie door den eigenaar kan worden verkocht tegen 5s. en dat ieder delver een dergelyke licentie vereischt, vóór hy kan beginnen te delven.

19. Indien echter het door den Goudcommisaris noodig mag worden geoordeeld, zal hy het regt hebben, vergunning te geven tot graven van waterloop en of slooten door private eigendommen, grenzende aan de plaats waarop de delveryen worden gedaan, zoolange als het graven van zoodanige waterloop en of slooten geen inbreuk maakt op de besproeiing van land, of ongemak of schade veroorzaakt aan den eigenaar of de eigenaars tevens zal hy het regt hebben, magt te verleen tot de constructie van dammen op naburige private eigendommen en standplaats voor molen, met dien verstande echter, dat in zoodanige gevallen de eigenaar of de eigenaars van die naburige plaatsen schadeloos zullen worden gesteld. In geval van verschil, zal de zaak door arbitrage worden beslist, de schadevergoeding zal moeten voldaan worden voordat zoodanige toekenning zal worden verleend.

20. By ontdekking van betaalbaar goud of andere kostelyk metalen of edel gesteenten op private eigendommen, zal de Regering indien noodig, het geheele bestuur, beide van handels- en delversbelangen, in hare handen nemen, en aan den eigenaar of de eigenaars de helft betalen van het bedrag van delverslicentiën die gecollecteerd worden. Gelden door de wet opgelegd voor standplaatsen van handels- of andere bezigheden zullen geheel aan den eigenaars toegekend zyn.
21. Geen prospecteerende of delvers persoon of personen zal by het prospecteren of delven het regt hebben eenige schade te veroorzaken aan huizen, gezaaide, tuinen, dammen, water voren, boonkwekeryen, of omheind zaailand
22. In alle gevallen waarin onder deze regulatiën eene arbitrage noodig zal bevonden worden, zal de zaak onder arbitrage beslist worden door twee arbiters, gekozen een door elk der belanghebbende partyen. Deze zullen voordat zy tot arbitrage overgaan, te zamen een scheidsregter aanstellen om, in geval van verschil tusschen de arbiters, te beslissen, de uitspraak van de meerderheid zal verbindend zyn, en wanneer geregistreerd by den Goudcommissaris zal die uitspraak voor eenig competent hof geldig zyn en gehandhaafd kunnen worden door eenige van die partyen.
- Het zal wettig zyn voor den Goudcommissaris om indien partyen, in gevallen van geschil of dispuut over delverszaken, zulks begeeren, een of meer onpartydige schatters of assessoren aan te stellen, ten einde de zaak te beslissen, partyen zullen nogthans het regt hebben, tegen een of meer der schatters te objecteren, in welk geval anderen zullen worden aangesteld. Van hunne beslissing valt beroep op het Hof van Appel van den Goudcommissaris en het Delverscomitee en van daar op den Uitv. Raad.
23. Er zullen twee hoven van appel zyn- een voor alle zaken betrekkelek delveryen, en een voor civiele zaken.

- Van alle delverszaken beslist door assessoren (schatters en door den Goudcommissaris, valt beroep op een hooger hof. Dit hof zal bestaan:-
- a. Uit den Goudcommissaris tot voorzitter.
 - b. Uit minstens twee derden der leden van het comite.
- In gevallen van appel echter van het Goudcommissaris Hof, zal een der leden van het comite tot voorsitter worden gekozen en de commissaris by het verhoor der zaak tegenwoordig kunnen zyn om inlichtingen te geven, doch zonder het regt tot stemmen te heben. De meerderheid van stemmen zal beslissend syn. Van dit hof valt appel naar den Uitv. Raad.
25. Van alle civiele zaken door den landdrost of wanneer er geen Landdrost of bezoekend Landdrost zal zyn en de Goudcommissaris, volgens art. 6 als Landdrost handelende, zal zyn beslist, valt beroep op het hooger hof.
26. Dit hof zal bestaan:-
- a. Uit den Landdrost, besoekende Landdrost of Goudcommissaris, handelende als Landdrost volgens art. 6 als voorzitter, die de handelingen zal regelen en de noodige inlichtingen geven, doch geen stem in het vonnishebben zal.
 - b. Uit zeven jurymannen volgens wet gekozen gezegde jurymannen moeten of burgers zyn van den Staat of houders van licentien volgens artikels 15 en 18, wier uitspraak door meerderheid van stemmen zal gegeven worden.
27. Van dezen uitspraak valt beroep op het Hoog Geregts-hof.
28. De handelingen van dit Hof zullen zyn volgens de algemene wetten des lands en deszelfde jurisdictie gelyk staan met het hof van landdrost en Heemraden.
29. Crimineele zaken, die boven de regsbevoegdheid van dit Hof gaan, alsook boven die van het lagere Hof van den Landdrost of bezoekend Landdrost, of Goudcommissaris, als zoodanige agerende, worden volgens de algemene wetten des lands behandeld en voor het Hooge Geregts-hof gebragt.
30. De regelen der beide bovengenoemde hoven van appel

geldende zullen zyn:-

- a. Voor het Hof van Appel van dem Goudcommissaris en comite zullen de regels gelden by het lager hof in gebruik.
 - b. Voor het Hof van Appel van den Landdros en Jury - mannen zullen die regels gelden welke in lager hof volgens landswet worden gebruikt.
31. Geen agent toegelaten te praktiseren in het Hof van den Goudcommissaris zal daar door het regt hebben om te praktiseren voor het Hof van Landdrost, of voor het Hof van Appel waarop, beroep valt uit het Landdrost hof tensy hy volgens algemeene landswet daartoe geregtigd zy .
32. Alle agenten, procureurs of advocaten, die volgens landswet geregtigd zyn voor de civiele hoven des lands te praktiseren en die door het Landdrost hof geadmitteerd zyn, zullen het regt hebben aldoor toegelaten te worden om te praktiseren.
In gevallen waar de Goudcommissaris als Landdrost ageert, zullen slechts de hierboven genoemde personen toegelaten worden te praktiseren.
33. Het tarief voor licentien benoedig om in eenig hof op de Goudvelden te kunnen verschynen en te ageren, zal zyn volgens vastgestelde ordanmantie.
34. Geen ongelicentiëerde persoon zal het regt hebben zaken in een Hof voor andere partyen waar te nemen, echter zal het ieder persoon vrystaan, wanneer hy zulks verkiest zyne zaak in eigen persoon voor eenig Hof op de Goud - velden waar te nemen, hy zal echter niet het regt hebben rekening van kosten voor het verdediging van zyne zaak te maken, anders dan de benoedigde kosten voor getuigen, hof penningen en dagvaardigen. Zelf zal geen agents- of procureerskosten kunnen gevorderd worden van de verliezende party in delverszaken.
35. Wanneer er op een gepronclameerd Goudveld localitaten
..gevonden/.....12.

zullen worden, alwaar goud niet in genoegzamen hoeveelheid is ondeckt om den privaten of individuelen delver te betalen of waar geen individuele delver wenscht te delven zal het wettig zyn zulke localiteiten by concessie uit te geven aan compagnien. Gezegde compagnien zullen zich voor de aanvraag om een zoodanige concessie, eerst behoorlyk moeten constitueren en bewys leveren, dat er minstens een derde van het vereischte kapitaal is opbetaald en dat zyn wezenlyk een bona fide vennootschap is.

36. De aanvraag om een zoodanige concessie zal by den Uitvoerenden Raad in geschrifte, behoorlyk vergezeld van de in het vorige artikel genoemde bewysen, gedaan worden en de Regering zal, na verkregen inlichting van den Goudcommissaris en het comite de gevraagde concessie verleenen onder zoodanige conditien als in de verschillende gevallen billyk zullen zyn.
37. De gezegde aanvraag moet vergezeld gaan van een certificaat van den Goudcommissaris en het comite dat er minstens een maand kennisgeving is gescheid van het voornemen der partyen die de aanvraag doen. Zy zullen derhalve verpligt zyn om per publicatie en aanplakking aan de deur van het Goudcommissaris kantoor de delvers bekend te maken met hun voornemen, noemende de localiteit door hen begeerd. En de Goudcommissaris zal verpligt zyn, aantekening te houden van die kennisgeving en dezelve te doen aanpakken aan zyne kantoor deur. Tevens zullen de partyen de localiteit aan den Goudcommissaris aan wysen, en behoorlyk in zyne tegenwoordigheid of bakenen. Als er binen eene maand na de kennisgeving geen gegrond protest of objectie word gemaakt zal het certificaat worden verleend door den Goudcommissaris en het comite. In geval er echter schynbaar grondige objectie of protest wordt gemaakt, zal de Goudcommissaris met het comite de zaak onderzoeken en door van onverwyld aan de Regering rapport doen die dan naar bevind van zaken

zal handelen. En indien het bevonden mag worden dat er zonder reden of uit boos opzet objectie werd gemaakt dat zal degene die zulks gedaan heeft in regten vervolgd kunnen worden om schadevergoeding voor verlies van tyd of geld of de kosten van onderzoek.

38. De Regering zal, daar in zekere gevallen geene licentien worden uitgereikt, geregtigd zyn tot een bedrag van drie shillings, sterling op ieder ons goud door eene maatschappij, door weken onder zulk een concessie verrigt, gevonden Daartoe zal zy ten allen tyde vryen toegang hebben tot de boeken en documenten der maatschappij en de Goudcommissaris zal het regt hebben zelf tegenwoordigen by de wasching of zuivering van het goud in de vergaarbakken of sluizen. Van de betaling van drie shillings zal een derde aan de eigenaren der plaats worden toegekend,.

39. Indien het blyken mag dat de beampten of bestuurders van zulk eene maatschappij ten einde de belasting op goud (Royelty) te ontduiken, geene juiste boeken houden of verkeerde opgave doen van hun gevonden goud, dan zal gezegde maatschappij vervallen in eene boete van niet minder dan £100 en niet meer dan £1000 voor elke overtreding En by gebreke van betaling, zullen de bestuurders en beampten zich aldus schuldig makende gestraft kunnen worden met van vyf tot tien Jaar gevangenisstraf, met of zonder harden arbeid, en zullen de goederen van de bestuurders en beampten der maatschappij executabel verklaard kunnen worden tot bestryding der kosten en de ontbrekende belastingen.

De helft van genoemde boete zal betaald worden aan den aanbrenger of bekendsteller van zulke overtreding.

40. Zulke maatschappijen zullen het zelfde regt hebben als individuele delvers. Een gevolmagtigde van iedere maatschappij zal in alle deelen gelyk staan met een gelicentieerden delver en dezelfde voorogten hebben, mits zich onder-werpande aande aan de voorschriften der wet

Aan zyne persoonlyke verbindtenis volgens art.15a. is ook de maatschappy gehouden en gebonden.

41. Behalve bovengenoemde magt, behoudt de Regering zich het regt voor om zoodanige speciale concessiën of regten te verleenen als noodig en nuttig mag bevonden worden.
42. De belooning voor de ontdekking van goud en edelgesteenten zal by speciale proclamatie worden bepaald.
43. Deze wet zal dadelyk na publicatie van kracht zyn.

P.J. Joubert,

Waarn. Staatspresident.

Op last H. Stiemens.

Waarn. Staatssecretaris.

Gouvernementskantoor.

Pretoria 21 Junie 1875.

1)

1) De Locale Wetten der Z. A. Republiek
1849 -1885 p. 624.

Bylaag B.

Maud Mary Griffiths (gebore Pur cell) is op 25 Augustus 1874 te Pelgrinsrust gebore. Haar vader John Purcell en haar moeder Mary Ann Purcell het in 1872 van Kimberley na Mc Lachlan op Geelhoutboom in die Dist Lydenburg getrek en was dus een van die eerste delwers te Mac Mac.

Van Mac Mac het John Purcell en sy familie verskuif na Pelgrinsrust waar Maud Mary op 25 Aug. 74 as die eerste blanke delwersbaba gebore is.

Dr. Stoble , die latere Goudkommissaris, wat die geval waargeneem het, het die gerug versprei dat Pur'cell'n 10 lb. " nugget, " gekry het en persone het selfs van Lydenburg gekom om dit te sien.

Op 24 jarige leeftyd is Maud Mary getroud met William Herbert Lilley.(12 Junie 1898.) Uit ^{die} huwelik is ³ kinders gebore, 'n seun ^{en} twee dogters. Die jongste, nou 'n Mevr. Mac Farlane is die eienares van 'n winkel in die dorpie Pelgrinsrust en woon vandag nog daar.

In 1903 is William Herbert Lilley oorlede en in 1909 is Maud Mary weer getroud met 'n sekere Mnr. Griffiths. Uit hierdie huwelik is weer twee dogters gebore.

Na die dood van Mnr. Griffiths in Oktober 1945 het Maud Mary by haar jongste dogter, 'n Mevr. Fraser, te Whitfield naby Boksburg gaan woon.

Merv. Griffiths kan heel interessant gesels oor die pioniersdae van Pelgrinsrust en kan sy nog baie insidente onthou.

Die Sekoekoeni oorlog staan haar nog duidelik voor die gees en vertel sy dat haar ouers haar gereeld saans na die laer te Pelgrinsrust geneem het.

In 1878 het haar vader hulle die delwerye te Pelgrinsrust verlaat en verskuiwe na Swasiland, maar hulle het in 1880 weer na Pelgrinsrust teruggekeer.

Sy was nog jonk maar sy kan goed onthou dat ^{met} hulle

..terug/.....

terugkoms te Pelgrinsrust 'n sekere David Benjamin die onliggende plase opgekoop het. (Dieselfde plase wat vandag nog aan die Transvaal Gold Mining Estates behoort) Die eerste bestuurder was Gardner Williams en Abey Bailey was 'n vennoot in die maatskappy.

Mevr.Griffiths was juis te Pelgrinsrust om te kuier by Mevr. Mac Farlane toe ek haar in Julie 1949 ontmoet het, maar haar huisadres is:

Bus 20,
Whitfield,
Boksburg.

MEVR. JOUBERT - '49

Bylaag C.

Isabella Cornelia Joubert(gebore Muller) is op 1 Sept. 1875 te Krugers Post gebore. Haar vader Diedrik Johannes Muller was die eienaar van Mergenzom, Ponieskrans en Doornhoek.

Pelgrinsrust is aangelê op die plaas Ponieskrans, wat sy naam gekry het omdat 'n perd van die kranse afgeval het.

Tot 1880 het die Goudkommissaris altyd die helfte van die lisensiegelde aan Diedrik Johannes Muller (bekend as John Muller) uitbetaal, maar hy het die plase later aan die Transvaal ^{Gold} // // // Mines Estates verkoop.

Isabella Cornelia Muller is in 1894 getroud met Johannes Hendrik de Beer van Queenstown wat hom na die huwelik op Pelgrinsrust gevestig het.

Op 17 Februarie 1913 is J.H. de Beer oorlede en in 1916 trou die weduwee Isabella Cornelia weer met Henning Jacobus Joubert wat weer in 1941 oorlede is.

Tans woon Mevr. Joubert as weduwee by haar seun Johannes Mathys de Beer (51 jaar) wat 'n skofbaas op die huidige myn te Pelgrinsrust is.

LITTERATUUR EN BRONNELYS.

I. Literatuur.

a. Besondere.

1. Prof. Engelbrecht, S.P. Thomas Francois Burgers.
Firma J.H. de Bussy - Pretoria. H.A.U.M.v/1
Jacques Dusseau en Co. - Kaapstad. 1933
2. Dr. Pieterse, D.J.: Die Geskiedenis van die Myn
industrie in Transvaal 1836-1886. Argief Jaarboek
vir S.A. Geskiedenis. 1943.
3. Dr. Preller, G.S.: Ons Goud Roman. Die Marais-Dagboek
(1849-1865). Pretoria., 1935.
4. Rev. Herring, Gerald: The Pilgrim Diggers of the
seventies.
Central News Agency. Pretoria. 1949
5. Uys, C.J.: In the era of Shepstone.
Lovedale Press, Lovedale, C.P. South Africa. 1933.

b. Algemeen:

1. Dr. Wichmann, F.A.F.: Die Wordingsgeskiedenis van die
Zuid Afrikaansche Republiek 1838-1860.
Argief Jaarboek vir S.A. Geskiedenis 1941-
Deel 11.
2. Hayes C.J.H.: A political and culturel History of
Moderne Europe. Vol. 11.
New York: The Macmillan Company. 1944
3. Smithers, Elsa: March Hare.
Oxford University Press. Londen: Humphrey Milford
1935.
4. Williams, Alpheus, F.: Some dreams come true.
The Rustia Press Ltd. Wynberg Cape. 1948
5. Baines, Thomas: The Gold Regions of S.E. Africa.
Cape Colony : J.W.C. Mackay-Port Elizabeth Londen :
Edward Stranford, Charming Cross 1877.
6. Dr. Spies, F. du T.: Van ons land Suid-Afrika.
Uitgawe Voorland, Brugge 1947.

- 7 . Erasmus, J.L.P.: Die Rand ~~en~~ sy Goud.
J.L.van Schaik Beperk-Pretoria 1944.
8. Stockenström, E: The New Matriculation History
Part II. Pro Ecclesia Drukkery-Stellenbosch. 1918
9. Lady Belliass: The Transvaal War 1880-1881.
William Blackwood and sons. Edinburgh and London.
MDCCCLXXXV
10. Fuller, Claude: Louis Trigardt's Trek across the
Drakensberg 1837-1838. The van Riebeeck Society,
Cape Town 1932.
11. Dr. Eybers, G.W.: Select Constitutional Documents
illustrating South African History 1795-1910.
Londen: George Routledge and sons Limited.
New York: E.P. Dutton and Co. 1918.
12. Otto, J.S.: Die Sekoekoeni-oorlog.
M.A. Verhandeling-Argief-Pretoria. 1934.

II. LETTERKUNDIGE BRONNE.

1. Staats Courant der Zuid-Afrikaansche Republiek.
1873-1881.

III. Koerante.

1. The ^{Gold} Fields Mercury.
2. The Natal Mercury.
3. De Transvaal Nieuws en Advertentieblad.
4. Die Volkstem. [De volkstem.]

IV. Argivale Bronne met Afkortings.

a. Gedrukte: De Locale Wetten der Z.A. Republiek 1849-1885.

b. Ongedrukte: (Transvaal Argief Pretoria.)

1. Argief van Staatsekretaris: (Binnelandse afdeling.)
 - a. Inkomende Stukke. Aangedui: R.
 - b. Uitgaande Stukke. Aangedui: B.B.
2. Argief van die Volksraad.
 - a. Inkomende Stukke. Aangedui: V.R.
 - b. Volksraad notules.
3. Argief van die Uitvoerende Raad.
4. Argief van die Landdros van Lydenburg.